

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**  
**REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI**

**ERGENLERDE BAĞLANMA SOSYAL DIŞLANMA VE RİSKLİ**  
**DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AYTEKİN GÜRTEPE**

**BALIKESİR, 2022**

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**  
**REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI**

**ERGENLERDE BAĞLANMA SOSYAL DIŞLANMA VE RİSKLİ**  
**DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AYTEKİN GÜRTEPE**

**TEZ DANIŞMANI**

**DOÇ. DR. FAHRİ SEZER**

**BALIKESİR, 2022**

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEZ ONAYI**

Enstitümüzün Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda 201812577004 numaralı Aytekin GÜRTEPE'nin hazırladığı Ergenlerde Bağlanma Sosyal Dışlanma ve Riskli Davranışların İncelenmesi konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 27.05.2022 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan)                      Doç. Dr. Erhan TUNÇ                      İmza

Üye (Danışman)                      Doç. Dr. Fahri SEZER                      İmza

Üye                      Doç. Dr. Sümer AKTAN                      İmza

.../.../...

Enstitü Onayı

## ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../2022

İmza

Aytekin GÜRTEPE

## ÖNSÖZ

Yüksek Lisans eğitimim süresince bilgilerini ve deneyimlerini benimle paylaşarak gelişimime katkı sağlayan, tez sürecim boyunca desteğini esirgemeyen saygı değer hocam Doç. Dr. Fahri SEZER'e

Bu süreçte her zaman yanımda olan, beni cesaretlendiren, varlığıyla bana güç veren eşim İrem GÜRTEPE'ye

Tez sürecinde bilimsel bakış açısından yararlandığım dostum Gökhan GÜMÜŞ'e

Hayatım boyunca aldığım kararların arkasında duran, beni desteklemekten bir an olsun vazgeçmeyen annem Meryem GÜRTEPE'ye

Elini hep omzumda hissettiğim, bana ışık olan babam İhsan GÜRTEPE'ye ve aileme teşekkür ederim.

**BALIKESİR, 2022**

**AYTEKİN GÜRTEPE**

## ÖZET

### ERGENLERDE BAĞLANMA SOSYAL DIŞLANMA VE RİSKLİ DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ

**GÜRTEPE, AYTEKİN**

**Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı**

**Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fahri SEZER**

**2022, 140 sayfa**

Bu araştırmada, ergenlerde bağlanma sosyal dışlanma ve riskli davranışlar incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim döneminde Balıkesir ilinde çeşitli liselerde eğitim-öğretim hayatına devam eden 13-18 yaş aralığındaki 463 ergen birey oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri”, “Ergenler İçin Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) Ölçeği” ve “Riskli Davranışlar Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde değişkenler arasındaki ilişkinin düzeyi ve yönünün belirlenmesi korelasyon ( $r$ ,  $r_s$ ) analizi ile incelenmiştir. Değişkenlerin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmasını tespit etmek için ilişkili örneklem için t test ve Mann Whitney U testi; sınıf düzeyi ve lise türü değişkenlerine göre farklılaşmasını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Kruskal Wallis – H testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre anneye bağlanma ile riskli davranışlar arasında orta düzeyde negatif yönde, babaya bağlanma ile riskli davranışlar arasında düşük düzeyde negatif yönde, akrana bağlanma ile riskli davranışlar arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Sosyal dışlanmanın riskli davranışların alt boyutlarından antisosyal davranışlar, intihar eğilimi ve okul terkiyle arasında düşük düzeyde pozitif yönde, beslenme alışkanlıklarının ise düşük düzeyde negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilirken; alkol kullanımı ve sigara kullanımı alt boyutlarının sosyal dışlanma ile arasında ise anlamlı ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Anneye bağlanmanın sınıf düzeyi ve lise türü değişkenlerine, babaya bağlanmanın cinsiyet değişkenine, akrana bağlanmanın lise türü değişkenine, sosyal dışlanmanın sınıf düzeyi ve lise türü

değişkenlerine, riskli davranışların ise cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre farklılaştığı bulgulanmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Ergen, Bağlanma, Sosyal Dışlanma, Riskli Davranışlar.

## **ABSTRACT**

### **INVESTIGATION OF ATTACHMENT, SOCIAL EXCLUSION AND RISKY BEHAVIORS IN ADOLESCENTS**

**GURTEPE, Aytekin**

**Master Thesis, Department of the Guidance and Psychological Counseling**

**Advisor: Assoc. Prof. Dr. Fahri SEZER**

**2022, 140 pages**

In this study, attachment, social exclusion and risky behaviors in adolescents were examined. The study group of the research consists of 463 adolescents between the ages of 13-18 who continue their education in various high schools in Balıkesir in the 2021-2022 academic year. Simple random sampling method was used to determine the study group. “Personal Information Form”, “Parent and Peer Attachment Inventory”, “Ostracism (Social Exclusion) Scale for Adolescents” and “Risk Behaviors Scale” were used as data collection tools in the study. In the analysis of the data, correlation (r, rs) analysis was used to determine the level and direction of the relationship between the variables. To determine the differentiation of the variables according to the gender variable, t test and Mann Whitney U test for related samples; One-way analysis of variance (ANOVA) and Kruskal Wallis – H test were used to determine the differentiation according to grade level and high school type variables. According to the findings, it was determined that mother attachment and risky behaviors were moderately negative, father attachment and risky behaviors were low negative, peer attachment and risky behaviors were low negative significant relationships. While low-level positive correlations were found between social exclusion, antisocial behaviors, suicidal tendencies, and school dropouts, which are sub-dimensions of risky behaviors, and low-level negative correlations between eating habits; It was determined that there was no significant relationship between alcohol use and smoking sub-dimensions and social exclusion. It was found that attachment to the mother differed according to the grade level and type of high school variables, attachment to the father to the gender variable, attachment to the peer to the variable



of high school type, social exclusion to the grade level and high school type variables, and risky behaviors to the gender and grade levels. Discussions and suggestions are given in line with the results obtained.

**Keywords:** Adolescent, Attachment, Social Exclusion, Risky Behaviors.

# İÇİNDEKİLER

	<b>Sayfa</b>
ÖNSÖZ .....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT .....	vi
İÇİNDEKİLER .....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ .....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
<b>1. GİRİŞ .....</b>	<b>1</b>
1.1. Araştırmanın Problemi .....	1
1.2. Araştırmanın Amacı .....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları .....	5
1.6. Tanımlar .....	5
<b>2. İLGİLİ ALANYAZIN.....</b>	<b>7</b>
2.1. Kuramsal Çerçeve .....	7
2.1.1. Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri.....	7
2.1.1.1. Ergenlik Döneminde Fiziksel ve Cinsel Gelişim .....	8
2.1.1.2. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim.....	9
2.1.1.3. Ergenlik Döneminde Duygusal Gelişim .....	10
2.1.1.4. Ergenlik Döneminde Sosyal Gelişim .....	11
2.1.1.5. Ergenlik Döneminde Ahlaki Gelişim.....	11
2.1.2. Bağlanma.....	12
2.1.2.1. İçsel Çalışan Modeller.....	15
2.1.2.2. Bağlanmayı Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar .....	16
2.1.2.2.1. Lorenz'in Bağlanma Kuramı.....	16
2.1.2.2.2. Freud'un Bağlanma Kuramı.....	17
2.1.2.2.3. Davranışçı Kuram .....	18
2.1.2.2.4. Bowlby'nin Bağlanma Kuramı .....	18
2.1.2.3. Bağlanma Stilleri.....	19

2.1.2.3.1. Ainsworth'ün Üçlü Bağlanma Modeli .....	19
2.1.2.3.2. Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli .....	21
2.1.2.3.3. Hazan ve Shaver'in Üçlü Bağlanma Modeli.....	22
2.1.2.4. Bireyin Gelişim Dönemlerine Göre Bağlanma Davranışı .....	23
2.1.2.4.1. Bebeklik ve Çocukluk Döneminde Bağlanma Davranışı.....	23
2.1.2.4.2. Ergenlik Döneminde Bağlanma Davranışı.....	24
2.1.2.4.3. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma Davranışı.....	26
2.1.3. Sosyal Dışlanma.....	27
2.1.3.1. Ergenlik Döneminde Sosyal Dışlanma .....	28
2.1.3.2. Sosyal Dışlanmayı Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar .....	28
2.1.3.2.1. Sosyal Acı Kuramı .....	29
2.1.3.2.2. Sosyal İzleme ve Sosyometri Kuramı .....	29
2.1.3.2.3. Bilişsel Yıkım ve Benlik Düzenlemesinin Bozulması Modeli .....	30
2.1.3.2.4. Williams'ın Psikolojik Dışlanma – Gereksinim Tehdidi Modeli	31
2.1.4. Riskli Davranışlar.....	32
2.1.4.1. Riskli Davranışların Alt Boyutları .....	35
2.1.4.1.1. Alkol Kullanımı .....	35
2.1.4.1.2. Sigara Kullanımı .....	37
2.1.4.1.3. İntihar Eğilimi .....	38
2.1.4.1.4. Antisosyal Davranışlar .....	40
2.1.4.1.5. Beslenme Alışkanlıkları .....	41
2.1.4.1.6. Okul Terki .....	43
2.1.4.2. Riskli Davranışları Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar.....	44
2.1.4.2.1. Biyolojik Temelli Yaklaşımlar.....	45
2.1.4.2.2. Psikolojik Temelli Yaklaşımlar.....	46
2.1.4.2.2.1. Gerilimi Azaltma Kuramı .....	46
2.1.4.2.2.2. Kendine Zarar Verme Kuramı .....	47
2.1.4.2.3. Sosyolojik Temelli Yaklaşımlar.....	47
2.1.4.2.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramı .....	48
2.1.4.2.3.2. Saygınlığı Arttırma Kuramı .....	49
2.1.4.2.3.3. Sosyal Kontrol Kuramı .....	49
2.1.4.2.4. Psikolojik Temelli Yaklaşımlar.....	50
2.1.4.2.4.1. Ekolojik Yaklaşım.....	51
2.1.4.2.4.2. Problem Davranış Kuramı.....	52

2.2. İlgili Araştırmalar.....	53
2.2.1. Bağlanma İle İlgili Araştırmalar .....	53
2.2.2. Sosyal Dışlanma İle İlgili Araştırmalar.....	56
2.2.3. Riskli Davranışlar İle İlgili Araştırmalar .....	58
<b>3. YÖNTEM.....</b>	<b>63</b>
3.1. Araştırmanın Modeli .....	63
3.2. Evren ve Örneklem .....	64
3.3. Veri Toplama Aracı.....	64
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu .....	65
3.3.2. Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri .....	65
3.3.3. Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği .....	66
3.3.4. Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ) .....	66
3.4. Verilerin Toplanma Süreci.....	67
3.5. Verilerin Analizi.....	67
<b>4. BULGULAR VE YORUMLAR .....</b>	<b>69</b>
4.1. Betimsel İstatistikler.....	69
4.2. Korelasyon Analizi Sonuçları .....	70
4.3. Değişkenlerin Cinsiyete Göre Farklılaşmaları .....	73
4.4. Değişkenlerin Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşmaları .....	76
4.5. Değişkenlerin Lise Türüne Göre Farklılaşması .....	82
<b>5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>90</b>
5.1. Sonuçlar .....	90
5.2. Tartışma.....	92
5.2.1. Ergenlerde Bağlanma ve Riskli Davranışların İlişkisi .....	92
5.2.2. Ergenlerde Bağlanmanın Cinsiyete Göre Farklılaşması .....	92
5.2.3. Ergenlerde Bağlanmanın Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşması .....	93
5.2.4. Ergenlerde Bağlanmanın Lise Türüne Göre Farklılaşması .....	94
5.2.5. Ergenlerde Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın İlişkisi .....	95
5.2.6. Ergenlerde Sosyal Dışlanmanın Cinsiyete Göre Farklılaşması .....	95
5.2.7. Ergenlerde Sosyal Dışlanmanın Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşması .....	96
5.2.8. Ergenlerde Sosyal Dışlanmanın Lise Türüne Göre Farklılaşması .....	97
5.2.9. Ergenlerde Riskli Davranışların Cinsiyete Göre Farklılaşması .....	98
5.2.10. Ergenlerde Riskli Davranışların Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşması .....	99
5.2.11. Ergenlerde Riskli Davranışların Lise Türüne Göre Farklılaşması .....	100

5.3. Öneriler .....	101
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>103</b>
<b>EKLER.....</b>	<b>129</b>
<b>EK-1.</b> Etik Kurul Onay Belgesi .....	129
<b>EK-2.</b> Araştırma İzin Belgesi .....	130
<b>EK-3.</b> Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri İzni .....	131
<b>EK-4.</b> Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği İzni .....	132
<b>EK-5.</b> Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ) İzni .....	133
<b>EK-6.</b> Veli Onam Formu .....	134
<b>EK-7.</b> Katılım Kabul Formu .....	135
<b>EK-8.</b> Kişisel Bilgi Formu .....	136
<b>EK-9.</b> Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri .....	137
<b>EK-10.</b> Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği .....	139
<b>EK-11.</b> Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ).....	140

## TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
<b>Tablo 1.</b> Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	<b>64</b>
<b>Tablo 2.</b> Betimsel İstatistikler.....	<b>69</b>
<b>Tablo 3.</b> Bağlanma ve Riskli Davranışların Korelasyon Analizi .....	<b>70</b>
<b>Tablo 4.</b> Sosyal Dışlanma ve Riskli Davranışların Korelasyon Analizi .....	<b>72</b>
<b>Tablo 5.</b> Cinsiyet Değişkeni t Test Sonuçları.....	<b>73</b>
<b>Tablo 6.</b> Cinsiyet Değişkeni Mann Whitney U Testi Sonuçları .....	<b>75</b>
<b>Tablo 7.</b> Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Levene Testi Sonuçları .....	<b>76</b>
<b>Tablo 8.</b> Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları .....	<b>77</b>
<b>Tablo 9.</b> Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis - H Testi Sonuçları .....	<b>81</b>
<b>Tablo 10.</b> Lise Türü Değişkenine Göre Levene Testi Sonuçları .....	<b>83</b>
<b>Tablo 11.</b> Lise Türü Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları .....	<b>84</b>
<b>Tablo 12.</b> Lise Türü Değişkenine Göre Kruskal Wallis - H Testi Sonuçları .....	<b>87</b>

## ŞEKİLLER LİSTESİ

	<b>Sayfa</b>
<b>Şekil 1.</b> Bağlanma Davranışını Diğer Davranışlardan Ayıran Özellikler.....	<b>14</b>
<b>Şekil 2.</b> Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın Riskli Davranışlarla İlişkisi. ....	<b>63</b>

## KISALTMALAR LİSTESİ

**ANOVA** : Analysis of Variance (Tek Yönlü Varyans Analizi)

**$\eta^2$**  : Eta Kare

**SPSS** : Statistical Package for the Social Sciences  
(Sosyal Bilimler için istatistik programı)



# 1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve araştırmada geçen kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

## 1.1. Araştırmanın Problemi

Bireyin gelişiminin en önemli aşamalarından biri olan ergenlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında kalan bireyin fiziksel olarak büyümesinin yanı sıra, zihinsel, sosyal ve psikolojik açıdan olgunlaştığı ve geliştiği bir dönemdir. Bu açıdan bakıldığında ergenlik çocukluktan yetişkinliğe doğru bir geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir (Geçkil ve Yıldız, 2006). Ergenlik dönemi, duygusal ve biyolojik değişimlerle başlayan cinsel ve biyolojik olgunlaşmayla devam eden bir süreçtir (Gander ve Gardiner, 2015). Ergenlik dönemiyle birlikte cinsiyet farklılıkları belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya, hormonal dengenin değişmesiyle birlikte de kadın ve erkek figürleri oluşmaya başlamaktadır (Steinberg, 2013; Bacanlı, 2016). Ember (1973) de toplumun ergen bireyi bazı kalıplar içerisinde görmek istediği, bu kalıplardan bir tanesinin de erkeksi ve kadınsı roller olduğunu belirtmektedir.

Bireyin içinde bulunduğu ergenlik dönemi, bireyde ani ve yoğun değişimlerin görüldüğü, bireyin çocuk kimliğinden sıyrılıp yetişkin kimliğine bürünmesi adına verdiği mücadeleleri içermektedir. Bu mücadele bazı görüşlerce bireyin bağımsızlık savaşı olarak tanımlanmakta, ergenlik döneminin de gelişiminin olağan bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Gül, 2016). Arnett'a (1999) göre toplumsal ve kültürel farklılıklardan dolayı ergenlik döneminde verilen bu mücadelenin düzeyi değişmektedir ancak bu görüşler ergenlik döneminin önemli bir gelişim dönemi olduğu gerçeğinde birleşmektedir (Santrock, 2020). Bir başka açıdan bakıldığında ergenlik

dönemi, bireyin yaşamı boyunca sosyal ihtiyaçlara en fazla ihtiyaç duyduğu dönemdir. Bireyin, fizyolojik ve güvenlik temel ihtiyaçları karşılandıktan sonra sevgi ve ait olma ihtiyacı gelmektedir. Birey, bir gruba ait olma, diğer bireyler tarafından kabul edilme, sosyal statü kazanma, sevme, sevilme gibi sosyal ihtiyaçlara gereksinim duymaktadır (Maslow, 1968). Ergen bireyler bu dönemde sevme, sevilme, kabul görme, sosyal statü kazanma gibi sosyal gereksinimlerle hareket etmektedir çünkü ergen birey bağımsızlık savaşını vermekte, ailesinin kendisine karışmasına karşı çıkmakta ve toplumda bir sosyal statü elde etme çabası içerisinde. Bu dönemde ergen birey ailesinin düşüncelerinden ziyade akranlarının düşüncelerini benimsemeye başlamakta, bu düşüncelerle birlikte aileyle çatışma, aileden uzaklaşma gibi değişimler yaşamaya başlamaktadır (Esen, 2003). Ergenlik, ergen birey ve ebeveynler için zor bir dönem olduğu, aile içi ilişkilerde farklılaşmaların görüldüğü, bireyin gelişim ve değişimiyle birlikte aile dinamiğinin hareketlenmeye ve değişime uğradığı bir dönemdir (Özatça, 2009). Ergen bireydeki bu değişimler aile dinamiğinin hareketlenmesine ve değişimine, ebeveynlerin aile dinamiğini korumak adına çaba göstermesine ve ergen bireyin isteklerine karşı direnmesine yol açmaktadır (Kulaksızoğlu, 2004).

Normal bir değişim ve gelişim evresi olarak kabul edilen ergenlik dönemi bireyin gelişimi için bir yandan olumlu fırsatlar sunarken diğer yandan da ergen bireylerin riskli davranışlarla karşı karşıya kalması bakımından zıtlıklar içeren bir gelişim dönemidir. Ergen bireylerde, bu dönemde sonsuza kadar hayatta kalacakları, kendilerine bir şey olmayacağı, sürekli olarak birileri tarafından izlendikleri inancı ve düşüncesi hâkimdir. Bu algı, ergen bireylerin gerçek dünya ile algıladıkları dünya arasında farklılaşmaya neden olmaktadır. Başka bir deyişle ergen bireylerin, dünyaya ergen benmerkezciliği düşüncesiyle bakmaları ve özellikle de bana bir şey olmaz düşüncesi içerisinde hareket etmeleri riskli davranışlarda bulunma eğilimini arttırmaktadır. Bu gibi düşüncelerden dolayı ergenlik dönemi riskli davranışların ortaya çıktığı bir dönemdir (Lapsley, Flannery, Gottschlich ve Raney, 1996; Reyna ve Farley, 2006; Steinberg, 2007; Kapıkıran, 2013; Erdener, Sezer ve Tezci, 2017b).

Riskli davranışlar, ergen bireyler için tehdit oluşturan, sosyal ve psikolojik gelişimini kısıtlayan istemli hareketler olarak tanımlanmaktadır (Ögel ve Aksoy, 2007). Bir başka deyişle riskli davranışlar, ergen bireylerin doğrudan veya dolaylı olarak gelişim görevlerini başarmasına, sağlıklı bir kimlik edinmesine, sosyal statü kazanmasına engel olan davranışlardır (Jessor, 1991). Bu riskli davranışlar arasında alkol kullanımı, beslenme alışkanlıkları, antisosyal davranışlar, sigara kullanımı, okul terki ve intihar eğilimi yer almaktadır (Gençtanırım ve Ergene, 2014). Alikeşifoğlu (2008) ise ergenlerde riskli davranışları; cinsel davranışlar, okul terki, alkol, madde, tütün ve kontrolsüz araç kullanımı olarak nitelendirmiştir. Bu riskli davranışlar hem ergen bireyin sağlıklı bir şekilde gelişim görevlerini başarmasına engel olmakta hem de ölümcül sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bazen de bu riskli davranışlar, ergen birey açısından bazı olumlu sonuçlar vermektedir. Bu sonuçlar ergen bireye kimlik gelişimini tamamlamasına yardımcı olma, başarısızlık duygusuyla başa çıkma, akranları tarafından kabul görme gibi kazançlar sağlamaktadır (Peterson, Walker, Whatt, Rheinboldt, White ve Hogkinson, 2003). Bu dönemde ergen bireyler değişime ve gelişime ayak uydurmaya çalışmakta, kendilerini keşfetme çabası içine girmektedir (Crone ve Dahl, 2012). Bu dönemde riskli davranışlar ergen bireylerin karşılaşmış olduğu problemleri çözmek adına yaptıkları uygunsuz bir problem çözme biçimidir (Hurrelmann ve Richter 2006).

Sonuç olarak literatür incelendiğinde riskli davranışların ergenlik dönemi için önemli sorunlardan biri olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda riskli davranışların bağlanma ve sosyal dışlanma ile ilişkisinin ortaya konmasının ergenlik dönemi çalışmaları açısından literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma ile ergenlerde riskli davranışların bağlanma ve sosyal dışlanmayla bir ilişkisi var mıdır? sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu çerçevede araştırmanın alt problemleri aşağıda belirtilmiştir:

**Alt problemler:**

1. Ergenlerde bağlanma ile riskli davranışlar arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ergenlerde sosyal dışlanma ile riskli davranışlar arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3. Ergenlerde riskli davranışlar, cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

4. Ergenlerde bağlanma, cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

5. Ergenlerde sosyal dışlanma, cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

## **1.2. Araştırmanın Amacı**

Bu araştırmanın amacı lise eğitimine devam eden ergen bireylerin bağlanma, sosyal dışlanma ve riskli davranışlar arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere (cinsiyet, sınıf düzeyi ve lise türü) göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek ve elde edilen sonuçları konuyla ilgili kuramsal yaklaşımlarla tartışmaktır.

## **1.3. Araştırmanın Önemi**

Bireyin gelişim dönemleri içerisinde en fazla riskli davranışta bulunduğu dönem ergenlik dönemidir. Riskli davranışlar hem ergen bireyin sağlıklı bir şekilde gelişim görevlerini başarmasına engel olmakta hem de ölümcül sonuçlar doğurmaktadır. Ergen bireyler içinde buldukları bağımsızlık savaşında çeşitli uyum problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu dönemde yapılan riskli davranışlar da uygunsuz bir problem çözme biçimidir. Yapılan bu riskli davranışların birbirini tetiklemesini beklemek yerine, bu davranışların altında yatan nedenleri öğrenerek riskli davranışların önlenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda bu araştırmanın ülkemizde şimdiye kadar riskli davranışlara etki eden faktörler arasında çok da ele alınıp araştırılmayan ergen bireylerdeki bağlanma ve sosyal dışlanmanın riskli davranışlara olan etkilerini ortaya çıkarması açısından literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

#### 1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırma sürecinde aşağıdaki varsayımlar kabul edilmiştir:

1. Araştırma örneklemini araştırma evrenini temsil edecek düzeyde olduğu varsayılmaktadır.
2. Araştırmanın katılımcıları, ölçme araçlarında yer alan soruları anladıkları, içten ve gerçekçi cevaplar verdikleri varsayılmaktadır.
3. Araştırmacı ve katılımcıların etki altında kalmadan araştırmanın yürütüldüğü varsayılmaktadır.
4. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarını, ölçülmek istenen özellikleri ölçebilme gücüne sahip oldukları varsayılmaktadır.

#### 1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma sonuçları değerlendirilirken aşağıdaki sonuçlar göz önünde bulundurulmalıdır:

1. Bu araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılında Balıkesir ilinde çeşitli liselerde öğrenim gören lise öğrencileriyle sınırlıdır.
2. Bu araştırmada incelenen bağlanma, sosyal dışlanma ve riskli davranışları, Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri, Sosyal Dışlanma Ölçeği ve Riskli Davranışlar Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
3. Bu araştırmanın sonuçları, araştırmaya katılan ergen bireylerle benzer özellikteki ergenlerle sınırlıdır.

#### 1.6. Tanımlar

**Ergenlik:** Bireylerin gelişim evreleri içerisindeki çocukluk evresinin bitmesiyle yetişkinlik evresinin başlangıcına kadar süren gelişim evresidir (Koç, 2004).

**Bağlanma:** Bireylerin kendileri için önemli gördükleri kişilere karşı geliştirdikleri güçlü duygusal bağlardır ( Bowlby, 1973).

**Sosyal Dışlanma:** Bireylerin toplum dışına itilmesi, toplumsal hayata katılımların engellenmesidir (Adaman ve Keyder, 2006).

**Riskli Davranışlar:** Bireyin içinde yaşadığı toplumsal ve yasal normlarla uyuşmayan, yaşadığı sosyal yapı tarafından onaylanmayan, hayatını doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz bir biçimde etkileyen davranışlardır (Jessor ve Jessor, 1977).

## 2. İLGİLİ ALANYAZIN

### 2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde ergenlik, bağlanma, sosyal dışlanma ve riskli davranışlarla ilgili kuramsal ve kavramsal çerçeve açıklanmış, araştırma değişkenlerinin literatürde nasıl incelendiği değerlendirilmiştir.

#### 2.1.1. Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri

Birey, doğumdan itibaren birbirini izleyen psikososyal gelişim evrelerinden geçerek hayatını sürdürmektedir. Bu gelişim dönemleri arasında yer alan ergenlik dönemi, gelişim ve değişimin hızlı olduğu, çocukluktan yetişkinliğe geçiş olarak kabul edilen kritik bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Gül ve Güneş, 2009). Literatür incelendiğinde Dilek ve Aksoy (2013) ergenliği, çocukluk döneminden yetişkinliğe geçişteki büyümenin en hızlı olduğu dönem, Kocayörük (2010), bireyin çocukluk döneminden farklı olarak bireylerin kendi benliklerini keşfettiği, yaşamsal süreç açısından her yönden değişimlerin meydana geldiği ara dönem, Karabekiroğlu (2014), değişim ve gelişimin hızlı bir şekilde gerçekleştiği bir geçiş süreci, Koç (2004) ise bireylerin gelişim evreleri içerisindeki çocukluk evresinin bitmesiyle yetişkinlik evresinin başlangıcına kadar süren gelişim evresi olarak tanımlamıştır.

Birey, bir yaşam çizgisi üzerinde birden fazla gelişim evresinden geçmektedir. Bu dönemlerin her birinde kendine özgü özellikler bulunmaktadır. Ergenlik dönemi de, bebeklik döneminden sonra gelişimin en hızlı şekilde gerçekleştiği gelişim evresidir. Bu dönemle birlikte fiziksel gelişimde hızlanma, duygusal değişimde yoğunluk, aile ve akran ilişkilerinde

değişiklikler gözlenmektedir (Karaca ve İkiz, 2010). Ergenlik dönemi, bireyin değişiklikler yaşadığı bir dönem olmaktan ziyade fiziksel, bilişsel, ahlaki, duygusal gibi gelişim alanlarındaki gelişim ve değişimlerin hızlı bir şekilde gerçekleştiği bir dönemdir (Dinç, 2010). Yaşanan değişim ve gelişimlerde bireyden bireye farklılıklar görülebilmektedir. Gelişim sürecinde yaşanan bu farklılıklar bireyin yaşadığı deneyimler, hayat koşulları ve bireysel farklılıklar göz önüne alındığında, normal olarak kabul edilmektedir (Derman, 2008). Ergenlik döneminde meydana gelen değişimler hızlı ve sarsıcıdır. Bunlar ergen bireyin yaşamı hakkında daha sağlıklı düşünmesine, yeni yaşama amaçları ve yeni düşünme biçimleri geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Gültekin, 2019). Diğer yandan ergenlik dönemi, düşüncelerin tam anlamıyla kontrol edilemediği, bireyin istenmeyen düşüncelere sahip olabildiğini fark ettiği bir gelişim evresidir (Steinberg, 2013). Ergenlik dönemiyle birlikte ortaya çıkan düşüncelerde gelişim ve bilişsel ilerleme süreci beraberinde bazı olumsuz durumlar getirmektedir. Bu nedenle ergenlik dönemi düşünsel gelişim dönemi olsa da heyecanlı, tutkulu, coşkulu ve çalkantılı bir dönemdir. Kararsızlık, söz dinlememe, güvensizlik, hata bulma, eleştirme, otoriteye karşı gelme bireyin ergenlik dönemindeki olası tutumlardandır (Alikashifoğlu ve Ercan, 2009).

#### **2.1.1.1. Ergenlik Döneminde Fiziksel ve Cinsel Gelişim**

İnsan gelişiminin en önemli dönemlerinden biri olan ergenlik döneminde bireyin fizyolojisindeki değişimler cinsel gelişimini etkilemektedir (Özcebe, 2002). Bireyin ergenlik dönemiyle ilgili yaşayacağı gelişmeler öngörülen bir sıraya göre meydana gelir fakat bu gelişmelerin seyri ve başlama zamanı ailenin genetik özellikleri, beslenme şartları ve iklim gibi bazı faktörlere göre değişkenlik göstermektedir.

Ergen bireyin bedeninde oluşan gelişim ve değişimler sonucunda hem erkeklerde hem de kadınlarda cinsiyet hormonu salgılanmaktadır. Bu süreç erkek ergenlerde sesin kalınlaşması ve vücut yapısının değişmesi, kadın ergenlerde ise ilk adet kanamasıyla kendisini göstermektedir. Bu dönemde hem erkeklerde hem de kadınlarda meydana gelen yoğun değişimler sonucunda



bedeni koordine etme ve sakar davranışlar oluşmaktadır (Aydın, 2011). Ergenlik dönemiyle birlikte erkekler ve kadınlar fiziksel ve hormonal açıdan cinsel gelişimlerini tamamlamaya başlamaktadır. Bu süreç erkek ve kadın ergen bireyler için aynı zamanda gerçekleşmemektedir. Kadınlar ergenlik dönemine erkeklere göre ortalama olarak 1-2 yıl daha önce girerken, cinsel olgunlaşma ve büyümelerini daha önce tamamlamaktadır (Kulaksızoğlu, 2004). Bebeklik döneminden sonra gelişimin en hızlı olduğu ergenlik döneminde, bedenin hızlı bir şekilde gelişmesi ve duygusal değişimler yaşanması sonucunda beden imgesi oluşmaya başlamaktadır. Bununla birlikte ergen bireylerin yaşadığı fiziksel değişimler aynı etkiyi göstermemektedir. Bazı ergen bireyler bu etkiyi kolay atlatırken bazıları zor atlatmaktadır. Yaşanan fiziksel değişimlerin etkisi, bireyin bilişsel gelişiminde de kendine yer edinmektedir (Gül ve Güneş, 2009).

### **2.1.1.2. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim**

Ergen birey, yaşadığı fiziksel ve cinsel değişimlerle birlikte bilişsel gelişim alanında da değişimler yaşamaya başlamaktadır. Bilişsel gelişim, ergen bireyin ailesini, arkadaşını, akranını ve kendisiyle birlikte yaşadığı dünyayı anlamlandırması üzerinde etkili olmaktadır. Ergenlik döneminde bireylerin tüm düşünme biçimleri değişmekte, soyut ve geleceğe yönelik düşüncelere yoğunlaşmaktadır (Gander ve Gardiner, 2015).

Piaget (1972) bireylerin, yaşadığı dünyayı anlamaya çalışırken dört farklı evreden geçtiğini, bireylerin yaşıyla bağlantılı olarak dünyayı anlamlandırdıklarını, bu evrelerin farklı biçimlerden oluştuğunu savunmuştur. Bireyler ergenlik dönemi öncesinde daha çok somut düşünme eğilimindeyken ergenlik dönemiyle birlikte birey soyut düşünme eğilimine yönelmekte, böylelikle bireyin düşünsel becerilerinde artış olmaktadır (Kulaksızoğlu, 2004). Soyut düşünme becerilerinin artmasıyla ergen birey kendine dönük olmaya başlamakta, başkalarının düşünceleriyle kendi düşüncelerini ayırt edememektedir. Ergen birey, başkalarının da kendine ait fikirleri, görüşleri, deneyimleri olduğunun farkında olup bu durumun sonucunda ergen

benmerkezciliği olarak adlandırılan bir inanç yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu inanç yapısı iki tür inanç üzerinden şekillenmektedir. Bu inançlardan ilki, olan hayali seyirci kavramı, ergen bireyin dışarıdan izlendiğini veya gözlendiğini, bütün dikkatlerin kendisi üzerinde toplandığını savunmaktadır. Bu durumda ergen birey, yalnız olsa dahi her an birinin kendisini izlediği izlenimiyle davranmaktadır. Ergen benmerkezciliğinin bir diğer yapısı olan kişisel efsane kavramındaysa, ergen bireyin yaşadığı duygu ve düşüncelerin daha önce kimsenin yaşamadığı, duygu ve düşüncelerinin biricik olduğu, hayatı nesnel bir bakış açısıyla değil de öznel bir bakış açısıyla değerlendirdiği bir yapı olarak değerlendirilmektedir (Steinberg, 2007; Siyez, 2013).

Ergenlik dönemi boyunca normal olarak kabul edilen bu inanç yapıları, bireyin yetişkinlik dönemine geçmesiyle birlikte kaybolmaya başlamaktadır. Bu süreç sonunda ergen bireyin, yetişkin düşünce biçimine sahip olması beklenmektedir (Miller, 1997; Ahioğlu-Lindberg, 2011). Ayrıca ergen bireyler bilişsel becerilerini kullanarak hayatı, dini, varoluşu, karşılaştıkları sorunları ve politikayı sorgulamaktadır. Ergen bireyler bilişsel becerileri sayesinde üst düzey düşünebilmekte, sorunlara farklı bakış açılarıyla bakıp sistematik bir yaklaşımla yeni çözüm yolları üretmektedir. Olaylar arkasında nedensel ilişki bulmaya ve varsayımlar geliştirmeye başlayan ergen bireylerin bu bilişsel becerilerini kullanmaları ergen benmerkezciliğine sınırlama getirmektedir (Ahioğlu-Lindberg, 2011).

### **2.1.1.3. Ergenlik Döneminde Duygusal Gelişim**

Bireyin çocukluk döneminde sakin ve düzenli bir şekilde gerçekleşen gelişim, ergenlik dönemine girilmesiyle birlikte hızlı ve düzensiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Fırtına ve Stres dönemi olarak da bilinen ergenlik döneminde bireyi duygusal çatışmalar ve çelişkilerle dolu bir süreç beklemektedir (Gültekin, 2019). Bu dönemle birlikte ergen bireyler ambivalans duygular yaşamaktadır. Ergen bireyler bir yandan bir gruba ait olma duygusuna sahip olmak isterken diğer yandan yalnız kalmak istemektedir. Bu karmaşalar ergen bireyin gelecek kaygılarını, akran ve aile tutumlarındaki olumsuz

durumlara dayanmaktadır. Ergenlik dönemiyle birlikte ortaya çıkan sosyal ilişki ve karşı cinsle iletişim artışının da bireyin duygusal gelişimi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Aile tutumları, toplumsal kabul, yaş grubu, eğitimin sürekliliği ve bireysel farklılıklar duygusal gelişimi etkileyen faktörler olarak sıralanmaktadır (Çoban, 2013).

#### **2.1.1.4. Ergenlik Döneminde Sosyal Gelişim**

Sosyal gelişim, bireyin içinde bulunduğu topluma uyum sağlaması ve toplumca benimsenmesidir. Bu durumun öğrenilmesi bireyin doğduktan sonra aile içindeki iletişimle başlayıp ölümüne kadar sürmektedir (Kulaksızoğlu, 2004). Ergen bireylerin sosyal gelişimlerini başarılı bir şekilde tamamlamaları için; kendi bağımsızlıklarını kazanmaları, kendilerini tanımaları, kimlik kazanmaları, toplumsal becerileri öğrenmeleri ve karşı cinsle ilişkiler kurmaları gerekmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2017). Ergen bireylerin sosyal gelişimleri, kendilerini tanımalarına, arkadaş çevresince tanınmalarına ve çevresindeki bireylerin kendilerine bakış açılarına göre farklılık göstermektedir (Aydın, 2019).

Erikson (1968), ergenlik dönemini bireyin kimlik kazanmaya çalıştığı bir gelişim dönemi olarak görmektedir. Ergen bireyler bu dönemle birlikte kendilerine bir hayat amacı belirlemeye, düşünceleri, belirli fikirleri, inançları ve benzer yapıları sorgulayarak kendi kimliğini oluşturmaya çalışmaktadır. Kısaca bireyin gelişim dönemlerinden biri olan ergenlik dönemi, farklı kimlik statülerinin test edildiği kimlik arayışının olduğu bir dönemdir.

#### **2.1.1.5. Ergenlik Döneminde Ahlaki Gelişim**

Bireylerin, yaşamlarını sürdürürken uymak zorunda oldukları toplum tarafından belirlenmiş kurallara, doğru ve iyi davranışlar bütününe ahlak adı verilmektedir (Steinberg, 2007). Ahlak kuralları ve bireyin sergilediği herhangi bir davranışın yanlış veya doğru olması, kişisel düşüncelere ve toplumlara göre

değişmektedir. Bireyler, genelde yaşadıkları toplumun kurallarını küçük yaşlardan itibaren benimsemeye başlayıp bu kurallar etrafında bir ahlaki gelişim kazanmaktadır. Bireylerin gelişim süreçlerinde kazandığı ahlaki gelişim, aynı zamanda toplumsal hayatı belirli bir düzen içerisinde, bozulmaya uğramadan devam etmesini sağlamaktadır (Steinberg, 2007; Köse, 2015).

Bireyin geliştirdiği ahlak yapısı, ergenlik dönemiyle birlikte olgunlaşmaktadır. Ahlaki değerler, uygun ve yeterli bir bilişsel gelişim sayesinde kavranıp benimsenmektedir. Ahlaki olgunluk, ergenlik dönemiyle birlikte gelişen soyut düşünme gelişimine paralel olarak gelişmektedir. Ahlak gelişiminin birey üzerindeki etkileri, başta bireyin ailesi olmak üzere çevresindeki yetişkinler ve bireyin onlarla kurduğu ilişkilerinde görülmektedir (Koç, 2004).

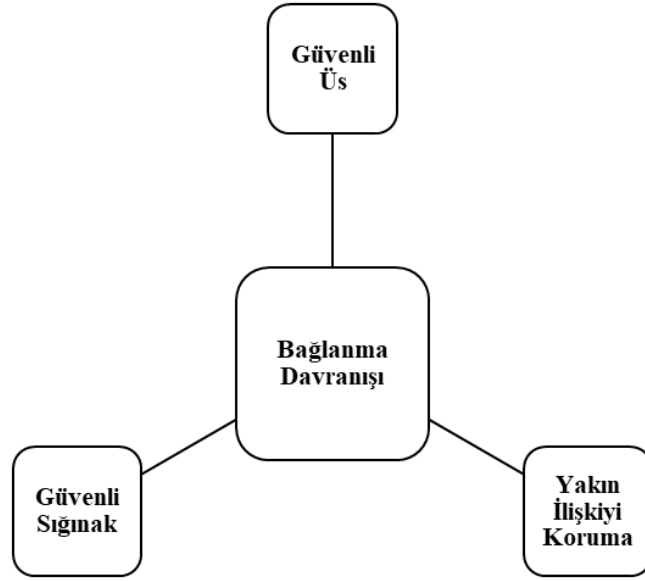
### **2.1.2. Bağlanma**

John Bowlby (1973) bağlanma kavramını, bireylerin kendileri için önemli gördükleri kişilere karşı geliştirdikleri güçlü duygusal bağlar olarak tanımlarken Ainsworth (1979) ise hayatımızdaki özel bireyler için hissedilen, onlarla etkileşim içine girdiğimizde zevk almamızı, sıkıntı içerisine girdiğimiz anlarda ise yakınlıklarıyla rahatlamamızı sağlayan güçlü bir duygusal bağ olarak açıklamaktadır. Literatür incelendiğinde araştırmacılar geçmişten günümüze kadar bağlanma kavramını çeşitli tanımlarla literatüre kazandırmıştır. Cüceloğlu (1997), bağlanma davranışını iki birey arasında gerçekleşen, genellikle çocuk, ebeveynler ve yakın arkadaşlarla kurulan duygusal yüklü ilişki, Aydın (2019), bireyin hayatında özel olarak kabul ettiği kişiye karşı sergilemiş olduğu davranışlar, Pehlivan Türk (2004) ise çocuk ile bakım ve ihtiyaçları karşılayan kişi arasında oluşan; ilişki kurma, bağ kurulan kişiye ulaşabilme ve yakınlık ihtiyacıyla kendisini gösteren bireyin özellikle olumsuz durumlarla karşı karşıya gelmesi sonucunda belirginleşen, sürdürülebilirliği olan duygusal bir bağ olarak tanımlamaktadır.

Ainsworth (1989), duygusal bağları açıklamak adına beş faktör belirlemiştir.

1. Kurulan duygusal bağ geçici değildir, süreklilik gösterir.
2. Duygusal bağ, yerine başka kimsenin koyulamayacağı biricikliğe sahiptir.
3. İlişki duygusal olarak önem taşımaktadır.
4. Birey duygusal bağ kurduğu kişiden istemsiz olarak ayrıldığında stres duygusunu yaşar.
5. Birey duygusal bağ kurduğu kişiyle yakınlığını sürdürmek ister. Bu yakınlığın düzeyi birçok faktöre göre değişebilir.

Orçan'a (2004) göre bireyin doğumla birlikte annesine veya bakıcısına olan bağımlılığı ilk sosyal ilişkileridir. Anne/bakıcı dokunarak, sevgisini hissettirerek, bireyin bakım ve ihtiyaçlarını karşılayarak bireyin sosyal gelişimine yardımcı olmaktadır. Bireyin ihtiyaçlarının karşılanmasıyla birlikte anne/bakıcıyla arasındaki bağımlılık bağılığa dönüşmektedir. Bağımlılık ve bağlanma kavramları çok fazla karıştırılmakta ve birbirlerine benzemekle birlikte aslında farklı birer kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımlılık, bireyin fiziksel ihtiyaçlarını karşılaması için başka birine gereksinim duymasayken, bağlanma bireyin sosyal çevresiyle yakınlık kurması ve bu yakınlığı sürdürebilmesi için yaptığı bütün davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Sümer ve Güngör, 1999). Bağlanma davranışı, bireyi olumsuz durumlara karşı koruyan, özerk bireyler olarak yetişmelerine imkân sağlayan, sürekli ve şiddetli olan, ebeveynliğe hazır oluş açısından bireyleri birbirine bağlayan, etkisi hayat boyu süren duygusal bağdır (Şenkal, 2013). Bağlanma davranışını bireyin sergilemiş olduğu diğer davranışlardan ayıran üç temel özelliğinin olduğu belirtilmektedir: birey çevreyi keşfetmesi sırasında bağlanma figürünü güvenli üs olarak kullanması, olumsuz bir durumla karşılaşması halinde kaygı düzeyinin artmasıyla bağlanma figürünü güvenli sığınak olarak algılaması ve bağlanma figürüne karşı bireyin yakın ilişkisini devam ettirme eğilimidir (Fraley ve Shaver, 2000).



**Şekil 1: Bağlanma Davranışını Diğer Davranışlardan Ayıran Özellikler**

Bowlby (1980), bireyin bağlanma ilişkisini sağlıklı bir şekilde kuramadığı durumlarda protesto, umutsuzluk ve çekilme olmak üzere üç temel evrede tepki oluşturduğunu belirtmiştir. Protesto evresinde; birey ağladığı zaman bağlanma ilişkisi kurduğu kişinin kendisini sakinleştirmesini beklemekte ağlayarak bağlanma figürünün olmayışına tepki göstermektedir. Umutsuzluk evresinde; bireyin ağlamasının azaldığı, daha az tepki verdiği görülmektedir. Bu evrede birey bağlanma ilişkisi kurduğu kişinin yokluğunu hissetmekte ve geri gelmesini istemektedir. Çekilme evresinde; bireyin yaşadığı umutsuzluk sonucunda depresyona girme eğilimi oluşmaktadır. Bu evreyle birlikte kronik hastalıklarda oluşabilmektedir (Ruppert, 2011). Bağlanma yaklaşımının temel çıkış noktası, bağlanma ilişkisi kurulan bireylere duygusal olarak ulaşılabilmesi ve yaşanan deneyimlerin hissettikleri güven duygusunu ve diğer kişilerle kurulan güvene dayalı ilişkileri şekillendirmesidir. Bağlanma figürleriyle elde edinilen deneyimlerin bir sonucu olarak da bireyler kendi içsel çalışan modellerini oluşturmaktadır. İçsel çalışan modellerinin bireyin hayatı boyunca kuracağı ilişkilere yaklaşımlarını etkilediği düşünülmektedir (Bowlby, 1980).

### 2.1.2.1. İçsel Çalışan Modeller

Bowlby'nin bağlanma kuramında kilit bir rol üstlenen içsel çalışan modeller kavramında, anne/bakıcı tarafından bireyin güvende hissetmesi, yakın ilişki kurulması, bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması halinde kendilerinin değerli olduklarını ve başka kişilerin de güvenilir olduğuna dair zihinsel modeller oluşturulmaktadır (Bowlby, 1980). Bireyin anne/bakıcıyla ilgili oluşturmuş olduğu zihinsel modeller aralarındaki ilişkiyi şekillendirip yön vermektedir (Karasu, 2013).

Bireyin erken yaşlarda kurmuş olduğu ve yetişkinlik dönemini de etkileyen bağlanma ilişkilerini temel alarak oluşan içsel çalışan modeller bireyin hem kendisine yönelik özsaygı, inanç ve duygularını hem de diğer kişilere karşı duymuş olduğu güven duygusunu etkilemektedir (Eken, 2010). Bireyin kendisi ve diğer kişiler hakkında geliştirmiş olduğu içsel çalışan modeller, bağlanma ilişkilerinin yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu göz önüne aldığımızda olgunlaşmayı sağlayan, bilişsel ve duygusal bileşenleri olan, zihinsel temsiller olarak kabul edilmektedir (Thompson, 1999). Hazan ve Shaver (1994) da içsel çalışan modelleri, bireyin duygu ve davranışlarını yönlendirici etkisi olan bilişsel haritalar olarak tanımlamaktadır. İçsel çalışan modeller bireyin bilinçdışında var olmakta, yaşantılar üzerine inşa edilmekte ve bireyin yakınlık ihtiyacı çerçevesinde şekillenmektedir. Bireyler karşılaşacakları durumların bilişsel bir temsilini oluşturmakta ve bu zihinsel temsillerle ilgili bilgileri hatırlayarak davranmaktadır (Taylor, 2010). Bireyin hayatı süresince kuracağı bütün ilişkileri için içsel bir model oluşturması gerekmektedir. Bu model diğer kişilerle kurulan ilişkilerin bilinçli veya bilinçdışındaki kuralların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Flanagan, 1999). Bu biçimde çalışan içsel çalışma modelleri bireyin kurmuş olduğu bağlanma stillerini sürdürmektedir. Bağlanma stili bireyin kurmuş olduğu ilişkinin bir özelliği iken ilerleyen süreçte bireyin özelliği haline gelmektedir (Becker-Weidman ve Shell, 2010).

Bowlby'e (1980) göre içsel çalışan modeller bireyin kişilerle etkileşimi yardımıyla gelişmektedir. Bu modeller kişilere bağlanma stilini (güvenli,

kayıtsız, korkulu ve saplantılı), bağlanma sürecinin nasıl gerçekleşeceğini ve bireyin sonraki yaşantısında etkisini devam ettirecek bir yapı inşa etmektedir. Güvenli bağlanma ilişkisini sağlıklı bir şekilde gerçekleştiren birey, kaygı düzeyini arttıracak durumlarla karşı karşıya gelmesi halinde güven duygusunu hissetmektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi için bağlanma ilişkisi kurulan kişinin tutarlı, duyarlı ve bireyin kolaylıkla ulaşabileceği birinin olması gerekmektedir (Eken, 2010).

### **2.1.2.2. Bağlanmayı Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar**

Literatür incelendiğinde bireyin doğum süreciyle birlikte başlayan sosyal çevresiyle etkileşimi sonucunda oluşan ve duygusal boyutu ağır basan bağlanma kavramını açıklamaya yönelik çeşitli görüş ve kuramsal açıklamalar bulunmaktadır. Bağlanma kavramının açıklanmasında Lorenz'in bağlanma kuramı, Freud'un bağlanma kuramı, davranışçı kuram ve Bowlby'nin bağlanma kuramlarından faydalanılmaktadır. Bu yaklaşımlara ait bilgiler aşağıda belirtilmiştir.

#### **2.1.2.2.1. Lorenz'in Bağlanma Kuramı**

Lorenz, bağlanma kavramını açıklarken etiyolojik çevreyi ön plana çıkarmıştır. Lorenz basımlama olarak adlandırdığı kuramında, kaz yavrularının yumurtadan yeni çıktıklarında gördükleri ilk canlıyı takip etmeleriyle bağlanma arasında bir ilişki olduğunu savunmuştur. Doğumla birlikte gerçekleşen basımlama davranışının gelişmesi kritik dönem olarak kabul edilmiştir. Bu kritik süreç oldukça kısadır ve zaman ilerledikçe basımlama zorlaşmaktadır. Lorenz yaptığı bu çalışma sonucunda kaz yavrularının yumurtadan yeni çıktıklarında gördükleri ilk canlıya bağlanma gerçekleştiriyorlarsa bebeklerde doğumla birlikte kendisine dokunan, ilgi ve sevgisini gösteren kişiye biyolojik faktörlerin aracılığıyla bağlandığını savunmaktadır. Bağlanma ilişkisi bireyin hayata sıkı bir şekilde tutunmasını sağlayan bir yapı olarak kabul edilmekte ve bu durum yaşam boyu devam



etmektedir (Bowlby, 1973). Tüm bu bilgiler ve etiyolojik yaklaşım çerçevesinde bağlanma:

- Türe özgü doğuştan getirilen davranışlardır.
- Bağlanma davranışı evrensel olarak kabul edilmektedir.
- Canlılar kendi türüne ait olan davranışlarını öğrenmeye yatkındırlar.
- Bağlanma etiyolojik yöntem bilimiyle açıklanmaktadır (Bee ve Boyd, 2009).

#### **2.1.2.2.2. Freud'un Bağlanma Kuramı**

Bebeklerin içgüdüsel olarak haz almalarının oral bölgeleri olduğuna vurgu yapılarak, bağlanma ilişkisinin kurulmasında bebeğin emzirilmesinin önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir. Bir başka deyişle Freud, bebeklerin mutlu olarak sağlıklı bir bağlanma gerçekleştirmesinin emme davranışı gibi oral hareketlerle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu kurama göre benmerkezci bir bakış açısıyla hayatlarını sürdüren bebekler kaygılarının giderilmesi ve fiziksel enerjilerinin boşaltılması için anne/bakıcı aracı bir rol üstlenmektedir (Holmes, 1993). Bebeğin emzirilmesiyle birlikte aldığı zevk anne kaynaklı olduğundan dolayı bebeğin bağlanması için anne nesne görevindedir. Bebeğin emzirilmesi sonucunda haz alması, temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla birlikte kaygı düzeyinin azaldığı ve güven duygusunun geliştiği gözlenmektedir. Güven duygusunun gelişmesiyle birlikte bebek ayrı bir benlik anlayışı oluşturur ve bu anlayış bireyin hayatı boyunca duygusal olarak sağlıklı ilişkiler kurmasının temelini oluşturmaktadır (Bukatko ve Daehler, 2012). Kurulan bağlanma ilişkisi Freud'un analitik yaklaşımına göre bireyin yaşamı boyunca kuracağı sosyal ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle bireyin sağlıklı olarak gelişimini sürdürebilmesi adına bağlanma davranışı yaşamsal süreçtir. Bu yaklaşıma göre, bebek ile anne/bakıcı arasında kurulan bağlanma ilişkisi eğer çok güçlü olursa birey anne/bakıcıya karşı aşırı bir bağımlılık duygusu içerisine girmekte veya anne/bakıcının reddetmesinden aşırı derecede kaygı duymaktadır. Bu durum bireyin ilerleyen yaşantısında pasif bir kişilik özelliği geliştirerek aşırı bağımlı birey haline gelmesine neden olmaktadır (Bee ve Boyd, 2009).

### **2.1.2.2.3. Davranışçı Kuram**

Bağlanma, davranışçı yaklaşıma göre bireyin sergilemiş olduğu diğer davranışlar gibi uyarıcı-tepki formülünden oluşmaktadır. Birey bebeklik döneminde birincil pekiştireç olarak kabul edilen açlık dürtüsüne sahiptir (Bukatko ve Daehler, 2012). Davranışçı kurama göre bağlanma davranışları bebeklik döneminde bireyin açlığının giderilmesi, bu açlığın giderilmesi sonucunda alınan hazla ve hoşnutlukla birlikte oluşan öğrenilmiş bir davranış olarak değerlendirilmektedir (Keskingöz, 2002). Uluç'a (2005) göre de davranışçı yaklaşımda bireyin bebeklik döneminde açlığının giderilmesi bağlanma ilişkisinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için önem arz etmektedir.

### **2.1.2.2.4. Bowlby'nin Bağlanma Kuramı**

Bowlby tarafından temeli atılan bağlanma kuramı, psikodinamik yaklaşımlar ve nesne ilişkilerinden etkilenen bir kuramdır (Bretherton, 1992). Bowlby (1973) bağlanma kavramını, bireylerin yaşamlarında kendileri için önemli gördükleri kişilere karşı geliştirdikleri güçlü duygusal bağlar olarak tanımlamaktadır. Bağlanma, bireyin diğer insanlarla güçlü duygusal bağlar kurma eğilimi ve istemsiz ayrılık durumlarında hissettiği kaygı, depresyon, umutsuzluk gibi duygusal problemleri olarak açıklanmaktadır. Bowlby bağlanma davranışının en net örneklerinin bireyin çocukluk döneminde olmasına rağmen tüm hayatı boyunca gözlenebildiğini ve duygusal ilişki kurma isteğinin bireylerin doğasında olduğunu savunmaktadır. Bireyin diğer kişilerle ilişkiler kurabilmesi ve bu ilişkileri sağlıklı bir şekilde devam ettirebilme becerisi akıl sağlığı ve kişiliğin işlevsel olmasından kaynaklıdır (Eken, 2010).

Bowlby (1980), bağlanma yaklaşımını kavramsallaştırırken süreklilik, duygunun katılımı, biyolojik fonksiyon, birey oluş, organizasyon, öğrenme ve özgüllük olarak vurgulamaktadır. Bağlanmanın süreklilik özelliği, bireyin erken dönemde gerçekleşen bağlanma davranışlarının yaygın olarak devam etmesi, yoğun duyguların bağlanma ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde kurulması,

devam ettirilmesi, bozulması ve yeniden kurulması sırasında ortaya çıkması duygunun katılım özelliğindedir. Biyolojik fonksiyon özelliği, bağlanma davranışının tüm insanlarda görülmesi ve bu davranışın bireyin hayatta kalmasını sağlayan faktörlerden biri olarak değerlendirilmesiyle, bağlanma davranışının bireyin doğum süreciyle birlikte gerçekleşmeye başlaması, sosyal ilişkiler kuran kişilerle etkileşime geçmesi birey oluş özelliğindedir. Bağlanma davranışının karmaşık hale gelen bir yapıya bürünmesi, bireyin sosyal çevresi ve benliğiyle sağlıklı ilişkilerin kurulup sonlandırılması organizasyon özelliği, bireyin tanıdığı kişileri diğerlerinden ayırmayı öğrenmesi bağlanmanın öğrenme özelliği, bireyin bağlanma davranışı sergilemesinin bir veya birkaç kişiyle gerçekleşmesi bağlanmanın özgüllük özelliğiyle ilgilidir.

### **2.1.2.3. Bağlanma Stilleri**

Ainsworth tarafından ortaya atılan bağlanma stilleri kavramını farklı görüşlerce açıklamak adına Ainsworth'ün üçlü bağlanma modeli, Bartholomew ve Horowitz'in dördümlü bağlanma modeli ve Hazan ve Shaver'in üçlü bağlanma modeline yer verilmiştir.

#### **2.1.2.3.1. Ainsworth'ün Üçlü Bağlanma Modeli**

Ainsworth (1979), bireylerin kurmuş olduğu bağlanma ilişkilerinde bireysel farklılıkların bulunduğu ve farklı içsel çalışan modeller geliştirdiği düşüncesini savunmaktadır. Ainsworth yaptığı çalışmalar sonucunda bağlanma şekillerini güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı-kararsız olmak üzere üç gruba ayırmıştır.

**Güvenli Bağlanma Stili:** Güvenli bağlanma stili, bireyin güvende hissetmesi, yakın ilişki kurması ve bakım ve ihtiyaçlarının zamanında, yeterli düzeyde karşılanması sonucunda gelişmektedir. Güvenli bağlanma ilişkisi kuran bireylerin ilişkileri daha derin kurulmakta, çevresini keşfetme ve özerklik ihtiyacını ise bağlanma ilişkisi kurduğu kişiyi güvenli üs olarak

kullanarak karşılamaktadır (Bowlby, 1980). Güvenli bağlanma stiline sahip olan bireyler, bağlanma ilişkisi kurduğu kişiyle ayrı kaldıklarında düşük düzeyde huzursuzluk yaşasalar da hissedilen bu durum kısa süre içerisinde yatışmaktadır. Bu durumun altında kurulan bağlanma ilişkisindeki güven duygusu yatmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda da güvenli bağlanma ilişkisi kurmuş bireylerin katı olmayan bir tutum ve koşulsuz kabul içerisinde olduklarına ulaşılmıştır (Keser, 2006). Birey ihtiyaç duyduğu anlarda bağlanma ilişkisi kurduğu kişiye kolaylıkla ulaşabileceğini bilmesi, kendisinin değerli olduğu algısını geliştirmektedir. Bu durumun bireylerin ergenlik döneminde de benliklerine karşı olumlu algı oluşturdukları gözlenmektedir. Güvenli bağlanma ilişkisi kuran bireylerin yaşamları süresince sosyal ilişkilerinde daha aktif oldukları, karşılaştığı zorluklarla kolayca başa çıkabildikleri görülmektedir (Aydın, 2019).

**Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili:** Kaygılı-kararsız bağlanma stilini içselleştirmiş olan bireylerin ilişkileri incelendiğinde bakım ve ihtiyaçlarını karşılayan kişilerin bireyle ilgilenmedikleri belirtilmiştir (Ainsworth, 1979). Bu bağlanma stiline sahip olan bireyler anne/bakıcıya karşı güven duygusu geliştirememektedir (Kesebir, Kavzaoğlu ve Üstündağ, 2011). Bağlanma ilişkisi kurduğu kişiye ulaşma konusunda şüphe sahibi olan bireylerde tedirginlik duygusu hâkimdir (Sümer ve Güngör, 1999). Bu bireyler olumsuz bir durumla karşılaştıklarında güven duygusuna sahip olmadıkları için çevrelerini keşfetmede çekimser davranışlar sergilemekte, bağlanma ilişkisi kurduğu kişiyi bırakmamak adına büyük bir direnç göstermektedir (Bowlby, 1980). Kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip olan bireyler bağlanma ilişkisi kurduğu kişiyle ayrı kaldıklarında aşırı ağlama ve öfkeyle tepki göstermektedir. Bağlanma ilişkisi kurulan kişinin geri dönüşüyle birlikte bireyin sakinleşmediği, reddedici bir tutum içerisinde tekrar kabul edişin gerçekleştiği görülmektedir (Thompson, 2013). Bu bireyler diğer kişilerle ilişki kurmayı istememelerine rağmen ilişkileri olmadığında da bu durumu protesto etme eğilimi göstermektedir (Bell ve Ainsworth, 1972). Bağlanma ilişkisi kurulan kişideki tutarsızlık ve bireyin ihtiyacı olduğunda rahatlıkla ulaşamamasının yaratmış olduğu huzursuzluk, bireydeki güven duygusunu olumsuz olarak etkilemektedir. Bu durum da bireyin yaşamı süresince özerkliğini kazanmış, kendi başına rahatlıkla hareket eden bir birey olmasını

engellemektedir (Keser, 2006). Bowlby (1980), güvensiz bağlanma ilişkisi gerçekleştiren bireylerin nevrotik patolojiler oluşturma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiş, Brown ve Wright'ın (2003) yürütmüş olduğu çalışmalarında kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip olan ergen bireylerin karşılaştıkları problemleri büyütme, sınırda kişilik bozukluğu, umutsuzluk ve depresyon gibi durumların daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir.

**Kaçınan Bağlanma Stili:** Kaçınan bağlanma stiline, bakım ve ihtiyaçları soğuk bir tavırla karşılanan, fiziksel temastan kaçınılan bireylerde olduğu gözlemlenmiştir. Bu bireyler bağlanma ilişkisi kurduğu kişiden kısa bir süreliğine ayrılrsa da bu durumu terk edilme olarak algılayıp hırçın davranışlar sergileyerek protesto etmektedir (Sümer ve Güngör, 1999). Kaçınan bağlanma stiline sahip olan bireyler kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip olan bireyler gibi patolojik olarak risk altındadır. Bu bireylerde ortaya çıkan patolojik bozukluklar daha çok eylemsel davranış olarak kendisini göstermektedir (Kesebir vd., 2011). Tüm bu bilgilere ek olarak Ainsworth (1979) bireyin kaçınma davranışları sergilemesinin altında kaygı ve öfke düzeyini düşüren bir savunma mekanizmasının bulunduğunu savunmuştur.

#### **2.1.2.3.2. Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli**

Bartholomew ve Horowitz (1991) tarafından geliştirilen dörtlü bağlanma modeli, benlik modeli ve başkaları modelinden olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. İki boyutta pozitif ve negatif olarak iki alt boyuta ayrılmaktadır. Bu bilgiler kapsamında dörtlü bağlanma modeline göre bağlanma stilleri güvenli, kayıtsız, saplantılı ve korkulu bağlanma stilleridir.

**Güvenli Bağlanma Stili:** Yakınlıktan kaçma ve kaygı düzeyi düşük olan bireylerin hem benlik hem de başkaları modelinin olumlu olmasıyla güvenli bağlanma stili oluşmaktadır. Bu bağlanma stiline sahip olan bireyler terk edilme veya başkalarıyla isteği dışında ilişki kurma, sürdürme gibi kaygılara sahip değildir. Hem kendilerine hem de diğer kişilere karşı duydukları güven duygusu yüksektir. Bireylerin sosyal ilişkilerinde sorunlara çözüm bulma becerileri ve yapıcı tutum sergileme düzeyleri yüksektir (Finzi, Cohen ve Ram, 2000).

**Kayıtsız Bağlanma Stili:** Kayıtsız bağlanma stiline sahip olan bireyler benlik modellerinin olumlu başkaları modelleri ise olumsuz olarak geliştirildiği bağlanma türüdür. Bu bağlanma stiline sahip olan bireyler kendilerini değerli, diğer kişileriye değersiz olarak görmektedir. Bu kişiler yakın ilişkilerden kaçınırken gerekliliğini de reddetmektedir. Özerkliğine aşırı derecede önem veren kayıtsız bağlanma stiline sahip olan bireyler diğer kişilerden uzak durarak reddedilmeye karşı kendilerinin olumlu benlik imajlarını koruyacaklarını düşünmektedir (Stanojevic, 2004).

**Saplantılı Bağlanma Stili:** Saplantılı bağlanma stili olumsuz benlik modeli ve olumlu başkaları modelini içselleştiren bireylerde görülen bağlanma türüdür. Bu bağlanma türüne sahip olan bireyler kendilerini değersiz hissederken sevmeye değer olmadıklarını düşünmektedir. Kendilerini kanıtlama eğiliminde olan bu kişiler diğerleri tarafından kabul edilmek ve onların güvenini kazanmak adına kaygı duymaktadır. Terk edilme kaygısı yaşayan saplantılı bağlanma stiline sahip olan bireyler ilişkilerinde de yakınlık aramaktan kaçınmayan kişilerdir (Collins ve Feeney, 2004).

**Korkulu Bağlanma Stili:** Korkulu bağlanma stiline sahip olan bireylerin hem benlik hem de başkaları modelinin olumsuz olmasıyla birlikte korkulu bağlanma stili oluşmaktadır. Bu bağlanma türüne sahip olan bireyler kendilerini değersiz ve sevmeye değer olmadıklarını düşünürken diğer kişileri de reddedici ve güvenilmez olarak algılamaktadır. Diğer kişiler tarafından kabul görme ve onay alma ihtiyacı yüksek düzeyde olan bireyler kaybetmekten ve reddedilmekten de aşırı derecede korktukları için yakın ilişki kurmaktan uzak durmaktadır (Arslan, 2008).

### **2.1.2.3.3. Hazan ve Shaver'in Üçlü Bağlanma Modeli**

Ainsworth tarafından bebeklik döneminde oluşturulan bağlanma stillerinden etkilenen Hazan ve Shaver, bebeklik döneminde oluşturulan bağlanma ilişkilerinin yetişkinlik döneminde de etkisini sürdürdüğü ve yaşanan romantik ilişkilerdeki benzer dinamikleri yansıtabileceklerini savunmuştur (Hazan ve Shaver, 1994). Bu düşünceden hareketle Hazan ve Shaver üç tür bağlanma stilinden bahsetmiştir.

**Güvenli Bağlanma:** Bebeklik döneminde güvende hisseden, yakın ilişki kuran ve bakım ve ihtiyaçları zamanında karşılanan bireyler güvenli bağlanma gerçekleştirerek kendileri ve diğer kişiler hakkında olumlu bir bakış açısı geliştirmektedir. Güvenli bağlanma stiline sahip olan bireyler girişken ve yüksek özgüvene sahiptir. Bu kişiler duygusal ilişki kurarken ve bu ilişkiyi sürdürürken güçlük çekmemektedir.

**Kaçınmacı Bağlanma:** Kaçınmacı bağlanma stiline sahip olan bireyler, diğer kişilerle yakın ilişki kurmada ve bu ilişkileri sürdürmekte güçlük çekmektedir. Güvensizlik duygusuyla hareket eden bireyler diğerlerinin kendisine zarar vereceği düşüncesi içerisinde. Bu kişilerin duygusal ilişki kurarak partnerine tam olarak güvenmesi çok zordur.

**Kaygılı Bağlanma:** Kaygılı bağlanma stiline sahip olan bireyler, ilişki kurduğu kişiye karşı güvenilir duygusal bağlar kurmasına rağmen partnerini kaybetmeye yönelik kaygı ve korku duygusu taşımaktadır.

#### **2.1.2.4. Bireyin Gelişim Dönemlerine Göre Bağlanma Davranışı**

Bu bölümde bağlanma davranışının bebeklik-çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde nasıl bir yol izlediğine ait bilgiler verilecektir.

##### **2.1.2.4.1. Bebeklik ve Çocukluk Döneminde Bağlanma Davranışı**

Bağlanma, bireyin güven duyduğu kişiyle kurduğu bağıdır. Bağlanma bebeklik ve çocukluk döneminde çevresini keşfeden bireyin kendisini güvende hissetmesini sağlarken kaygı düzeyini arttıracak herhangi bir durumla karşılaşması halinde koşulsuz geri dönebileceği güvenlik merkezidir (Fleming, 2008). Bağlanma davranışının gelişimi değerlendirildiğinde, bağlanma ilişkisinin başlangıçta tek yönlü olduğu görülmektedir. Birey doğumdan sonra anne/bakıcıyı tanımaz, bireyin anne/bakıcıyı tanımasıyla birlikte kendine özgü bağlanma ilişkisi gelişmeye başlamaktadır (Paterson ve Moran, 1988). Bireyin duygusal ve fizyolojik gereksinimleri bağlanma ilişkisinin kurulmasında önemli iki faktör olarak görülmektedir. Bireyin içgüdüsel olarak doğumla

birlikte getirdiği emme, tutma davranışlarının bağlanma ilişkisinin kurulmasında etkili olduğu, bu etkileşimle birey bağlanma ilişkisi kurduğu kişiyle yakınlığını sürdürmeye çalışmaktadır (Parman, 2019).

Bağlanma ilişkilerinin oluşumundaki bireysel farklılıkların nedeni bireyin bağlanma davranışı geliştirdiği kişiyle sağlıklı bir şekilde ilişkisini yürütüp yürütmediğiyle ilgilidir. Bireyin bakım ve ihtiyaçlarını karşılayan, duygusal olarak sağlıklı bir bağ kuran kişiler güvenli bağlanma oluştururken bakım ve ihtiyaçları karşılanmayan, bireye gerekli ilgiyi göstermeyen, duygusal olarak sağlıklı bir bağ kuramayan kişiler güvensiz bağlanma modelini oluşturmaktadır (Erözkan, 2011). Güvenli bağlanma modeli gerçekleştiren bireyler olumlu benlik algısına sahip olurken kaygı düzeyleri azalmakta ve bu durum bireyin özellikle psikolojik gelişimi açısından önem taşımaktadır. Tüm bu bilgiler doğrultusunda bebeklik ve çocukluk döneminde güvenli bağlanma davranışı sergileyen bireylerin arkadaşlık ilişkisi kurma, bu ilişkileri sürdürme ve derinleştirme gibi birçok değişkenle ilişkisi olduğu belirtilmekte ve bireye kazandırdığı en büyük kazanımın diğer kişilerle güven temelli ilişkiler geliştirme becerisi olduğu belirtilmektedir (Thompson, 2008).

#### **2.1.2.4.2. Ergenlik Döneminde Bağlanma Davranışı**

Gelişim dönemleri içerisinde kritik bir dönem olarak kabul edilen ergenlik döneminde, bireyin gelişim alanlarında birçok değişikliğin olduğu görülmektedir (Cüceloğlu, 1997). Özel bir geçiş dönemi olarak görülen ergenlik döneminde bebeklik ve çocukluk döneminde gerçekleştirilen bağlanma düzeyini azaltmaya ve özerklik kazanılmaya çalışılmaktadır. Ergen birey tarafından kazanılmaya çalışılan özerklik çabası ebeveynler ile çatışmalar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum ebeveynlerle kurulmuş olan duygusal bağlanmaların sona erdiğine işaret etmeyip tam tersine ebeveynlerle çatışmalar yaşansa da ergen birey özerkliğini kazanırken bağlanma figürlerinin desteğini almasına, doğru kararlar vermesine yardımcı olmakta ve kuracağı yeni bağlanma ilişkilerinin de güven temelinde kurulmasına katkı sağlamaktadır (Allen ve Land, 1999).



Ergenlik döneminde bağlanma ilişkilerini etkileyen en önemli değişim bireyin yaşadığı bilişsel değişimlerdir. Bilişsel değişimlerle birlikte somut düşünme becerisine sahip olan ergen bireyler soyut düşünme becerisine sahip olmaya başlamaktadır. Bilişsel olarak yaşanan bu olgunlaşmayla birlikte ergen birey bağlanma ilişkilerinin kendi düşünce ve duyguları çerçevesinde kurabileceğinin farkına varmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda ergen birey ebeveynleriyle kurduğu bağlanma ilişkilerindeki eksiklikleri, hataları ve bağlanma ilişkisini yeniden değerlendirmekte akranlarını, akrabalarını ve öğretmenlerini bağlanma figürü olarak görebilmektedir. Ergenlik dönemiyle birlikte ebeveynlerle kurulan bağlanma ilişkilerinin yerini yeni bağlanma ilişkileri alsa da ergen birey için ebeveyne bağlanma süreci destek ve temel güven kaynağıdır (Solmuş, 2010). Bağlanma yaklaşımına göre aileleriyle duygusal olarak sağlıklı ilişki kurmuş ergen bireyler kaygı düzeyini arttırıcı olaylarla baş etme becerilerinde, güven duygusu geliştirmede, kendi potansiyellerini gerçekleştirmede sağlıklı duygusal ilişki kuramayan akranlarına göre daha başarılı oldukları belirtilmektedir (Bowlby, 1973; Sroufe ve Waters, 1977). Zimmermann (2004) güvenli bağlanma ilişkisi kurmuş ergen bireylerin güvensiz bağlananlara göre arkadaşlık ilişkilerini sürdürülebilir ve daha derin oluşturdukları, akranları tarafından kabul edilirliliğinin daha yüksek olduğu ve saldırganlık eğilimlerinin daha alt düzeyde olduğu, Kobak ve Sceery (1988) de güvensiz bağlanma ilişkisi kurmuş ergen bireylerin güvenli bağlananlara göre düşmanca tutumlarının, kaygı düzeylerinin ve saldırganlık eğilimlerinin daha yüksek düzeyde olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Ergenlik dönemiyle birlikte birey ebeveynleriyle kurmuş olduğu bağlanma ilişkilerinden ayrışma eğilimine doğru yönelmektedir (Lee, 2003). Ergen birey gelişimsel olarak önemli görevlerinden biri olan özerklik kazanma davranışının etkisiyle ebeveynleriyle bağlanma davranışını sürdürmekten çok onların desteğini hissetmek istemekte, ayrıca bu desteği hissetmesi halinde hem fiziksel hem psikolojik gelişimi olumlu yönde etkilenmektedir (Allen ve Land, 1999; Sezer, Erdener, Tezci, 2019). Ergen bireyin ebeveynlerinden gerekli desteği görememesi durumunda destek alma ihtiyacı akranlara doğru yönelmektedir (Bee ve Boyd, 2009). Ergen bireyler akranlarıyla duygularını ve içsel süreçlerini paylaşarak bağlanma davranışında bulunmaktadır. Bireyin

böylelikle bağlanma figürleri değişebilmekte, duygusal ve romantik ilişkileri gelişmektedir. Bu süreçte ergen bireyin yaşayacağı romantik ilişki biçimi yetişkinlik döneminde ailesine karşı kuracağı bağlanma ilişkileriyle ilgili bir model olmaktadır (Altundağ, 2011).

#### **2.1.2.4.3. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma Davranışı**

Ainsworth'e (1989) göre bireyin yetişkinlik dönemindeki bağlanma stillerinin temelini bebeklik dönemindeki bağlanma ilişkileri oluşturmaktadır. Bu açıdan bireyin bebeklik döneminde ebeveyn/bakıcıyla kurmuş olduğu duygusal ilişkiler ile yetişkinlik dönemindeki kurulan romantik ilişkiler benzerlik göstermektedir. Bireyin bebeklik ve çocukluk döneminde güvenli üssü ebeveyn/bakıcıyken yetişkinlik döneminde de eş olmaktadır (Bartholomew, 1997). Bireyin bebeklik ve çocukluk döneminde tek yönlü kurduğu ilişki, yetişkinlik dönemiyle birlikte karşılık bir şekil almaktadır. Bebeklik ve çocukluk döneminde bağlanma ilişkisinin kaynağı gözlenebilir, dışsal bir boyuttayken yetişkinlik dönemiyle birlikte düşünsel, içsel bir boyuta evrilmektedir.

Yetişkinlik dönemindeki bağlanma davranışları, bebeklik ve çocukluk ile ergenlik dönemlerindeki bağlanma ilişkilerinin temel dinamiklerini devam ettirmekle birlikte bazı noktalarda ayrışmaktadır (Weiss, 1991). Hazan ve Shaver (1994) tarafından bireyin yetişkinlik döneminde kurmuş olduğu romantik ilişkiler hakkında yapılan çalışmada, romantik ilişkilerin bireyin geçmiş hayatında kurmuş olduğu bağlanma ilişkilerinden etkilendiği görülmüştür. Yapılan çalışma sonucunda güvenli bağlanma ilişkisi kuran bireylerin güvensiz bağlanma ilişkisi kuran bireylere göre romantik ilişki kurduğu ve sürdürdükleri ilişkiye karşı daha olumlu duygu ve düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir.

### 2.1.3. Sosyal Dışlanma

Sosyal bir varlık olarak kabul edilen insan, geçmişten günümüze kadar fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak adına sosyal ilişkilere ihtiyaç duymuştur (Laursen ve Hartl, 2013). İnsanın doğası gereği bir gruba ait olmaya, grup tarafından kabul edilmeye karşı evrensel bir isteği varken reddedilmektense kaçma eğilimi bulunmaktadır (Kurzban ve Leary, 2001). İnsanların bir gruba ait olma isteğini Maslow (1968) bir ihtiyaç olarak kabul eder ve ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde ait olma ve sevgi ihtiyacına fizyolojik ve güvenlik ihtiyacından sonra yer vermektedir. İhtiyaçlar hiyerarşisine göre bireyin bir gruba ait olma ve sevgi ihtiyacı temel fizyolojik ihtiyaçları karşılandıktan sonra gelişmektedir. Bireyin yaşamı boyunca bir gruba ait olmaya, sosyal çevresi tarafından kabul görmeye, sosyal çevresiyle dayanışma içerisinde olmaya ihtiyacı vardır (Şimşek, Çelik ve Akgemci, 2015). Bireyin sosyal çevresi tarafından reddedilmesi, ait olma ve sevgi ihtiyaçlarını tehdit eder ve bireyin yalnızlık duygusunu hissetmesine neden olmaktadır (Diarof, 2010).

Bireyin sosyal çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmasını veya bir gruba ait olmasını engelleyen en önemli faktörlerden biri de sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma kavramını araştırmacılar geçmişten günümüze kadar çeşitli tanımlarla literatüre kazandırmıştır. Akın, Uysal ve Akın (2016) sosyal dışlanma kavramını, bireyin sosyal çevresiyle kurduğu olumlu ilişkilerin, bir gruba ait olma isteğinin, kişi veya grup tarafından engellenmesi, Soylu (2010), bireyin yalnız bırakılarak sosyal ilişkilerden mahrum bırakılması, Williams (2007), bireyin sosyal çevresi tarafından dışlanması, Adaman ve Keyder (2006), bireylerin toplum dışına itilmesi, toplumsal hayata katılımların engellenmesi, Sapançalı (2005), sosyal bütünlük karşıtlığı, Çakır (2002), bireyin toplumla arasındaki bağı etkileyen sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yapıların tümünden ya da bir kısmından yoksun bırakılması olarak tanımlamaktadır.

### **2.1.3.1. Ergenlik Döneminde Sosyal Dışlanma**

Sosyal bir varlık olarak kabul edilen insanın doğası gereği diğer insanlarla etkileşim kurmaya ihtiyacı vardır (Laursen ve Hartl, 2013). Kalıcı ve olumlu ilişkiler kurmak isteyen insanlar diğer kişilerden gereksinimlerini karşılamaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda dışlanma yaşanmaktadır (DeWall ve Richman, 2011).

Sosyal bağın kopması anlamına gelen sosyal dışlanma, bireyin gelişim dönemlerinden biri olan ergenlik döneminde daha kritik bir konuma gelmektedir. Akran ilişkilerinin ön planda olduğu bu dönemde, akranları tarafından önemsenmeyen, varlığı kabul edilmeyen ergen bireyler zor bir süreç geçirmektedir. Dışlanan ergen bireyin saldırgan davranışlar sergileme eğilimi artarken duygusal olarak yalnızlık yaşamaktadır (Sebastian, Viding, Williams ve Blakemore, 2010). Gilman, Carter-Sowell, DeWall, Adams ve Carboni (2013) tarafından yürütülen araştırmada, sosyal çevresi tarafından reddedilen ergen bireylerin diğer ergenlere göre saldırgan davranışlar sergileme eğilimlerinin daha fazla olduğu ve yalnızlık, depresyon ve umutsuzluk gibi duygular yaşadıkları tespit edilmiştir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan ergen birey, reddedilmenin yaratmış olduğu duygularla genellikle baş edememekle birlikte kişisel gelişimini sağlamak adına yaşama karşı verdiği mücadele gücü ve psikolojik iyi oluş düzeyi de azalmaktadır (Sezer, 2013). Sosyal çevresiyle bağları zayıflamaya başlayan ergen birey kendini toplumdan çekmektedir. Zayıflayan bağlarla birlikte ergen bireyin sosyal çevresine karşı saldırgan düşünce ve davranışlar içerisinde olması ve sağlıksız bir ruh haline bürünmesine neden olmaktadır (Blackhart, Nelson, Knowles ve Baumeister, 2009).

### **2.1.3.2. Sosyal Dışlanmayı Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar**

Sosyal dışlanma kavramını açıklamak üzere çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin tamamı sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin verdiği tepkilerin kökenini evrimsel geçmişte aramaktadır. Evrimsel açıdan

sosyal dışlanma kavramına bakıldığında, çevreye uyum ve devamlılığı sağlama konusunda işlevsel bir değer olarak görülmektedir (Gruter ve Masters, 1986). Sosyal dışlanmanın açıklanmasında Sosyal Acı Kuramı, Sosyal İzleme Sistemi ve Sosyometre Kuramı, Bilişsel Yıkım ve Benlik Düzenlenmesinin Bozulması Modeli ve Williams'ın Psikolojik Dışlanma – Gereksinim Modeli kuramlarından faydalanılmaktadır. Bu yaklaşımlara ait bilgiler aşağıda belirtilmiştir.

#### **2.1.3.2.1. Sosyal Acı Kuramı**

Macdonald ve Leary (2005) tarafından ortaya atılan sosyal acı kuramı bireyin dışlanma sonucunda yaşadığı acı duygusuna odaklanmıştır. Bu kuram sosyal acı kavramını bireyin ilişki kurduğu kişiler ve/veya gruplar tarafından dışlanmasıyla vermiş olduğu duygusal tepki olarak tanımlamıştır. Sosyal acı kuramı kapsamında, bireyin dışlanma karşısında vermiş olduğu tepkilerin temelini bedeninin acı sistemi oluşturmaktadır. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler sosyal acı duygusunu hissetmekte, dışlanma tehdidine karşı tepki vermekte ve kendisi için tehdit oluşturan faktörden kaçınmaktadır. Sosyal acı kuramına göre sosyal dışlanmanın oluşturduğu sosyal acı duygusu temel duygu olarak kabul edilmekte, bu duyguya kıskançlık, suçluluk ve sosyal acıya utanma gibi duygular eşlik etmektedir (Macdonald ve Leary, 2005).

#### **2.1.3.2.2. Sosyal İzleme Sistemi ve Sosyometre Kuramı**

Pickett ve Gardner (2005) tarafından ortaya atılan sosyal izleme sistemi ve Leary, Tambor, Terdal ve Downs (1995) tarafından geliştirilen sosyometre kuramı bireyin dışlanma tehdidiyle karşılaşması halinde duygulanımda meydana gelen değişiklikleri ait olma ihtiyacı kapsamında açıklamaktadır.

Pickett ve Gardner'a (2005) göre birey sahip olmuş olduğu homeostatik mekanizmalar sayesinde bedensel ihtiyaçlarını dengede tutarak yaşamını sürdürmektedir. Sosyal izleme sistemi de bireyin ait olma ihtiyacının

karşılanmadığı durumlarda devreye girmekte ve bireyin sosyal açlığını gidermeye çalışmaktadır. Bireyin fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmadığı durumlarda uyarıcılara karşı duyarlı hale geldiği gibi ait olma ihtiyacının karşılanmaması durumlarında da uyarıcılara karşı duyarlı hale gelmektedir. Sosyal izleme sisteminin en temel özelliği bireyin davranışlarını sosyal çevresinde başarılı olmasını sağlayacak bilgiler çerçevesinde düzenlemesidir.

Leary vd., (1995) tarafından geliştirilen sosyometre kuramında ise benlik saygısı önemli bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu kuram bireyin ait olma ihtiyacının izlenmesi ve tatmin düzeyinin benlik saygısı aracılığıyla oluştuğunu savunmaktadır. Bireyin benlik saygısını koruyabilmesi ve sürdürebilmesiyse sosyal çevresiyle etkileşime girmesiyle olmaktadır. Tüm bu bilgiler doğrultusunda bireylerin benlik saygısı düzeylerinin artması sosyal ilişkilerindeki kalite ve ait olma ihtiyacının karşılanma düzeyinin artmasıyla, benlik saygısı düzeylerinin azalması ise kurulan sosyal ilişkilerin kalitesi ve ait olma ihtiyacının karşılanma düzeyinin azalmasını belirtmektedir (Leary vd., 1995).

#### **2.1.3.2.3. Bilişsel Yıkım ve Benlik Düzenlemesinin Bozulması Modeli**

Baumeister, DeWall, Ciarocco ve Twenge (2005) tarafından ortaya atılan bilişsel yıkım ve benlik düzenlemesinin bozulması yaklaşımı, sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin benlik düzenlemelerinin bozulduğu ve bilişsel faaliyetlerinin de aksadığını savunmaktadır. Baumeister, Twenge ve Nuss'a (2002) göre bireylerin iyi oluşları, sağlıkları ve olumlu duygu, düşünce ve davranışları diğer kişilerle kurmuş olduğu ilişkilerine bağlıdır. Bu nedenle sosyal kabulün birey adına önemi büyüktür. Baumeister vd., (2002) tarafından yürütülen deneysel çalışmalarda, dışlanmanın dikkatli ve mantıklı düşünme üzerinde olumsuz etki yarattığı, Twenge, Catenese ve Baumeister (2003) ise dışlanmanın bireyin zaman algısını bozduğu sonucuna ulaşmıştır.

#### 2.1.3.2.4. Williams'ın Psikolojik Dışlanma – Gereksinim Tehdidi Modeli

Williams'ın geliştirmiş olduğu gereksinim tehdidi modeli, psikolojik dışlanmanın tehdit ettiği gereksinimleri, anlık tepkileri, kısa veya uzun vadede birey üzerinde neden olduğu davranışsal sonuçları açıklamaya çalışmaktadır (Williams, 1997; Williams ve Zadro, 2001). Gereksinim tehdidi modeli yaklaşımının en belirgin özelliği sosyal dışlanmanın tehdit ettiği gereksinimleri kavramsallaştırmasıdır. Bireylerin ait olma ihtiyacı, anlamlı varoluş, kontrol ve olumlu benlik saygısı olmak üzere dört temel ihtiyacı tehdit edebilecek kişilere özgü davranışçı modeldir. Bu kavramlardan birincisi olan ait olma ihtiyacı, Maslow'un hiyerarşisinde fizyolojik ve güvenlik ihtiyacından hemen sonra gelen önemli ihtiyaçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Birey, diğer kişilerle kurmuş olduğu sosyal ilişkileri sürdürme ya da yeni ilişkiler kurma eğilimindedir (Baumeister ve Leary, 1995). Sosyal dışlanmaya maruz kalan birey kendisini içinde bulunduğu gruba ait hissetmeyip ait olma ihtiyacı tehdit edildiğinde bu ihtiyacını karşılayabilmek için güdülenmektedir. Olumlu benlik saygısı, bireyin kendisini değerli, gayretli ve başarılı hissetmesidir. Benlik saygısı ihtiyacı, bireyin sosyal çevresi veya diğer kişiler tarafından kabul edilmesi sonucunda kendilerini değerli hissetmelerini sağlamaktadır. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyin, benlik değerinin olumsuz etkileeneceği ve olumlu benlik saygısı ihtiyacının artacağı öngörülmektedir (Gecas, 1982; Leary vd., 1995). Bireyin içinde yaşadığı sosyal çevresinin kontrol edilebilir olduğuna inanması temel ihtiyaçlardan kabul edilmektedir. Bireyin sosyal çevresi tarafından görmezden gelinmesi, yokmuş gibi davranılması, bireyin sosyal olarak dışlandığı kişi veya gruplar üzerindeki kontrol algısını kaybettirmektedir. Bireyin kontrol ihtiyacının tehdit edilmesi durumunda saldırganlık ve olumsuz davranışlar sergileme ihtimalinin artacağı düşünülmektedir. Bireyin saldırgan davranışlar sergilemesinin nedeni sosyal etkileşimler üzerindeki kontrol duygusunu geri alma isteklerinden kaynaklanmaktadır (Williams ve Zadro, 2001). Anlamlı varoluş ihtiyacı ise bireylerin yaşama ve varoluşlarını anlama ihtiyacından oluşmakta, bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmaları sonucunda varoluşlarının değerli görülmediği, tanınmadığı algısını yaratmaktadır. Bu yüzden psikolojik

dışlanma, bireyin anlamlı varoluş ihtiyacını tehdit ederken ölüm belirginliğini de arttırmaktadır (Case ve Williams, 2004). Williams'a (2002) göre anlamlı varoluş ihtiyacının tehdit edilmesi bireyin olumsuz davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Olumsuz davranışların sergilenmesinin nedeniyse bireyin sosyal çevresi ve diğer kişiler tarafından varlığının fark edilmesini sağlamaktır.

#### **2.1.4. Riskli Davranışlar**

Riskli davranışlar, bireyin içinde yaşadığı toplumsal ve yasal normlarla uyumayan, yaşadığı sosyal yapı tarafından onaylanmayan ve bireyin hayatını doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz bir biçimde etkileyen davranışlardır (Jessor ve Jessor, 1977). Başka bir ifadeyle riskli davranışlar, bireyin ergenlik dönemini sağlıklı bir şekilde tamamlayıp yetişkinlik evresine geçmesini tehdit eden davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Lindberg, Boggess, Porter ve Williams, 2000). Araştırmacılar geçmişten günümüze kadar riskli davranışları çeşitli tanımlarla literatüre kazandırmıştır. Irwin Jr (1993), sergilenen davranışların bilinmeyen sonuçları olduğunu ve bu sonuçların bireyin sağlığı üzerinde olumsuz bir etki oluşturma potansiyeli olduğunu, psikanalizin kurucusu Sigmund Freud ise kaynağını ölüm içgüdüsünden alan saldırganlık ve bireyden dış nesneye doğru giden yıkıcı eğilimler olarak tanımlamaktadır. Literatür taraması yapıldığında risk alma davranışı ve riskli davranış kavramı çok fazla karıştırılmakta ve birbirlerine benzemekle birlikte aslında farklı birer kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram kargaşasının önüne geçilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Ergen bireyler tarafından bir kere sergilenen davranışlar riskli davranış olarak kabul edilmemektedir. Riskli davranışlar, birçok kez sergilenen, sürekliliği olan davranışlarken ergen birey tarafından bir kere sergilenen bazı davranışlar risk alma davranışı olarak kabul edilmektedir (Ögel ve Aksoy, 2007). Tüm bu bilgiler doğrultusunda riskli davranış sergileyen birey davranış sonucunda ortaya çıkacak problemleri göz ardı ederken risk alma davranışında bulunan birey sergilediği davranışın ve sonuçlarının farkındalığına sahiptir (Gençtanırım-Kuru, 2010).



Bireyin gelişimsel dönemlerinde yoğun bir şekilde riskli davranış sergiledikleri dönem olarak karşımıza çıkan ergenlik döneminde psikolojik, sosyal ve biyolojik yönden değişimler gerçekleşir. Bu değişimler ergen bireylerin gelişim alanlarına olumlu yansiyabileceği gibi olumsuz sonuçlar da doğurmaktadır (Reininger, Evans, Griffin, Valios, Vincent, Para-Medina, Taylor ve Zullig, 2003). Bu dönemle birlikte ergen birey ailesinden uzaklaşmaya, akranlarıyla birlikte daha fazla zaman geçirmeye başlamaktadır. Ergen bireyin akranları tarafından kabul görmesi, desteklenmesi, beğenilmesi, sosyal olarak dışlanmaması bu kritik dönem adına çok önemlidir. Bu nedenle bazen ergen bireyler içinde buldukları arkadaş ortamından dışlanmamak, kendini kabul ettirmek adına çeşitli riskli davranışlar sergilemektedir. Bu riskli davranışlar ergen bireyin sağlığını hatta hayatını tehlikeye atabilecek boyuta ulaşmaktadır (Kıran Esen, 2003). Çünkü ergenlik dönemiyle birlikte bireyler çok hızlı ve kolay bir şekilde karar vermekte bu durumda onları hataya sürüklemektedir. Riskli davranışlar, ergen bireyler açısından bakıldığında hayal kırıklığı, anksiyete ve başarısızlıkla başa çıkmada, çocukluktan yetişkinliğe geçişi, yeni kimliğini kendisine ve çevresindeki bireylere ispatlamada, özerkliğin kazanılmasında, akranların saygısını kazanmada rol oynamaktadır. Bu bilgi doğrultusunda sergilenen riskli davranışların olumsuz sonuçlar doğurabileceği gibi olumlu etkilerinin de olduğu görülmektedir (Jessor, 1991).

Ergen bireylerin risk alma davranışını sergilemesi hem uyumsuz hem de uyumlu bir şekilde görülmektedir. Risk alınan davranışın sonucunun bireye sağladığı faydası ve zararı göz önüne alındığında; sergilenen davranışın faydası fazlaysa uyumlu, bireye verdiği zarar daha fazlaysa uyumsuz olarak kabul edilmektedir. Bireylerin içinde yaşadığı çevreye uyum sağlamayı başarabilmesi için riskli davranışlar sergilemesi gerekebilmektedir. Bireyin karşılaştığı tüm riskli davranışlardan kaçınması imkânsızdır. Bireyler karşılaştıkları risklere göre bazen bu davranışlarla yüzleşerek bazen de bu riskli davranışlardan kaçınarak içinde bulunduğu çevreye uyum sağlamaktadır (Byrnes, Miller ve Schafer, 1999). Risk alma davranışlarının boyutu ergen bireyler arasında farklılık gösterebilir, bu farklılığın nedenleri ergen bireyin içinde bulunduğu durum, kişilik yapısı, genetik faktörler, hormonlar, kültürel

değerler, medya gibi faktörlerden etkilenmektedir (Alikaşifoğlu, 2008). Yapılan çalışmalar sonucunda da riskli davranışların cinsiyete göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Erkek ergen bireylerde, madde kullanımı, erken ve sağlıksız cinsel ilişkiye girme daha sık görülürken, kadın ergen bireylerde intihar eğiliminin daha sık görüldüğü sonuçlarına ulaşılmıştır. Ergen birey riskli davranışta bulunuyorsa diğer riskli davranışları sergileme konusunda daha yatkın olduğu bilinmektedir (Lindberg, vd., 2000; Siyez, 2012).

Ergen bireylerin riskli davranışlar sergileten ya da riskli davranışlardan kaçındıran çeşitli faktörler bulunmaktadır. Ergen bireylere riskli davranışlar sergileten nedenler; ailesiyle ihtiyaç duyduğu yakınlığı sağlayamaması ve bu durumun sonucunda aile bireyleriyle olan ilişkilerin sağlıklı bir şekilde ilerleyememesi, ergen bireylerin riskli davranış sergileyen akranları tarafından yönlendirilmesi, elde etmek istediklerine normal yollarla erişemeyecek düşünce yapısına sahip olmaları, riskli davranışlardan kaçındıran nedenler ise kişilik yapısı, bireyin zorluklarla baş etme gücü, kişisel denetim mekanizması, bireyin ailesi ve içinde yaşadığı sosyal çevre olarak sıralanmaktadır (Yılmaz, 2000). Ergen bireylerin riskli davranışlar sergilemesini kolaylaştıran nedenlerden başında arkadaş çevresi gelmektedir. Ergen bireyin içinde olduğu arkadaş çevresinden akran baskısı duyması ve bireyin bu baskıyla baş etme gücünün az olması riskli davranış sergileme ihtimalini arttırmaktadır. Aynı zamanda ebeveynlerin riskli davranışlar sergileyerek rol model olmaları, bu davranışları olağan bir şekilde kabul etmeleri, ebeveyn kontrolünün az olması ve bireyin ebeveynleri tarafından sağlıklı bir şekilde yönlendirilmemesi de ergen bireyin riskli davranışlar sergilemesini arttırmaktadır (Aras, Günay, Özan ve Orçun, 2007).

Lindberg vd., (2000) yaptıkları çalışmalar sonucunda uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanımı, alkol, sigara, intihar eğilimi, riskli cinsel ilişkiler ve fiziksel şiddet eğilimi, Alikaşifoğlu (2008) ise madde, alkol, tütün, okul terki, riskli cinsel içerikli davranışlar ve kontrolsüz araç kullanmayı ergen bireylerde sık sık görülen riskli davranışlar olarak belirlemiştir. Ergen bireylerin büyük bir kısmı bu dönemde riskli davranışlar sergilemekte ve bu davranışların sonucunda akademik, sosyal ve psikolojik olarak gelişimlerini

olumsuz etkilemektedir. Ergenlik döneminin bitişiyle birlikte bireyde ortaya çıkan sağlık problemleri ve ölümle sonuçlanabilecek birçok riskli davranışta bulunmakta ve yaşamının geri kalan kısmında bu davranışları sürdürmektedir (Alikaşifoğlu, 2008). Sonuç olarak; bireyin ergenlik dönemine girmesiyle birlikte biyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda önemli değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Ergenlik döneminde yaşanan hormonal değişimlerle birlikte, ergen bireylerin psikolojik durumlarının anlaşılmasında ve müdahale edilmediği takdirde ergen bireyler çeşitli riskli davranışlar sergilemektedir.

#### **2.1.4.1. Riskli Davranışların Alt Boyutları**

Araştırmada kullanılan ve Gençtanırım (2014) tarafından geliştirilen Riskli Davranışlar Ölçeğinde alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, antisosyal davranışlar, beslenme alışkanlıkları ve okul terki gibi davranışlar ergen bireylerin sergilemiş olduğu riskli davranışların alt boyutları olarak kabul edilmiştir. Riskli davranışların alt boyutlarına ilişkin açıklamalar aşağıda açıklanmıştır.

##### **2.1.4.1.1. Alkol Kullanımı**

Alkol kullanımı insanlık tarihinde çok eski çağlara dayanmaktadır. İnsanlar alkolün yatıştırıcı etkileri keşfedildikten sonra ona kutsallık içeren tutumlar sergilemiştir (Öncü, Ögel ve Çakmak, 2001). İnsanlık tarihindeki yazılı belgelere göre alkol kullanımı hem zevk kaynağı hem de tıbbi amaçlı olarak kullanılmış fakat insanoğlunun bedeni üzerindeki kontrolünü kaybetmesi nedeniyle alkol kullanımına yönelik birçok kısıtlamayı da beraberinde getirmiştir (Köknel, 1998). Alkol kullanımı toplumlarda sosyal bozulmalara, şiddet içeren davranışlara (fiziksel, ekonomik, cinsel, psikolojik) ve ölümlere neden olmaktadır (Brown ve Yalom, 2008). Literatürde ise alkol, bireyin keyif almasını sağlayan, rahatlatıcı ve yatıştırıcı özelliği olan, bireyin merkezi sinir sistemini olumsuz yönde etkileyen bir madde olarak tanımlanmaktadır (Kalyoncu ve Mırsal, 2000).

Bireyin ergenlik dönemine girmesiyle birlikte riskli davranışlarda bulunma eğilimi artmaktadır. Bu riskli davranışlar arasında alkol gibi bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı ilk sıralarda yer almaktadır (Guler, Güler, Ulusoy ve Bekar, 2009). Alkol kullanımı ergen bireylerin biyolojik, sosyal ve psikolojik boyutlarını olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Bağımlılık yapıcı maddeler bireyin zihinsel ve fiziksel yapısını etkileyen, kişinin vücudu üzerindeki kontrolünü kaybettiren, kullanım miktarı ve sıklığına bağlı olarak zaman ilerledikçe organlar üzerinde kalıcı olumsuz etki oluşturan, bireyin içinde bulunduğu an içerisinde keyif almasını sağlayan maddelerdir (Bektaş, 1991). Alkolün fazla bir şekilde kullanılması sonucunda kalp hastalıkları, hipertansiyon, akciğer kanseri ve karaciğer hastalıklarına neden olmaktadır (Ogden, 2019). Alkol kullanımının bireyin sağlığına olumsuz etkilerinin yanı sıra, ergenlik dönemindeki diğer riskli davranışlarla da güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır. Alkol kullanan ergen bireylerin intihar düşüncesi ve eğilimlerinin, kişilik sorunlarının, antisosyal davranışları daha sık sergilemelerinin, riskli cinsel ilişkiye girmelerinin ve okula uyum problemlerinin daha fazla olduğu belirtilmektedir (Siyez, 2009).

Bireyin içinde bulunduğu ergenlik döneminde alkol kullanımının yetişkinlik dönemi ile karşılaştırıldığında daha yaygın olduğu görülmektedir. Ergen bireylerin sahip olmuş olduğu bana bir şey olmaz düşüncesinden yola çıkarak çok kolay ve hızlı bir şekilde alkol kullanmaya karar vermesi ve bu davranışın sonuçlarını düşünmemesi bu durum üzerinde etkilidir (Dilbaz, 2013). Ayrıca ergen bireyin, yeni bir kimlik arayışı içerisinde olması, madde kullanımının özerkliğinin bir kanıtı olarak değerlendirme ihtimalinin olması, içinde bulunduğu arkadaş grubundan dışlanmak istememesi, yetişkinlerin yaşam tarzlarına özenmesi ve yaşamında karşılaştığı problemlerle mücadele etmek adına madde kullanımına yönelmektedir (Alikaşifoğlu, 2008). Yapılan literatür taramasında da Farrell, Barnes ve Banerjee (1995), ebeveynlerin riskli davranışlar sergileyerek çocuklarına karşı rol model olan veya riskli davranışları onaylayıcı bir tutum gösteren, çocuklarına bakım ve ihtiyaçlarını yeterince karşılamayan ve aile iletişimi konusunda problemler yaşayan ebeveynlere sahip ergen bireylerde daha fazla ve sık aralıklarla alkol kullanma davranışını sergilediğini, genetik aktarım konusu üzerine çalışmalar yürüten

Akfert, akıcı ve akıcı (2009) ise ebeveynleri alkol bağımlısı olan bireylerin alkol bağımlısı olma ihtimalinin diğerklerine göre yaklaşık 4-5 kat daha fazla olduğunu tespit etmiştir.

#### **2.1.4.1.2. Sigara Kullanımı**

Seva, Aktaş ve Ekinci'ye (2019) göre ülkemizde ergen bireyler arasında bağımlılık yapan maddeler arasında en çok ölüme neden olan ve en sık kullanılan maddenin sigara olduğu, bireylerin ulaşmasının hem kolay hem de yasal olmasıyla birlikte sigara kullanımının oldukça yaygınlaştığı belirtilmektedir. Ergen bireyler bu maddeleri kolayca temin edip kullanım sıklığı ve miktarıyla birlikte bağımlılık yolunda büyük bir adım atmaktadır. Ergenlik dönemiyle birlikte bireyler birçok nedenden dolayı sigara, alkol, uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanımına başvurmaktadır (Gençtanırım-Kuru, 2010). Ergen bireylerin sigara kullanımına etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Akfert vd., (2009), bu faktörleri, ergen bireyin ailesi, yaşadığı sosyal çevresi, genetik, ergen bireyin kişilik yapısı, ekonomik ve çevresel faktörler olarak sıralarken Alikashiöglu (2008), ergen bireylerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve kimlik kazanım süreçleriyle birlikte alkol ve sigara kullanımı gibi davranışlara daha fazla yöneldiklerini belirtmiştir.

Sigara kullanımının riskli davranışlar kategorisinde incelendiğinde daha az riskli olarak görünse de ergen bireyin sağlığının üzerindeki kısa veya uzun vadeli sonuçlarına bakıldığında tablonun iç açıcı olmadığı görülmektedir (Siyez, 2012). Bireyin hayatı boyunca bir maddeye bağımlı olması diğerk bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımını doğurmaktadır. Alkol ve sigara kullanımı uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanımının daha kolay bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu durumun ana nedenlerinden biri olarak alkol ve sigaranın bulunduğu ortamlarda diğerk bağımlılık yapıcı maddelerinde bulunma ihtimalinin olmasıdır (Seva vd., 2019). Yapılan çalışmalar sonucunda sigara ve alkol tüketen ergen bireylerin sigara içmeyenlere göre uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanımı açısından 65 kat daha fazla risk taşıdığı tespit edilmiştir (Dilbaz, 2013).

### 2.1.4.1.3. İntihar Eğilimi

İntihar, dayanılmaz acı ve ağır sorunları olan, gücü azalmış, şaşırılmış ve bozulmuş benliğin çözüm arayıcı bir davranışı olarak tanımlanmaktadır (Özsoy ve Eşel, 2003). Başka bir deyişle intihar, bireyin öz benliğine karşı bilinçli ve isteyerek yaşamına son verme isteğidir (Durkheim, 1992). Emile Durkheim (1992), intihar kavramını üç ana başlık altında değerlendirmektedir:

**Bencil İntihar:** Bireyin içinde yaşadığı toplumsal çevreyle bütünleşememesi sonucu oluşan intiharlardır.

**Elcil İntihar:** Bireyin yaşadığı toplumdaki katı kurallardan dolayı gerçekleşen intiharlardır.

**Kuralsızlık İntihar:** Bireyin davranışlarını bağlayabileceği ölçünün olmamasından kaynaklanan intiharlardır.

Bireyin kendisi tarafından gerçekleştirilen bütün ölümlere intihar adı verilmektedir. Gerçekleşen bu ölümlerin doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşmesi, olumlu veya olumsuz tercihlerin davranışlara yansımaları ölümün intihar olmasını değiştirmemektedir. İntihar eğilimi ise bireylerin bilinçli ve isteyerek yaşamlarına son verme riski olarak tanımlanmaktadır. İntihar riskinin göstergeleri olarak bireyin kendine karşı duyduğu düşmanlık, umutsuzluk ve intihar düşünceleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Durkheim, 1992). Ergenlik dönemi bireyin ruhsal ve fiziksel değişiklikler yaşadığı bir süreçtir. Bu dönemin etkisiyle birlikte ergen bireyler için intihar kavramı söz konusu olmaya başlamaktadır. Hayati sonuçlara sahip olan intihar kavramı önemli bir konudur ve önlenmesi adına bireylerin içinde bulunduğu risk faktörlerinin farkına varmaları gerekmektedir. Ergen bireylerin intihar davranışını sergilemelerindeki önemli risk faktörleri biyolojik faktörler, aile, yaşanan olaylar ve psikopatolojik rahatsızlıklara bağlı olarak tanımlanmaktadır (Siyez, 2006). Bireyin ailesinde intihar girişiminin olması, ebeveynlerle sağlıklı bir ilişkinin kurulmaması ve ebeveynlerde ruhsal bir bozukluğun bulunması ailesel risk faktörleri olarak gösterilmektedir (Bridge, Goldstein ve Brent, 2006). Ergenlik döneminde bireyde yaşanan değişimlerle birlikte birey farklı bir ruh hali içerisine girerken maruz kaldığı olumsuz yaşantılarla karamsarlığa sürüklenmektedir. Özellikle ergen bireylerin gerçekleştirdiği

intihar vakalarında en önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkan ailenin sorunlara karşı işlevsizliğidir, aileden beklediği desteği göremeyen ergen birey tek çözüm yolu olarak intihar davranışını seçmektedir (Gençtanırım, 2004). Ergen bireyler bu çözüm yolunu hayatlarına son verme olarak değil de alternatif bir yaşam bir yaşam olarak görmektedir.

Sigmund Freud'a göre intihar, bireyin yaşadığı depresyon sonucunda ortaya çıkan en ciddi durumdur (Cüceloğlu, 1997). Ergen bireyler arasında yaygın olarak görülen depresyona yönelik Kılıç'ın (2011) yaptığı çalışmaya göre; sinirlilik ve hırçınlığın depresyona eşlik eden duygu durumların olduğu tespit edilmiştir. Ergen bireyin yaşadığı mutsuzluğu öfke patlamaları olarak yansıttığı, aileyle çatışmaların yaşandığı, bu durumun uzun sürmesi halinde tehditler oluşturabileceği, ergen depresyonunu da en iyi derecede tahammülsüzlük durumunun açıkladığını belirtmiştir. İntihar girişimini aşırı dozda ilaç kullanarak gerçekleştiren bireyler üzerinde yapılan çalışmada, intihar girişiminde bulunan kadınların sayısının belirgin bir şekilde erkeklerden daha fazla olduğu ve kadınların intihar girişimlerinin daha yüksek düzeyde ölümlerle sonuçlandığı tespit edilmiş, intihar eğilimi olan bireylerin umutsuzluk düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (Sayar, Öztürk ve Acar, 2000). Eskin, Ertekin, Dereboy ve Demirkıran'ın (2007) yürüttüğü çalışmada ergen bireylerde depresyon ve düşük benlik değerinin hem kadınlar hem erkekler için intihar düşüncesi ve girişimleri üzerinde etkisinin bulunduğunu fakat cinsiyet faktörüne bağlı olarak intihar girişimi açısından bir farkın bulunmadığını ve intihar düşüncesi fikrinin kadınlarda daha çok görüldüğünü belirtmiştir. Uluğ (2003) yaptığı çalışmasında da depresyonun ergen bireylerin gelecekte korkmaları, kendilerini yalnız ve mutsuz hissetmeleriyle ilgili olduğunu tespit etmiştir. Meadows, Kaslow, Thompson ve Jurkovic'in (2005) intihar eğilimine yönelik yaptıkları çalışmada aileden sosyal destek, arkadaşlardan sosyal destek, maneviyat, umut, öz yeterlilik, sorunlarla başa çıkma gücü koruyucu faktörler olarak seçilmiş ve araştırmacıların elde ettikleri sonuca göre bu faktörlerin hepsi intihar eğilimine karşı koruyucu özellik göstermiştir.

#### 2.1.4.1.4. Antisosyal Davranışlar

Bireyin kimlik gelişimi süreci açısından kritik bir dönem olarak kabul edilen ergenlik döneminde, birey kendi kimliğini oluşturup hem kendine hem diğerlerine kabul ettirme, bağımsızlık kazanma ile birlikte birçok alanda zorluklar yaşamaktadır. Bu zorluklar ve hızlı değişimler ergen bireyin antisosyal davranışlar göstermesine neden olmaktadır (Brame, Nagin ve Tremblay, 2001). Antisosyal davranış, bireyin yaşadığı çevreye, toplumun ihtiyaçlarıyla uyumlu olmayan, ahlaki ilkelere ters düşen davranışlar biçimi olarak tanımlanmaktadır (Smith, 2016). Jessor'a (1991) göre de antisosyal davranışlar, fiziksel şiddet içeren, başka kişilerin eşyalarına zarar veren, evden veya okuldan kaçma gibi davranışların bir bütünüdür.

Ergenlik dönemiyle birlikte özellikle artış gösteren antisosyal davranışlar, bireyin ilerleyen yaşam diliminde kronik bir sorun olabilmekte ve kolaylıkla antisosyal kişilik bozukluğuna dönüşmektedir (Gökdağ, 2000). DSM V'e göre antisosyal kişilik bozukluğunda, yasal yükümlülüklere uymama, kişisel çıkarı için başkalarını dolandırma, tutuklanmaya yol açacak eylemlerde bulunma, kendisinin ya da başkalarının güvenliğini umursamama, dürtüsellik ya da geleceği tasarlamama gibi davranışlarda bulunmaktır. Hırsızlık, alkol ve madde kullanımı, kavgacılık, kumara düşkünlük gibi davranışlar sonucunda bireyler sık sık hapisaneye gitmekle karşı karşıya gelmekte, yaşadıkları bu olumsuz deneyimlerden sonuç çıkarmamakta, tutarlı bir ilişki kuramamakta ve dürtülerini engelleyememektedir. Bu davranış biçimine sahip olan bireylerin süper egoları gelişmemiştir. Bireyler saldırganlık davranışı sergilemeye devam ederken suçluluk duygusu hissetmemekte, duydukları pişmanlıklar geçici ve yüzeysel olmaktadır (Öztürk ve Uluşahin, 2014).

Ergen bireylerde görülen antisosyal davranışlarla ilgili çeşitli çalışmalar mevcuttur. De Kemp, Overbeek, De Wied, Engels ve Scholte (2007) tarafından yapılan araştırma sonucunda ebeveynlerine yalan söyleyen ergen bireylerin diğer ergenlere göre depresyon, düşük benlik algısı, stres gibi duygusal problemleri daha fazla yaşadıkları, Eroğlu'nun (2009) lise ve



üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyiyle ilgili yapmış olduğu araştırmasında, fiziksel saldırganlığın lise öğrencilerinde üniversite öğrencilerine göre daha fazla olduğu, cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde fiziksel saldırganlığın erkek öğrenciler tarafından, sözel saldırganlık ve öfke içeren davranışlarında kadın öğrenciler tarafından daha fazla sergilendiği, Gündoğdu'nun (2010) lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerle yaptığı benzer bir çalışmada da fiziksel saldırganlığın erkek öğrencilerde daha fazla olduğu, kadın öğrencilerde ise problem çözme becerilerinin daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

#### **2.1.4.1.5. Beslenme Alışkanlıkları**

Beslenme, bireyin gelişimine sağlıklı bir şekilde devam etmesi, fizyolojik olarak aktifliğini sürdürebilmesi ve yaşam kalitesini artırması için besinlerin tümünden yeterli ve düzenli miktarda alınması olarak tanımlanmaktadır (Gündoğdu, 2009). Bireyin beslenmesini, yaşı, genetik özellikleri, aile desteği, zarar verici alışkanlıklar, beslenebilme durumu, çalışma şartları, sağlık ve stres düzeyi gibi birçok faktör etkilemektedir (Pekcan, 2008). Ergenlik döneminde sık sık karşı karşıya gelinen riskli davranışlardan biri sağlıksız beslenme alışkanlıklarıdır. Ergen birey vücudunun gelişimi için gerekli olan besinleri yeterli miktarda karşılayamazsa vücut hücrelerini yenileyememekte ve yetersiz beslenme gerçekleşmektedir. Dengesiz beslenme ise ergen bireyin ihtiyacı olan besini gereğinden fazla ya da az alması sonucunda oluşmaktadır (Bulduk ve Erdoğan, 2005).

Gelişimsel dönemler içerisinde ergen bireylerin zihinsel ve fiziksel gelişimlerini tamamlayabilmeleri adına beslenmenin kritik olduğuna vurgu yapılmaktadır. Özellikle hızlı bedensel değişimle birlikte yaşanan beden algısı ergenlik dönemiyle birlikte daha önemli bir konuma gelmekte ve bu durum beslenme alışkanlıklarına yansımaktadır (Demirezen ve Çoşansu, 2005). Beden algısına verilen önemin artmasıyla birlikte sadece yakışıklı ya da güzel olmak için ergen bireyler yetersiz beslenme veya dengesiz beslenme gibi davranışlar içerisine girmektedir (Semerci, 2007). Bireyin fizyolojik olarak tok

olsa bile kendisini aç hissetmesi ve bu açlığa karşı koyamamasının en önemli nedenlerinden biri de o an hissedilen duygulardır. Bu duygular yalnızlık, kaygı, öfke, suçluluk, yetersizlik ve başarısızlık gibi hayatın akışı içerisinde bizi etkileyen stres gibi duygular olabilmektedir. Bu durum duygusal yeme alışkanlıklarıdır (Hoşrik, 2016). Ergenlik dönemiyle birlikte yoğun olarak karşılaşılan yeme bozukluklarının başında da bulimia nervoza ve anoreksiya nervoza gelmektedir. Anoreksiya nervoza, bireyin beden algısının sürekli olarak kilolu olduğu, karşı koyulamaz bir zayıflama isteğinin bulunduğu, besinleri sınırlı bir şekilde tükettiği, zayıflamak adına aşırı egzersiz yaptığı, bulimia nervoza ise bireyin kilosuyla aşırı ilgilendiği, zayıf olabilmek adına her yolu denediği, yediği besinlerden suçluluk ve pişmanlık duyduğu bu yüzden kendisini kusturmaya çalıştığı, şişmanlama korkusuyla da kendine zarar verebilecek davranışlar sergilediği yeme bozukluklarıdır. Tıkanırçasına yeme bozukluğuyse sık karşılaşılan bir başka yeme bozukluğudur. Tıkanırçasına yeme bozukluğu tanısına sahip olan birey, yemek yeme konusunda kendisini kontrol altında tutamadığı, normal kilonun üzerinde olduğu ve çoğunlukla obezite tanısı yolunda ilerlediği bilinmektedir (Maner, 2001; Gürdal Küey, 2008).

Ergen bireylerdeki beslenme alışkanlıklarıyla ilgili çalışmalar incelendiğinde; Saygılı'ya (2006) göre kadınlarda yeme bozukluklarının artış gösterdiği, bu yeme bozukluklarının en önemlilerinin anoreksiya nervoza, bulimia nervoza ve tıkanırçasına yeme bozukluğunun olduğu, bu durumun en önemli nedenlerinden birinin kadınlara dayatılan zayıf beden algısının olduğu, Demirezen ve Çoşansu'nun (2005) yürüttüğü çalışmaya katılım gösteren ergen bireylerin büyük bir oranda sağlıksız beslendikleri, cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla riskli beslenme alışkanlıkları sergiledikleri, Mennella ve Ventura (2011) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda ise yeme bozukluğu olan ergen bireylerin ailelerinin duygusal ihtiyaçlara daha müdahaleci veya olumsuz yaklaştıkları veya aşırı derecede ebeveynlikle ilgilendikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

#### 2.1.4.1.6. Okul Terki

Okul terki, öğrencinin eğitimine devam ettiği programı tamamlamadan ya da mezun olmadan okuldan ayrılmasıdır. Gelişimlerini sağlıklı şekilde tamamlayabilmeleri için ergen bireyler açısından okul kritik bir yere sahiptir. Öğrencinin eğitim hayatını sürdürdüğü okuldan öğrenim süresini tamamlamadan ayrılması hem birey hem de toplumsal açıdan bir risk olarak kabul edilmektedir (McWhirter, vd., 1993). Ergen bireylerin öğrenim hayatlarını tamamlamadan okulu bırakmalarına neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Bireyin akademik başarısının düşük olması, akranlarının olumsuz rol model olması, akran istismarı, aile içerisinde yaşanan problemler, sosyoekonomik düzeyin düşük olması ve kişilik özellikleri gibi faktörler okul terki davranışına neden olurken bireyleri de psikolojik ve sosyal olarak olumsuz yönde etkilemektedir (Ögel, Tarı ve Yılmazçetin, 2006; Sezer, 2016). Ergen bireylerin okul terkini önleyen bazı koruyucu faktörler bulunmaktadır. Koruyucu faktörlerin en etkili olarak görülen algılanan sosyal destek, ergen bireyin ailesinden, akranlarından ve sosyal çevresinden görmüş olduğu ilgi, güven, takdir edilme gibi her türlü sosyal destek okul terkini azaltan önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Rosenfeld, Richman ve Bowen, 2000). Toplumsal anlamda da okul terkinin en minimum düzeyde olması gerekmektedir çünkü toplumun eğitim düzeyi arttıkça toplumsal bilinç artmakta okul terki, refah ve toplum bilinci için bir risk faktörü olarak görülmektedir (Taylı, 2008). Bu nedenle problemleri tespit etmek, değişen sosyokültürel ve ekonomik faktörleri göz önünde bulundurarak sorunların tespitine süreklilik kazandırmak okul terkinin azalmasına ve akademik başarıya katkı sağlayacaktır (Sezer, 2012; Erdener, Sezer ve Tezci, 2017a).

Ergen bireylerde riskli davranış olarak kabul edilen okul terki davranışıyla ilgili çalışmalar incelendiğinde; Bayhan ve Dalgıç'ın (2012) liseyi terk eden kişilerle yaptığı araştırmada disiplin, sağlık sorunları, akademik başarısızlık gibi nedenlerin yanı sıra öğrencilerin okuldaki yönetici ve öğretmenlerle iletişimlerinin zayıf ve sağlıklı olmayışının okul terkinde büyük bir rol taşıdığı, Maynard, Salas-Wright ve Vaughn (2015) tarafından öğrenim süresini tamamlamadan okulu bırakmış 18-25 yaş aralığındaki bireylerle çeşitli

değişkenler kullanılarak yapılmış çalışmada, sigara bağımlılığının bireyin intihar geçmişi olmasına, hırsızlık ile uyarıcı ve uyuşturucu madde bulundurmaktan dolayı hapis cezası almasının da okul terkine neden olan faktörler arasında olduğu tespit edilmiştir. Laird, Criss, Pettit, Dodge ve Bates (2008) tarafından yapılan çalışmalarda erkek ergen bireylerde okul terkini kadın ergen bireylere göre daha fazla olduğu, Yorğun'un (2014) yürüttüğü çalışmalar sonucunda da akademik başarısızlık ve akran etkisinin okul terkine rol oynayan en önemli faktörler olduğu saptanmıştır. Ergen bireylerin okul terkine neden olan faktörler incelenirken Taylı (2008) tarafından yapılan bir çalışmada, kuramsal boyut olarak sınıflanan kuramlar aşağıda belirtilmiştir:

**Genel uyumsuzluk kuramı:** Bireyin okul sürecine uyum sağlayamadığından dolayı öğrenim hayatını tamamlayamadan okuldan ayrılmasıdır.

**Uyumsuz grup üyeliği kuramı:** Bireyin yakın arkadaşlarının okuldan ayrılması sonucunda okulu terk etme riski taşımasıdır.

**Okul sosyalleşme kuramı:** Bireyin eğitim hayatını sürdürdüğü okuldaki idari boşluk, kuralların belirsizliği, öğretmenlerin adaletsizliği gibi durumlar okul terkine zemin hazırlamaktadır.

**Aile-yetersiz sosyalleşme kuramı:** Bireyin ebeveynlerinin okul terki yaşamış olmaları, öğrencinin eğitimini desteklememeleri, eğitim düzeylerinin düşük olması, ailenin parçalanmış bir yapıda olması ve aile içi iletişimlerin sağlıklı bir şekilde kurulmaması okul terki ihtimalini arttırmaktadır.

**Yapısal özellikler kuramı:** Bireyin ailesinin sosyoekonomik düzeyinin düşük olması, sosyal, kültürel özellikler ve cinsiyet değişkeni okul terkine neden olmaktadır.

#### **2.1.4.2. Riskli Davranışları Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar**

Literatür incelendiğinde bireyin gelişim dönemlerinden biri olan ergenlik dönemine girmesiyle birlikte ergen birey tarafından sergilenen riskli davranışları açıklamaya yönelik çeşitli görüş ve kuramsal açıklamalar bulunmaktadır. Ergen bireylerde görülen riskli davranışların açıklanmasında

da biyolojik, psikolojik, psikososyal ve sosyolojik temelli kuramlardan faydalanılmaktadır. Bu yaklaşımlara ait bilgiler aşağıda belirtilmiştir.

#### **2.1.4.2.1. Biyolojik Temelli Yaklaşım**

Biyolojik temelli yaklaşıma göre bireyin sergilemiş olduğu riskli davranışlar doğuştan gelen genetik yapının, nörolojik yatkınlığın ve mizacın etkisi altındadır (Blum, Kelly ve Ireland, 2001). Bireyin mizacı, psikososyal çevresinden etkilenerek genetik faktörlerin meydana getirdiği ve hayat boyu devam eden biyolojik bir yapıdır. Zor mizaç yapısına sahip bireyler, sağlıklı iletişim kuramayan, dürtüsel davranışlar sergileyen, kontrol becerisi zayıf olarak tanımlanmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda da zor bir mizaca sahip olan bireyler, kolay mizaçlı bireylere göre antisosyal davranışlar sergilemeye ve madde kullanımına daha yatkın oldukları belirlenmiştir (Kaminer ve Bukstein, 2008). Siyez'e (2013) göre de zor mizaçlı bireylerde sigara, alkol ve madde bağımlılığı daha yaygın görülmektedir.

Ergen bireylerin sergiledikleri riskli davranışlar içerisinde yer alan antisosyal davranışlar ve intihar eğiliminin genellikle duygu durum bozukluğundan kaynaklandığı, duygu durum bozukluklarının da genetik faktörle ilgili olduğu belirtilmekte, bu kanıyı da tek yumurta ikizleri ile yürütülen çalışmalarla desteklenmektedir. Yapılan çalışmalarda tek yumurta ikizlerinin, çift yumurta ikizlerine oranla daha fazla duygu durum bozukluğuna yatkınlıkları olduğu belirtilmektedir (Oltmanns ve Emery, 1995). Bireyin genetik faktörleri ile sergilenen riskli davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda; kalıtımın, şiddet içeren davranışlarda bulunma ve suç işleme ile ilişkisi bulunmuştur (Ögel, 2007). Raine (2002) ise ikiz çocuklarla yaptıkları çalışmada; madde kullanımının ve antisosyal davranışlar sergilemenin genetik faktörlerle ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Alkolik ve alkol kullanmayan ebeveynlerin çocuklarına yönelik yapılan araştırma kapsamında alkolik ebeveynlere sahip olan çocukların serotonin hormonu düzeylerinin daha düşük, alkol toleranslarının ise daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yürütülen bu çalışma sonucunda alkolik ebeveynlere sahip çocukların alkol

kullanma ve alkolik olma ihtimallerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Goodwin, 1985).

#### **2.1.4.2.2. Psikolojik Temelli Yaklaşımlar**

Problem davranışları açıklamaya ve ortaya çıkmasında başa çıkma stratejileri ile benlik kavramına önem veren yaklaşımlar psikolojik temelli yaklaşımlardır (Siyez, 2013). Bu yaklaşımda gerilimi azaltma ve kendine zarar verme kuramlarına yer verilmiş ve aşağıda açıklanmıştır.

##### **2.1.4.2.2.1. Gerilimi Azaltma Kuramı**

Gerilimi azaltma yaklaşımı, bireylerin sergilediği riskli davranışları açıklamaktan çok riskli davranışların alt boyutlarından biri olan alkol kullanımını açıklamak için geliştirilmiştir. Hull'un İhtiyaç Azaltma Kuramından esinlenerek ortaya çıkan bu yaklaşımın temelinde gerilimi azaltma kavramı yer alırken bireylerin alkol kullanmalarının nedenini ise yaşadıkları gerilimi düşürmek olarak açıklanmaktadır. Bireylerin yaşadıkları gerilimler bireyi harekete geçirmekte ve alkol kullanmaya doğru itmektedir. Birey kullandığı alkol sonucunda geriliminin azaldığını fark ettiğinde alkol kullanımını bir çözüm yolu olarak kabul etmekte ve pekiştirmektedir (Greeley ve Oie, 1999).

Windle (1992), ergen bireylerin aileleri tarafından yeterince desteklenmediği, stresle başa çıkamadığı durumlarda gerilimin ortaya çıktığını, bu gerilimin alkol kullanımı üzerinde etkili olduğunu, Siyez'e (2013) göre de bireyin yaşadığı gerilimle mücadele ederken sosyal destekten mahrum kalması sonucunda alkol kullanımına başvurabileceği belirtilmiştir. Ergen bireylerin yaşamları içerisinde karşılaştığı problemlerle başa çıkma becerilerinin yeterince gelişmemesi veya işlevsel olmamaları durumlarında sigara, alkol, uyarıcı veya uyuşturucu madde kullanımına yönelmektedir. Bu durumun en temel nedeniyse bu davranışların pekiştirilmiş olmasıdır. Başka bir deyişle

bireyin yaşadığı gerilimi azaltmak, bu gerilimden kurtulmak adına alkol veya madde kullanımını bir çözüm yolu olarak öğrenmekte ve bu durum aslında ergen bireyin yeni bir stres kaynağı olmaktadır (Gençtanırım-Kuru, 2010).

#### **2.1.4.2.2.2. Kendine Zarar Verme Kuramı**

Kendine zarar verme yaklaşımı, ergen bireylerin öz yeterlilik algılarının ve benlik saygılarının azalması sonucunda riskli davranışlar sergilemeye yönelebileceklerini ileri sürmektedir. Kaplan, Martin ve Robbins (1984), tarafından ortaya atılan kendine zarar verme yaklaşımına göre, ergen birey sosyal çevresinden yeterli ilgiyi göremiyorsa, sosyal çevresi tarafından dışlanıyorsa, beklentileri karşılama konusunda kendisini yetersiz hissediyorsa benlik değeri azalmaktadır. Bu yaklaşıma göre önemli bir kavram olan benlik algısının azalması sonucunda ergen bireyler benlik değerlerini arttırmak adına kendilerine destek veren zarar verici arkadaş gruplarına dâhil olarak yıkıcı davranışlar sergilemektedir. Shekter (2000) ise ergen bireylerin aile ve arkadaş gibi sosyal çevresinde yaşadığı sorunları çözebilmek adına madde kullanımına başladıklarını belirtmiştir. Tüm bu bilgiler kapsamında sosyal çevresi tarafından dışlanan, yeterli ilgi gösterilmeyen, olumsuz değerlendirmelere maruz kalan ergen bireyler benlik algısını arttırmak adına sosyal çevresi tarafından onaylanmayan riskli davranışlar sergilemektedir.

#### **2.1.4.2.3. Sosyolojik Temelli Yaklaşımlar**

Sosyolojik temelli yaklaşımlar, ergen bireylerin sosyal çevresi tarafından onaylanma isteğinin sonucunda riskli davranışlar sergilediğini savunan yaklaşımlardır (Siyez, 2013). Sosyolojik temelli yaklaşımlarda yer alan sosyal öğrenme, saygınlığı artırma ve sosyal kontrol kuramlarına ait bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

### 2.1.4.2.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramı

Albert Bandura tarafından geliştirilen sosyal öğrenme kuramına göre birey ile çevre arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Kişilik, çevresel faktörler tarafından etkilenen davranış örüntülerinden oluşmaktadır. Çevre bireyin kişiliğini etkilediği gibi davranışlarının da yön değiştirmesine neden olmakta fakat tek başına yeterli olamamaktadır. Bireyin davranışı ve bu davranışın sonuçları birey tarafından düzenlenmekte ve çevreyi etkilemektedir. Sonuç olarak birey, çevre ve davranış etkileşim içerisinde olup bu durum Bandura tarafından karşılıklı belirleyicilik ilkesi olarak açıklanmaktadır (Gerrig ve Zimbardo, 2012).

Albert Bandura'ya göre bireyin bir davranışı öğrenmesi için önünde iki yol bulunmaktadır. Bu yollardan birincisi bireyin olumlu ya da olumsuz davranışlar sergilemesi sonucunda elde ettiği kazanımlarken ikincisi ise bireyin çevresinde bulunan bireyleri gözlemlemek ve bireylerin davranışlarını model almaktır (Bandura, 2006). Ergen bireyler model alma sürecinde kendilerine yakın hissettikleri, yaşam şeklini örnek aldığı, popülerliği olan kişileri ya da bir akranını model olarak almakta ve bu süreçten daha fazla faydalanmaktadır (İnanç ve Yerlikaya, 2017). Sosyal öğrenme kuramına göre tüm davranışlar gibi riskli davranışlar da öğrenilmiş davranışlardır. Model alınan bireyin sergilediği riskli davranışlar sonucunda olumlu dönütler alması bireyin riskli davranışlara karşı olumlu tutum geliştirmesini ve bu davranışları sergileme ihtimalini arttırırken modelin cezalandırılması, olumsuz dönütler alması bireyin olumsuz tutum geliştirerek riskli davranışları sergileme ihtimalini azaltmaktadır (Gredler ve Johnson, 2001).

Öngören, Sariefe ve Balcı (2017) tarafından yürütülen bir araştırmada da sigara, alkol, uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanımının akran grubunda büyüme ve olgunlaşma olarak kabul edildiği, sigara, alkol, uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanıma bağlı olarak olumlu dönüt alan akranlarını gözlemleyen ergen birey kendisinin de bu olumlu dönütleri alabilmek adına madde kullanımı eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir.



#### **2.1.4.2.3.2. Saygınlığı Arttırma Kuramı**

Saygınlığı arttırma yaklaşımına göre bireyler kendi imajlarını korumak, yaşadıkları sosyal çevre içerisinde saygınlıklarını arttırmak için sosyal kimliklerine çok dikkatli davranmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin sosyal kimliğini kendisinin kazanmadığını, yaşadığı çevre tarafından bireye aktarıldığını varsaymaktadır (Emler, 1990). Saygınlık toplumun bireye yüklediği itibardır. Saygınlık bireyin yaşamının her döneminde oldukça önemli bir kavram olmakla birlikte ergenlik döneminde birey için çok daha önemli bir yer arz etmektedir. Çünkü ergen bireyler açısından saygın olmak arkadaşlara, sevgiye, sosyal ve ekonomik kaynaklara ulaşmayı kolaylaştırmaktadır (Carroll, Houghton, Hattie ve Durkin, 1999). Toplum tarafından belirli bir saygınlığa ulaşmak için sosyal çevre tarafından olumlu dönütler sağlayacak başarılar elde etme, akademik olarak başarılı olma, riskli davranışlara eğilim gösterme ergen bireyler tarafından seçilebilecek sosyal kimliklerdendir. Sigara, alkol, uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanımı ve intihar gibi riskli davranışlara eğilim gösteren ergen bireyler özellikle akranları tarafından olağan olarak karşılanmakta ve ergen bireye olumlu dönütler verilerek desteklenmektedir. Bu nedenle ergen bireyler akranları tarafından saygı görmek, onaylanmak ve kabul edilmek için riskli davranışlar sergilemektedir (Carroll vd., 1999).

#### **2.1.4.2.3.3. Sosyal Kontrol Kuramı**

Sosyal kontrol yaklaşımına göre toplumla birey arasındaki sosyal bağların zayıflaması sonucunda riskli davranışlara eğilim artmaktadır. Hirschi (1995) tarafından ortaya atılan bu teorinin temel varsayımı, bireyle toplum arasındaki bağların güçlenmesi sonucunda birey üzerindeki sosyal kontrolün artacağı ve bireylerin riskli davranışlara yönelme eğiliminin azalacağıdır. Hirschi'nin sosyal bağ kavramı bağlanma, sorumluluk, katılım ve inanç olmak üzere dört unsurdan oluşmaktadır. Bağlanma kavramı, birey ile sosyal çevresindeki diğer kişiler arasında kurulan anlamlı ilişkileri ifade etmektedir. Hirschi'ye (1995) göre, toplumun onaylayacağı davranışlar sergileyen, toplum ile arasında güçlü bağ bulunan ergen bireyler sosyal normları daha az çiğnerken

diğer kişilerle arasında güçsüz bir bağ bulunan ergen bireylerin, çevresindeki kişilerin istek ve duygularına karşı umursamaz bir tavır ve sosyal normları daha fazla çiğneme eğilimi içerisinde olacakları varsayılmaktadır. Sorumluluk kavramı, ergen bireyin sahip olduğu sosyal kimliğinin, saygınlığının farkında olması ve toplum içerisinde sahip olduğu statüyü korumaya çalışması için sosyal normları ihlal etmekten kaçınmasını ve daha çok içinde yaşadığı topluma uygun davranışlarda bulunma eğilimidir. Ergen bireyin iyi bir geleceğe, iyi bir üniversitenin iyi bir bölümünde okuyabilmeye, toplum tarafından saygın olarak kabul edilen bir mesleğe sahip olma isteği ve bu istekler doğrultusunda atılan adımlar ergen bireyi riskli davranışlardan uzak tutmaktadır (Hirschi, 1995). Katılım kavramı ise ergen bireyin kişisel, sosyal, akademik gelişimine katkı sağlayacak faaliyetlere katılmasıdır. Alston, Harley ve Lenhoff'a (1995) göre sosyal etkinliklere katılım sağlayan ergen bireylerin riskli davranışlar sergileme ihtimalleri daha düşüktür. Hirschi'nin dört unsurundan sonuncusu olan inanç ise, sosyal normlar ve ahlaki değerler gibi kavramların ergen bireyler açısından gerekli olup olmadığını açıklamaktadır. Sosyal normlar ve ahlaki değerler gibi kavramlara inancı güçlü olan ergen bireyler riskli davranış sergilemekten kaçınırken uyma eğilimi göstermektedir (Wiatrowski, 1978). Tüm bu bilgiler doğrultusunda Hirschi'nin dört unsuruna sahip olan ergen bireylerin içinde bulunduğu toplumsal değerleri, sosyal normları benimsemesi, sosyal statü elde etmek ve korumak adına sorumluluklar alması, gelişimi adına hedefler araması, sosyal normlar ve toplumsal değerlerin gerekli olduğuna dair güçlü bir inanca sahip olması riskli davranışlara eğilimi azaltmaktadır.

#### **2.1.4.2.4. Psikolojik Temelli Yaklaşımlar**

Psikososyal temelli yaklaşımlar, ergen bireylerin sergilemiş olduğu riskli davranışların tek bir nedeninin bulunmadığını, bu davranışların kişisel, çevresel ve davranışsal gibi faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıktığını savunmaktadır. Psikososyal temelli yaklaşımlarda yer alan ergen bireylerin riskli davranışlarını açıklamak için güçlü bakış açıları sunan ekolojik yaklaşım ve problem davranış kuramlarına ait bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

#### 2.1.4.2.4.1. Ekolojik Yaklaşım

Bronfenbrenner'in ortaya attığı bu yaklaşımda çocuk, kendi çevresini oluştururken aktif bir katılımcıdır. Çocuğun çevresi ve çevresiyle olan yaşantıları en az çevrenin görüşü kadar önemlidir (Bronfenbrenner, 1979). Ekolojik yaklaşımın merkezinde bulunan bireyi çevreleyen beş sosyokültürel katman bulunmaktadır. Bu katmanlar mikrosistem, mezosistem, ekosistem, makrosistem ve kronosistem olarak sıralanmaktadır. Bu katmanlar bireyin gelişimi açısından büyük bir öneme sahip olup birbirleriyle etkileşim halindedirler.

**Organizma:** Ergen bireylerde riskli davranışların ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden olarak kabul edilen cinsiyet, yaş ve genetik gibi özellikler organizma basamağındadır.

**Mikrosistem:** Organizma katmanını çevreleyen en içteki katman olarak karşımıza çıkan mikrosistem katmanı, bireyin yaşadığı sosyal çevreyi ve diğer kişilerle etkileşimde olduğu yapıyı göstermektedir. Bireyin gelişiminde etkili olan aile ve akranlar gibi yakın ilişkilerin olduğu bu katmanda ergenlik döneminin etkisiyle birlikte riskli davranışların sergilenmesi veya önlenmesinde mikrosistem katmanının önemli olmaktadır.

**Mezosistem:** Mikrosistem içerisinde yer alan aile ve akran gibi ögeler arasındaki etkileşim mezosistem katmanında yer almaktadır. Bu bağlamda aile ve akran arasında etkili bir ilişkinin yürütülmesi ergen bireylerde riskli davranışların önlenmesinde etkili olmaktadır.

**Ekosistem:** Mezosistem katmanını çevreleyen ekosistem basamağında bireyin gelişimini dolaylı olarak etkileyen toplumsal yapı yer almaktadır. Okul yönetimi, kitle iletişim araçları, sosyal medya, ülke politikaları, ekonomik şartlar bu basamağa örnek olarak ele alınabilir. Bu bağlamda ergen bireyi dolaylı olarak etkileyen değişiklikler meydana geldiğinde ergenlerin uyum sürecini olumsuz yönde etkileyerek riskli davranışlara eğilim düzeyi artmaktadır.

**Makrosistem:** Ekosistem katmanını çevreleyen makrosistem basamağında yasalar, kültürel değerler, etnik yapı, ideoloji gibi birimler bulunmaktadır. Bireylerin inancı ve ideolojilerinde farklılıkların

bulunmasından dolayı ergen bireylerdeki riskli davranışlara eğilimi etkilemektedir.

**Kronosistem:** Tüm katmanları kapsayan kronosistem basamağında sosyotarihsel koşulların belirlendiği en dış katmandır. Savaşlar, ekonomik krizler, doğal afetler bu basamağa örnek olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda bireylerin riskli davranışlara eğilim düzeyi artmaktadır.

#### 2.1.4.2.4.2. Problem Davranış Kuramı

Ergen bireylerin toplumsal değerlere, sosyal normlara, otoriteye ve yasaya karşı olan davranışlar problem davranış olarak tanımlanmaktadır (Jessor, 1991). Bu davranışlar bireyin psikososyal gelişimini ve fiziksel sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği için Jessor problem davranışı riskli davranışların alt kümesi olabileceğini belirtmiştir. Problem davranış kuramı problem davranış ve riskli davranışları algılanan çevre, kişilik ve davranış sistemlerinin etkileşime girmesiyle açıklamaktadır (Gençtanırım ve Ergene, 2014).

**Kişilik Sistemi:** Kişilik sistemi, güdüleyici yapı, kişisel kontrol yapısı ve kişisel inanç yapısı unsurlarını kapsamaktadır. Güdüleyici yapı, ergen bireyin gelecekteki hedeflerine yönelik sahip olduğu güdülenmedir. Ergen bireyin hedeflerine yönelik değer yüksekse riskli davranışlara eğilimi azalmaktadır. Sosyal eleştiri ve yabancılaşma faktörlerinin bir araya gelmesiyle kişisel inanç yapısı oluşmaktadır. Sosyal eleştiri sosyal normlara, toplumsal değerlere uymamayı, yabancılaşma ise ergen bireyin kendisini sosyal hayattan soyutlamasını ifade etmektedir. Sosyal eleştiri ve yabancılaşmanın ergen bireylerde yüksek düzeyde görülmesi riskli davranışlara eğilimi arttırmaktadır. Kişisel kontrol yapısıysa ergen bireyin benlik algısı, kontrol odağı, depresyon düzeyi ve yabancılaşma gibi bireysel özelliklerden oluşmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

**Algılanan Çevre Sistemi:** Algılanan çevre sistemi, ergen bireyin içinde bulunduğu çevre ile ilgili değişkenler uzak ve yakın yapı olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Uzak yapı, ebeveyn/arkadaş etkisi ve ebeveyn/arkadaş kontrolü değişkenlerinden oluşmakta ve riskli davranışları

dolaylı olarak etkilemekte, arkadaş modelleri, akran onayı gibi değişkenler ise riskli davranışları doğrudan etkileyen yakın yapı içerisinde yer almaktadır (Jessor vd., 1994). Ergen bireyin sosyal çevresi tarafından riskli davranışlar sergilemesinin beklenmesi, riskli davranışların sosyal çevre tarafından onaylanması, riskli davranış gösteren bireylerin model olarak alınması ergen bireylerin riskli davranışlara eğilimini arttırmaktadır.

**Davranış Sistemi:** Davranış sistemi, koruyucu davranış ve problem davranış olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Koruyucu davranış, bireyin inançlarıyla güçlü bir bağının olması, akademik başarısı için yeterli çabayı sarf etmesi, sağlıklı beslenme, spor yapma gibi davranışları ortaya koyarken alkol kullanımı, akademik başarısızlık, erken yaşta riskli cinsel birliktelikler yaşama, antisosyal davranışlar sergileme problemlili davranış yapısı içerisinde yer almaktadır. Bu sistemler arasındaki gerçekleşen etkileşimler sonucunda ergen bireylerde sigara, alkol, uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanımı, kumar oynama, şiddet uygulama eğilimi, akademik başarısızlık ve erken yaşta riskli cinsel ilişkiye girme gibi uyumsuz ve riskli davranışlar görülmektedir (Jessor, 1987).

## **2.2. İlgili Araştırmalar**

### **2.2.1. Bağlanma İle İlgili Araştırmalar**

Shaver ve Brennan (1992) tarafından 242 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen bağlanma stillerinin bireyin kişiliği üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, güvenli bağlanma stiline sahip olan bireylerin güvensiz bağlanma stiline sahip olanlara göre kaygı düzeylerinin düşük, sosyal ilişkilerinin başarılı, psikolojik olarak az problemleri bulunan bireyler oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Kaçınan bağlanma stiline sahip olan bireylerin sosyal becerilerinin zayıf, depresyona yatkın, ilişki kurma ve kurulan ilişkiyi sürdürme becerilerinin düşük olduğu, korkulu bağlanma stiline sahip olan bireylerin yetişkinlik döneminde duygusal

ve sosyal ilişkiler kurmaktan kaçınan ve kurulan ilişkileri sürdürmekte güçlük yaşayan bireyler olduğu tespit edilmiştir.

Allen ve Land (1999) tarafından ergenlik dönemindeki bağlanma davranışının anlamı ve işlevinin ergen bireylerin psikososyal gelişimlerine etkisi araştırılmıştır. 131 orta derecedeki risk grubunda olan ergen bireylerin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, ergen bireyler, aileleri ve arkadaşlarına yönelik Yetişkin Bağlanma Görüşme Formu uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre güvenli bağlanma stiline sahip olan ergen bireylerin akran ilişkilerinde daha yetkin oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Sümer ve Güngör (1999) tarafından yürütülen bireyin ergenlik döneminde ebeveynleriyle bağlanma ilişkilerini inceleyen adli çalışmada, ergenlik döneminde ebeveynleriyle güven duygusuna dayalı ilişki geliştiren bireylerin öz saygı düzeylerinin yüksek, sosyal ilişkilerinde başarılı ve yetkin oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Feeney, Peterson, Gallois ve Terry (2000) tarafından üniversite öğrencilerine yönelik yürütülen çalışma sonucuna göre, kaygılı bağlanma stili ile riskli cinsel davranış gösterme eğilimi arasında pozitif yönde bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Mikulincer, Gillath, Halevy, Avihou, Avidan ve Eshkoli (2001) tarafından empati düzeyi ve bağlanma ilişkileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre kaygılı ve kaçınan bağlanma stillerinden alınan puanlar arttıkça empati boyutunda alınan puanların azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Saymaz'ın (2003) yürüttüğü, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinin eğitim fakültelerinde öğrenim 474 öğrencinin katılım sağladığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin kişiler arası ilişkileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışma sonucunda erkek bireylerin bağlanma stilleri boyutlarından kadın bireylere göre anlamlı düzeyde yüksek puanlara sahip oldukları tespit edilmiştir.

Demir (2004) tarafından yürütülen çalışmada, bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ve intihar davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma Aydın ilinde bulunan Adnan Menderes Üniversitesinin çeşitli bölümlerinde eğitim hayatına devam eden 17-28 yaş aralığındaki 701 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma

sonuçlarına göre saplantılı ve korkulu bağlanma stiline sahip olan bireylerin intihar eğilimi düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz (2007) tarafından yürütülen çalışmada, üniversite öğrencilerinin kişilerarası iletişim becerileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören 500 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre erkek bireylerin güvenli bağlanma stiline sahip olma oranlarının kadın bireylere göre daha fazla olduğu, kadın bireylerin de erkek bireylere göre korkulu bağlanma stiline daha fazla sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Haliloğlu (2008) tarafından yürütülen çalışmada, ortaöğretim 9.sınıf öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri, bağlanma biçimleri ve işlevsel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya Malatya ilinde bulunan çeşitli liselerin 9.sınıf öğrencisi olan 615 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonucuna göre, yalnızlık düzeyi yüksek olan bireylerin kaçınan ve kaygılı bağlanma stiline sahip oldukları, yalnızlık düzeyi düşük olan bireylerin ise güvenli bağlanma stiline sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet değişkeni ele alındığında kadınların erkeklere göre daha yüksek düzeyde güvenli bağlanma stiline sahip oldukları görülmüştür.

Bayraktar, Sayıl ve Kumru (2009) tarafından Ankara ilinin değişik bölgelerinden seçilen 14-25 yaş aralığındaki 438 öğrencinin katılım sağladığı araştırma sonucuna göre, ebeveyn-akrana güvenli olarak kurulan bağlanma ilişkisinin saldırganlık düzeyiyle negatif yönde anlamlı ilişki gösterdiği tespit edilmiştir.

Morsünbül (2009) tarafından yürütülen çalışma sonucuna göre korkulu ve saplantılı bağlanma stiline sahip olan bireyler olumlu benlik modeline sahip ergen bireylere riskli davranış gösterme eğilimlerinin daha yüksek düzeyde olduğuna ulaşılmıştır.

Davaji, Valizade ve Nikamal (2010) tarafından yürütülen çalışma sonucuna göre güvensiz bağlanma stiline sahip olan ergen bireylerin intihar eğilimi düzeyiyle arasında yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tambelli, Laghi, Odorisio ve Notari (2012) tarafından yürütülen çalışmada, 11-19 yaş aralığındaki 816 ergen bireyin katılımıyla ebeveyn-

akrana bağlanmayla içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre güvensiz bağlanma stiline sahip olan ergen bireylerin içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarını yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaplan ve Aksel (2013) tarafından yürütülen çalışmada ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmaya 13-19 yaş aralığındaki 2010 yılında Burdur ilinde lise öğrenime devam eden 1424 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonucuna göre güvensiz bağlanma stiline sahip olan ergen bireylerin saldırganlık eğilimlerinin daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Suzuki ve Tomoda (2015) tarafından yürütülen çalışmada, depresif belirtilerin ve çocukluk deneyiminin, benlik saygısı ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma Japonya'da 9-18 yaş aralığındaki 342 çocuk ve ergen bireyin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre bebeklik ve çocukluk döneminde kötü davranılan bireylerin kaygılı ve kararsız bağlanma eğiliminde oldukları, kararsız bağlanma stiline sahip olan bireylerin depresyon belirtilerinin daha yüksek düzeydeyken benlik saygı düzeylerinin daha düşük düzeyde olduğu ve kaçınan bağlanma stiline depresyon belirtilerini yordadığı tespit edilmiştir.

Bindal (2018) tarafından yürütülen çalışmada, ergenlerin psikolojik sağlamlığı, çocukluk çağında travma ve bağlanma stilleri ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma Gaziantep ilinde öğrenim hayatına devam eden 14-16 yaş aralığındaki 453 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucuna göre çocukluk çağındaki travma ile bağlanma ilişkileri arasında pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

### **2.2.2. Sosyal Dışlanma İle İlgili Araştırmalar**

Leets ve Sunwolf (2005) tarafından 682 ergen bireyle birlikte yürütülen çalışmada, ergen bireylerin bir başkasını dışlamadaki nedenler araştırılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, kişinin itici, tehlikeli, gruba sadakatsiz, grup standartlarına göre niteliksiz ve cezalandırılmayı hak ediyor olması sosyal dışlanma nedenleri olarak tespit edilmiştir.



Yılmaz-Anatca (2010) tarafından 80 katılımcıyla yürütülen çalışmada, sosyal dışlanmanın saldırgan davranışlar üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmış, çalışma sonucuna göre sosyal dışlanmanın saldırgan davranışlara eğilimi artırdığının sonucuna ulaşılmıştır.

Büyükcebeci (2017) tarafından yürütülen çalışmada ergenlerde sosyal dışlanma, yalnızlık ve okul öznel iyi oluş arasındaki ilişkide empatik eğilimin aracı rolünü açıklamaya çalışmayı amaçlamıştır. Bu çalışmaya Muğla ilinde çeşitli liselerde eğitim hayatına devam eden 601 lise öğrencisi katılmıştır. Çalışma sonucuna göre ergen bireylerin yalnızlık ve sosyal dışlanma düzeylerinin empatik eğilim aracılığıyla okul öznel iyi oluşu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Gürler ve Demirli (2017) tarafından yürütülen çalışmada, ergenlerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaya İstanbul ilinin Başakşehir ilçesindeki bir İmam-Hatip Anadolu Lisesinde öğrenim gören 287 lise öğrencisi katılmıştır. Çalışma sonucuna göre, ergen bireylerde sosyal dışlanma ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğu, cinsiyet değişkenine göre sosyal dışlanma düzeylerinin anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Özyazıcı (2018) tarafından yürütülen çalışmada, ortaöğretim öğrencilerinde sosyal dışlanmanın, arkadaşlık kalitesi ve sahte kimlik açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaya Sivas ilinde çeşitli liselerde öğrenim gören 510 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonucuna göre cinsiyet değişkeninin sosyal dışlanma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği, sosyal dışlanma değişkeninin alt boyutu olan dışlanma boyutunu kabul ve yakınlık değişkenlerinin, diğer alt boyutu olan önemsenmeme boyutunu ise kabul ve sahte benlik değişkenlerinin anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

Yüctürk (2018) tarafından yürütülen çalışmada lise öğrencilerde sosyal dışlanmanın akran ilişkileri ve mükemmeliyetçilik ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaya Denizli ilindeki bir vakıf lisesinde eğitim hayatını sürdürmekte olan 150 lise öğrencisi katılmıştır. Çalışma sonucuna göre sosyal dışlanma ile mükemmeliyetçilik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu, görülmüştür.

Kınay (2019) tarafından yürütülen çalışmada, ergenlerde oyun bağımlılığının sosyal kaygı, saldırganlık ve sosyal dışlanma ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaya İstanbul ilinin Arnavutköy, Avcılar, Beylikdüzü ve Esenyurt ilçelerinde çeşitli liselerde öğrenim gören 484 öğrenci katılmış, çalışma sonucuna göre oyun bağımlılığı ile sosyal dışlanma arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

### **2.2.3. Riskli Davranışlarla İlgili Araştırmalar**

Piko (2000) tarafından 1039 ergen bireyin katılımıyla yürütülen çalışmada ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımı üzerinde demografik değişkenlerin ve psikolojik sağlığın algılanan sosyal desteğin yordama gücünü incelemiştir. Çalışma sonucunda göre okul türü, yaş ve cinsiyet değişkenlerinin ergen bireylerdeki sigara, alkol ve madde kullanımını anlamlı bir şekilde yordadığı, erkek ergen bireylerin riskli davranışlara eğiliminin daha fazla olduğu, ergen bireylerin yaşının arttıkça da madde kullanımının arttığı tespit edilmiştir.

Lagana (2004) tarafından yürütülen çalışmada sosyal destek ve aile faktörlerinin riskli davranışların alt boyutlarından olan okul terkini yordayıp yordamadığını incelemiştir. Çalışma sonucunda düşük akademik başarıya sahip, akran ve yetişkin desteğini düşük düzeyde algılayan ergen bireylerin okul terki eğilimlerinin yüksek düzeyde olduğunu tespit etmiştir.

Springer, Parcel, Baumler ve Ross (2006) yaptıkları çalışmada, okul uyumu ve algılanan sosyal desteğin riskli davranışlarla ilişkisinin incelenmesi sonucunda aileden algılanan sosyal desteği düşük olan ergen bireylerin riskli davranış gösterme eğilimlerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Thompson, Litrownik, Isbell, Everson, English, Dubowitz ve Flaherty (2012) tarafından 740 ergen bireyin katılımıyla yürütülen ergenlerin intihar eğilimi ve çocukluk dönemi istismar yaşantıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yürütülen çalışma sonucunda çocukluk döneminde fiziksel, duygusal ve cinsel istismara maruz kalan bireyler ile ergenlik dönemindeki intihar düşünceleri arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Le Thi Kim Thoa, Hoang ve Pham'ın (2013) yürüttüğü 10 ve 19 yaşlar arasındaki bireylerin katıldığı alkol kullanımı örüntüleriyle diğer risk alma davranışları arasındaki ilişkisini incelenmesi sonucunda, alkol kullanımının hem kadınlar hem erkekler için yaşla birlikte arttığı, alkol kullanım oranının da yaş, cinsiyet, sigara kullanımı, eğitim düzeyi ve şiddete katılım gibi faktörlerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Gençtanırım-Kuru ve Ergene'nin (2014) yürüttüğü Ankara ilinde bulunan altı farklı lisede öğrenim gören 491 öğrencinin katıldığı araştırma, sosyal destek, içe yönelim ve akademik başarı değişkenlerinin ergen bireylerdeki riskli davranışları ne derecede yordadığını açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışma sonuçlarına göre sosyal destek değişkeni riskli davranışları anlamlı bir şekilde yordarken içe yönelim ve akademik başarı değişkenleri tarafından anlamlı bir şekilde yordanmadığı tespit edilmiştir.

Layne, Greeson, Ostrowski, Kim, Reading, Vivrette, Briggs, Fairbank ve Pynoos (2014) tarafından yürütülen çocukluk dönemi travmatik yaşantılar ile ergenlik döneminde sergilenen riskli davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi adlı çalışmaya 3785 ergen birey katılmıştır. Çalışma sonucunda çocukluk döneminde maruz kalınan travmatik yaşantıların riskli davranışlara eğilimi arttırdığı sonucu elde edilmiştir.

Değerli (2015) tarafından yürütülen ergenlerde kendine zarar verme davranışının risk alma davranışı ve algılanan sosyal destek açısından incelenmesi adlı çalışmaya Trabzon ilindeki çeşitli liselerde eğitim hayatına devam eden 1120 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonucuna göre risk alma davranışı eğiliminin daha fazla olduğu ergen bireylerin düşük düzeyde sosyal destek algıladıkları ve kendilerine daha fazla zarar verici davranışlar sergiledikleri görülmüştür.

Çakar, Tagay, Karataş ve Yavuzer (2015) tarafından yürütülen lise öğrencileri ile öğretmenlerin riskli davranışlara ilişkin görüşleri adlı çalışmaya 50 lise öğrencisi ve 59 öğretmen katılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre riskli davranışlar konusunda lise öğrencileri ile öğretmenler arasında benzer görüşlere hâkim oldukları saptanmıştır. Lise öğrencilerinin sigara kullanımı, okuldan kaçma ve okulda kavga etmeyi, öğretmenlerin ise sigara içme, okul kurallarına uymamayı riskli davranış olarak nitelendirdikleri belirtilmiştir.

Körük (2016) tarafından yürütülen ergenlerde riskli davranışların güvensiz bağlanma ve algılanan sosyal destek tarafından yordanmasında psikolojik belirtilerin aracı rolü adlı çalışmaya Eskişehir ilinin Odunpazarı ilçesindeki çeşitli liselerde eğitim hayatına devam eden 462 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre güvensiz bağlanma ve psikolojik belirtilerin riskli davranışları pozitif yönde orta düzeyde, algılanan sosyal desteğin ise riskli davranışları negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir.

Asiseh, Owusu ve Quaiocoe (2017) tarafından yürütülen ergen bireylerin riskli davranışlar kapsamında olan sigara, alkol, uyarıcı ve uyuşturucu madde kullanımıyla aile dinamikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sonucunda, alkol kullanan ebeveynlere sahip olan ergen bireylerin cinsiyet değişkenine bakılmaksızın alkol kullanma eğilimlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Erdoğan (2017) tarafından yürütülen lise düzeyindeki ergenlerin kumar oynamaları ile riskli davranışları arasındaki ilişkinin belirlenmesi adlı çalışmaya 14 ve 19 yaş aralığındaki İstanbul ilinde devlet ve özel liselerde eğitim hayatına devam eden 784 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre riskli davranış eğiliminin ve problemlili kumar oynamanın erkek ergen bireylerde daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir.

Özdemir'in (2018) yürüttüğü Burdur ilinde bulunan çeşitli liselerde öğrenim gören 562 öğrencinin katıldığı araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin çocukluk örselenme yaşantıları, psikolojik sağlık düzeyleri ve akran zorbalığı mağduriyetiyle riskli davranışlar arasındaki ilişki üzerinde sapkın arkadaşların aracı rolünü açıklamayı hedefleyen bir model geliştirmektir. Çalışma sonuçlarına göre ergen bireylerin çocukluk örselenme yaşantıları, psikolojik sağlık düzeyleri ve akran zorbalığı mağduriyetiyle riskli davranışlar arasındaki ilişkide sapkın arkadaşların aracı rolü üstlendiği tespit edilmiştir.

Şimşek ve Çöplü (2018) tarafından yürütülen çalışmayı Niğde ilinde lise eğitimine devam eden 259 öğrenci oluşturmaktadır. Bu çalışmada lise öğrencilerinin riskli davranışlar gösterme düzeyleri ile okula bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre erkek ergen bireylerin riskli davranış sergileme eğilimlerinin daha fazla

olduğu, öğrenimini sürdürdüğü liseden memnun olan öğrencilerin riskli davranış sergileme eğilimlerinin memnun olmayan öğrencilere göre daha düşük düzeyde olduğu ve öğrencilerin sınıf düzeyinin arttıkça riskli davranışlar sergileme eğilimlerinin de arttığı tespit edilmiştir.

Özkan, Gündoğan ve Eldeleklioğlu'nun (2018) yürüttüğü Niğde ilinde bulunan çeşitli liselerde öğrenim gören 340 öğrencinin katıldığı araştırmada, lise öğrencilerinin risk alma davranışlarının karar verme becerileri ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre ergen bireylerin yaşı arttıkça riskli davranışlara eğiliminin arttığı, erkek ergenlerin daha fazla risk aldığı tespit edilmiştir.

İlter (2018) tarafından yürütölen 14 ve 19 yaş aralığındaki Bolu ili Gerede ilçesi Esentepe Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde eğitim hayatına devam eden 146 öğrencinin katıldığı araştırmada lise öğrencilerinin sosyal destek algılarının sigara ve alkol maddelerine karşı tutumlarına olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, ergen bireylerin büyük bir kısmının sigara ve alkol kullandıkları, sigara kullanımının alkole oranla daha fazla olduğu belirtilmiş olup ergen bireylerin çevresinden algıladıkları sosyal desteğin yüksek olduğu ve bu sonuçların ergen bireylerin sigara ve alkol kullanma davranışları açısından anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Köklü'nün (2019) Denizli ilinin Merkezefendi ilçesinde bulunan lise hayatının son sınıfında öğrenim gören 17 ve 19 yaş aralığındaki 395 öğrencinin katılım sağladığı araştırmada, lise öğrencilerinde ahlaki uzaklaşma ile riskli davranışlar ve empati yeteneği arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre riskli davranışlar ve ahlaki uzaklaşmanın erkek öğrencilerde daha fazla göröldüğü, bu iki kavram arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrü (2019) tarafından yürütölen çalışmada, lise öğrencilerinde riskli davranışların temel ihtiyaçlarla ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma Kütahya ilinde lise eğitimine devam eden 842 öğrenciyle gerçekleştirilmiş olup antisosyal davranış, okul terki ve sigara kullanımı eğiliminin erkek öğrencilerde, intihar eğiliminin ise kadın öğrencilerde daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Çalışmada, lise öğrencilerinde riskli davranışların temel ihtiyaçlarla olan ilişkisinin incelenmesi sonucunda; riskli davranışlarla ait olma ihtiyacı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Cansız (2020) tarafından yürütülen çalışmada, ergenlerde algılanan duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışların ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma Kahramanmaraş ilinde çeşitli liselerde eğitim hayatını sürdüren 725 öğrenciyle gerçekleştirilmiş olup alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve antisosyal davranışların erkek ergen bireylerde, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları riskli davranışlarının ise kadın ergen bireylerde daha fazla görüldüğü bulgularına ulaşılmıştır.

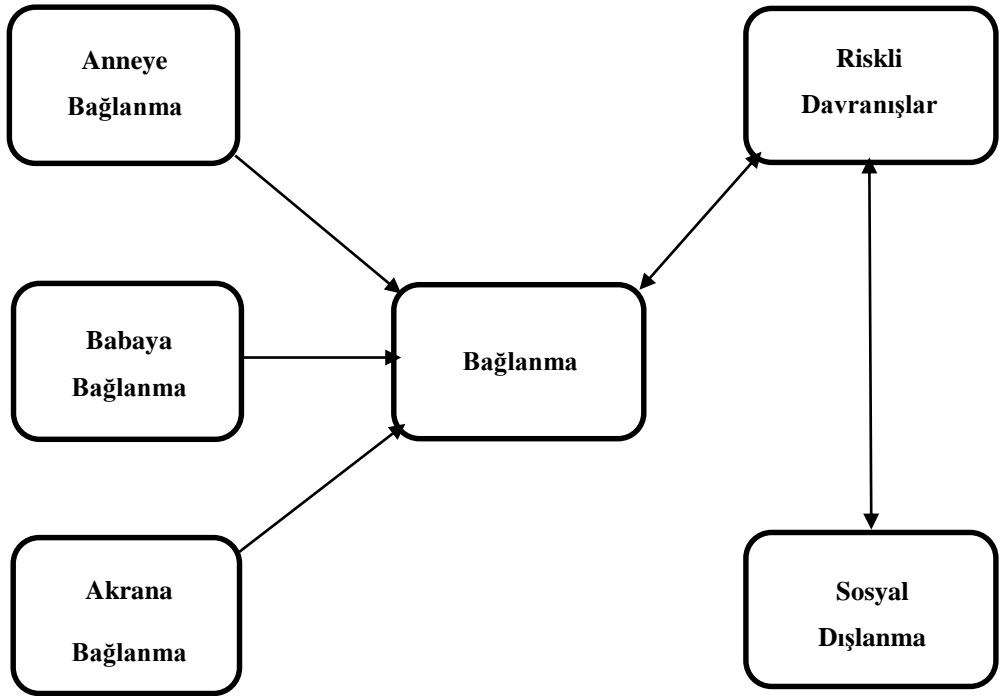
Sarıgül'ün (2021) Gaziantep ilinin Şahinbey ve Şehitkamil ilçelerinde bulunan lise öğrencilerinin katılım sağladığı araştırmada, lise öğrencilerine yönelik öz-şefkat geliştirme programının riskli davranışlar üzerindeki etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışma sonucuna göre lise öğrencilerinin riskli davranışlara eğiliminin azalmasında öz-şefkat programının etkisi olduğu tespit edilmiştir.

### 3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeline, evren ve örneklemine, veri toplama araçlarına, verilerin toplanma süreci ve analizine yer verilmiştir.

#### 3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ergenlerde riskli davranışlar ile anneye, babaya ve akarana bağlanma ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi ortaya çıkartmak amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelin kullanma amacı değişkenler arası ilişkinin yönünün ve düzeyinin ortaya konmasıdır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). Araştırma modeli şekil 2’ de gösterilmiştir.



Şekil 2. Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın Riskli Davranışlarla İlişkisi

### 3.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evreni Balıkesir ilinde eğitim hayatlarına devam eden lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu araştırmanın örneklemini 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında Balıkesir ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı orta öğretim kurumlarında eğitim hayatlarına devam eden öğrenciler arasında basit seçkisiz örnekleme yoluyla seçilen 463 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

**Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular**

		N	%
Cinsiyet	Kadın	311	67,2
	Erkek	152	32,8
Sınıf Düzeyi	9	170	36,7
	10	100	21,6
	11	126	27,2
	12	67	14,5
Okul Türü	Anadolu Lisesi	249	53,8
	İmam Hatip Lisesi	94	20,3
	Meslek Lisesi	120	25,9

Tablo 1’deki bulgulara göre araştırma örneklemini 311 kadın ve 152 erkek ergen bireyden oluşmaktadır. Ergen bireylerden 170’i 9. sınıfta, 100’ü 10. sınıfta, 126’sı 11. sınıfta ve 67’si 12. sınıfta eğitim hayatına devam etmektedir. Bu ergenlerin 249’u anadolu lisesi, 94’ü imam hatip lisesi ve 120’si ise meslek lisesinde eğitim hayatına devam etmektedir.

### 3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla yürütülen çalışmanın konusu doğrultusunda geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış ölçekler kullanılmıştır. Bu doğrultuda 11-17 yaş aralığındaki ergen bireylerin ebeveynlerinin yürütülen çalışma hakkında bilgilendirmenin ve onamının alınması için ‘‘Ebeveyn Bilgilendirilmiş Onam ve Rıza Formu’’ tüm katılımcıların onamının alınması ve yürütülen çalışma hakkında



bilgilendirilmesi için 'Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam ve Rıza Formu'', cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okul türü gibi araştırmaya katılan bireylerin demografik bilgilerini almak için Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Yürütülen çalışmada ergen bireylerin bağlanma duygularını belirlemek için Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri, sosyal dışlanma düzeylerini ölçmek amacıyla ergenler için Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) Ölçeği ve riskli davranışları belirlemek amacıyla Riskli Davranışlar Ölçeği kullanılmıştır.

### **3.3.1. Kişisel Bilgi Formu**

Araştırmada katılımcıların demografik bilgilerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuş kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Bu amaçla cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü gibi değişkenleri içeren form kullanılmıştır. Yürütülen çalışmaya katılan ergen bireylerin ölçek maddelerini daha içten cevaplaması adına kişisel bilgi formunda ad-soyad, T.C. kimlik numarası, telefon numarası gibi özel bilgiler içeren sorulara yer verilmemiştir. Bu sayede ergen bireylerin ölçek maddelerine verdikleri cevapların geçerliliği ve güvenilirliğinin artırılması ön görülmüştür.

### **3.3.2. Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri**

Araştırmada ergen bireylerin bağlanma duygularını belirlemek amacıyla Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilen, Kocayörük (2010) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri kullanılmıştır. Beşli likert tipinde 54 maddeden (18 madde anneye bağlayan, 18 madde babaya bağlanma ve 18 madde akrana bağlanma) oluşan ölçme aracı ergenlerin anneye, babaya ve akrana bağlanma düzeyini ölçmeyi hedeflemektedir. Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanterindeki alt boyutlara ilişkin iç tutarlılık katsayıları .89 ve .92 arasında bulunmuştur. Bu araştırma için toplanan verilerden elde edildiği kadarıyla bu ölçek .93 alfa güvenilirlik katsayısına sahiptir. Ölçeğin alt boyutlarının

güvenirlilik kat sayısı anne bağlanma alt boyutu için .93, baba bağlanma alt boyutu için .94 ve akran bağlanma alt boyutu için .91 olarak hesaplanmıştır.

### **3.3.3. Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği**

Ergen bireylerin sosyal dışlanma düzeylerini ölçmek amacıyla bu araştırmada Gilman vd. (2013) tarafından geliştirilen Akın vd. (2016) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan Ergenler için Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) Ölçeği kullanılmıştır. Bireyin sosyal bir gruptan dışlanmasına ya da göz ardı edilmesine ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen ölçek 11 maddeden ve iki alt boyuttan (önemsenmeme ve dışlanma) oluşmaktadır. Ölçek 5'li bir derecelendirmeye sahiptir (1= Hiçbir zaman, 2= Nadiren, 3= Sık sık, 4= Genellikle, 5= Her zaman). Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Yüksek puanlar yüksek düzeyde sosyal dışlanma algısını göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 55, en düşük puan 11'dir. Ölçeğin önemsenmeme alt boyutu 5, dışlanma alt boyutu 6 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe formunun cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Bu araştırma için toplanan verilerden elde edildiği kadarıyla bu ölçek .89 cronbach alfa güvenirlik katsayısına sahiptir. Ölçeğin alt boyutlarının güvenirlik kat sayısı önemsenmeme alt boyutu için .84 ve dışlanma alt boyutu için .90 olarak hesaplanmıştır.

### **3.3.4. Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ)**

Ergen bireylerin riskli davranışlarını belirlemek amacıyla Gençtanırım (2014) tarafından geliştirilen Riskli Davranışlar Ölçeği kullanılmıştır. Problem Davranış Teorisi kapsamında ve sıklıkla karşılaşılan riskli davranışlar göz önünde bulundurularak alt ölçekler belirlenmiştir. Altı alt ölçekte değerlendiren, toplam 36 maddeden oluşan bir ölçektir, beşli derecelendirme tipinde (1= kesinlikle uygun değil, 2= uygun değil, 3= kısmen uygun, 4= uygun, 5= kesinlikle uygun) hazırlanmıştır. Alt faktörlere bakıldığında antisosyal davranışlar alt faktörü, alkol kullanımı ve okul terki alt faktörü

yedişer maddeden, sigara kullanımı alt faktörü altı maddeden, beslenme alışkanlıkları alt faktörü beş maddeden ve intihar eğilimi alt faktörü dört maddeden oluşmuştur. Ölçekten alınabilecek puan 36-180 puan arasındadır ve yüksek puan, riskli davranışların fazlalığına işaret etmektedir. Bu araştırma için toplanan verilerden elde edildiği kadarıyla bu ölçek .90 alfa güvenilirlik katsayısına sahiptir.

### **3.4. Verilerin Toplanma Süreci**

Veri toplama sürecinde, Balıkesir Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu onayı ve Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden araştırma izni alındıktan sonra oluşturulan ölçek bataryası, Balıkesir ilinin çeşitli liselerinde 2021-2022 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 9., 10., 11., ve 12.sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Veri toplama sürecinde çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, verilen cevapların özel bilgiler içermediği, ölçek maddelerinin doğru ya da yanlış bir cevabının bulunmadığı, istenilen anda çalışmanın bırakılabileceği hakkında bilgilendirme yapılmış, çalışma hakkında araştırmacıya mail üzerinden ulaşabilecekleri bildirilmiştir.

### **3.5. Verilerin Analizi**

Araştırma kapsamında SPSS 21 paket programı kullanılmıştır. Riskli davranışlar ile bağlanma ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu ( $r$ ) katsayısı ve Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyon ( $r_s$ ) analizi kullanılmıştır. +1 ve -1 arasında değer alan bu kat sayıda +1 yüksek düzeyde pozitif anlamlı ilişkiyi, -1 ise yüksek düzeyde negatif anlamlı ilişkiyi göstermektedir (Büyüköztürk, 2018). Araştırma kapsamında ergenlerde riskli davranışların, sosyal dışlanmanın ve bağlanmanın cinsiyete, ebeveynlerin ayrı/birlikte olma durumu açısından farklılaşmasını ortaya koymak için ilişkisiz örneklem için t-test ve Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Ergenlerde riskli davranışların, sosyal dışlanmanın ve bağlanmanın okul türüne ve sınıf düzeyine göre farklılaşmasını

ortaya koymak için ANOVA ve Kruskal Wallis - H Testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2018).

## 4. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde lise öğrencilerine uygulanan Kişisel Bilgi Formu, Anne-Baba Akran Bağlanması Envanteri, Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği ve Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ)'ne verilen cevaplar doğrultusunda araştırmanın alt problemlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

### 4.1. Betimsel İstatistikler

Anne, baba ve akrana bağlanma, sosyal dışlanma ve riskli davranış eğilimleri değişkenleri ve bu değişkenlerin alt faktörlerinin betimsel istatistikleri Tablo 2'de verilmiştir.

**Tablo 2. Betimsel İstatistikler (N=463)**

		Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık Katsayısı	Basıklık Katsayısı
Bağlanma	Anne	69,54	16,04	-0,79	-0,19
	Baba	62,84	17,97	-0,32	-0,84
	Akran	69,14	14,97	-0,74	0,01
Sosyal Dışlanma	Önemsenmeme	8,80	4,81	1,46	1,61
	Dışlanma	15,57	7,02	0,48	-0,75
	Toplam Puan	24,38	10,22	0,80	0,12
Riskli Davranışlar	Antisosyal D.	14,06	5,54	1,08	0,07
	Alkol K.	8,67	4,64	3,59	13,66
	Sigara K.	10,05	6,51	1,81	2,15
	İntihar E.	12,95	3,67	-0,03	-0,42
	Beslenme A.	13,96	4,61	0,12	-0,38
	Okul Terki	10,40	5,35	2,19	5,05
	Toplam Puan	70,12	20,77	1,56	3,39

Tablo 2'deki bulgulara göre bağlanma alt boyutlarından anneye bağlanma, babaya bağlanma, akrana bağlanma değişkeni; sosyal dışlanma alt boyutlarından olan dışlanma ve sosyal dışlanma toplam puan değişkenleri; riskli davranışların alt boyutlarından olan antisosyal davranışlar, intihar eğilimi

ve beslenme alışkanlıkları değişkenlerinin çarpıklık – basıklık katsayılarının  $-1,5$  aralığında olduğundan bu değişkenlerin normal dağılıma uygun olduğu kabul edilmiş ve parametrik analizler yapılmıştır. Sosyal dışlanma alt boyutlarından olan önemsenmeme değişkeni; riskli davranışların alt boyutlarından olan alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve riskli davranışlar toplam puanı değişkenlerinin çarpıklık – basıklık katsayıları bu aralık dışında olduğundan normal dağılıma uymadıkları kabul edilmiş ve nonparametrik analizler uygulanmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2007).

#### 4.2. Korelasyon Analizi Sonuçları

Ergenlerde bağlanma düzeyleri ile riskli davranış düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ( $r$ ) veya Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyon ( $r_s$ ) analizi kullanılmıştır. Analiz bulguları Tablo 3’de gösterilmiştir.

**Tablo 3. Bağlanma ve Riskli Davranışların Korelasyon Analizi ( $r$ ,  $r_s$ )  
Sonuçları (N=463)**

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1									
2	0,60*	1								
3	0,31*	0,28*	1							
4	-0,25*	-0,24*	-0,24*	1						
5	-0,14*	-0,08	-0,09*	0,26*	1					
6	-0,15*	-0,18*	-0,12*	0,38*	0,50*	1				
7	-0,37*	-0,31*	-0,13*	0,35*	0,12*	0,20*	1			
8	-0,11*	-0,08	0,07	0,32*	0,11*	0,19*	0,31*	1		
9	-0,33*	-0,24*	-0,22*	0,42*	0,37*	0,39*	0,33*	0,21*	1	
10	-0,37*	-0,32*	-0,18*	0,74*	0,49*	0,66*	0,58*	0,57*	0,64*	1

1 = Anne Bağlanma, 2 = Babaya Bağlanma, 3 = Akranla Bağlanma, 4 = Antisosyal Davranışlar, 5 = Alkol Kullanımı, 6 = Sigara Kullanımı, 7 = İntihar Eğilimi, 8 = Beslenme Alışkanlıkları, 9 = Okul Terki, 10 = Riskli Davranışlar Toplam Puan, \* =  $p < 0,05$

Tablo 3'deki bulgulara göre anneye bağlanma değişkeni ile intihar eğilimi ( $r = -0,37, p < 0,05$ ), okul terki ( $r_s = -0,33, p < 0,05$ ) ve riskli davranışlar toplam puan ( $r_s = -0,37, p < 0,05$ ) değişkenleri arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu; anneye bağlanma değişkeni ile antisosyal davranışlar ( $r = -0,25, p < 0,05$ ), alkol kullanımı ( $r_s = -0,14, p < 0,05$ ), sigara kullanımı ( $r_s = -0,15, p < 0,05$ ) ve beslenme alışkanlıkları ( $r = -0,11, p < 0,05$ ) değişkenleri arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Babaya bağlanma değişkeni ile antisosyal davranışlar ( $r = -0,24, p < 0,05$ ), sigara kullanımı ( $r_s = -0,18, p < 0,05$ ), intihar eğilimi ( $r = -0,31, p < 0,05$ ), okul terki ( $r_s = -0,24, p < 0,05$ ) ve riskli davranışlar toplam puan ( $r_s = 0,32, p < 0,05$ ) değişkenleri arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Babaya bağlanma değişkeni ile alkol kullanımı ( $r_s = -0,08, p > 0,05$ ) ve beslenme alışkanlıkları değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ( $r = -0,08, p > 0,05$ ).

Akrana bağlanma değişkeni ile antisosyal davranış ( $r = -0,24, p < 0,05$ ), alkol kullanımı ( $r_s = -0,09, p < 0,05$ ), sigara kullanımı ( $r_s = -0,12, p < 0,05$ ), intihar eğilimi ( $r = -0,13, p < 0,05$ ), okul terki ( $r_s = -0,22, p < 0,05$ ) ve riskli davranışlar toplam puan ( $r_s = -0,18, p < 0,05$ ) değişkenleri arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Akrana bağlanma değişkeni ile beslenme alışkanlıkları değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ( $r = 0,07, p > 0,05$ ).

Ergenlerde Sosyal Dışlanma düzeyleri ile Riskli Davranış düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ( $r$ ) veya Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyon ( $r_s$ ) analizi kullanılmıştır. Analiz bulguları Tablo 4'de gösterilmiştir.

**Tablo 4. Sosyal Dışlanma ve Riskli Davranışların Korelasyon Analizi**  
( $r$ ,  $r_s$ ) Sonuçları (N=463)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1									
2	0,45*	1								
3	0,72*	0,91*	1							
4	0,19*	0,10*	0,19*	1						
5	0,07	0,01	0,04	0,26	1					
6	0,04	0,04	0,00	0,38	0,50*	1				
7	0,27*	0,06	0,16*	0,35*	0,12*	0,20*	1			
8	-0,01	-0,16*	-0,12*	0,32*	0,11*	0,19*	0,36*	1		
9	0,24*	0,14*	0,20*	0,42*	0,37*	0,39*	0,33*	0,21*	1	
10	0,17*	0,00	0,08	0,74*	0,49*	0,66*	0,58*	0,57*	0,64*	1

1 = Önemsenmeme, 2 = Dışlanma, 3 = Sosyal Dışlanma Toplam, 4 = Antisosyal Davranış, 5 = Alkol Kullanımı, 6 = Sigara Kullanımı, 7 = İntihar Eğilimi, 8 = Beslenme Alışkanlıkları, 9 = Okul Terki, 10 = Riskli Davranışlar Toplam Puan, \* =  $p < 0.05$ .

Tablo 4’de elde edilen bulgulara göre önemsenmeme değişkeni ile sosyal dışlanma toplam puan ( $r_s = 0.72$ ,  $p < 0.05$ ) değişkeni arasında yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; önemsenmeme değişkeni ile dışlanma ( $r_s = 0.45$ ,  $p < 0.05$ ) değişkeni arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; önemsenmeme değişkeni ile antisosyal davranışlar ( $r_s = 0.19$ ,  $p < 0.05$ ), intihar eğilimi ( $r_s = 0.27$ ,  $p < 0.05$ ), okul terki ( $r_s = 0.24$ ,  $p < 0.05$ ) ve riskli davranışlar toplam puan ( $r_s = 0.17$ ,  $p < 0.05$ ) değişkenleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Önemsenmeme değişkeni ile alkol kullanımı ( $r_s = 0.07$ ,  $p > 0.05$ ), sigara kullanımı ( $r_s = 0.04$ ,  $p > 0.05$ ) ve beslenme alışkanlıkları ( $r = -0.01$ ,  $p > 0.05$ ) değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Dışlanma değişkeni ile sosyal dışlanma toplam puan ( $r = 0.91$ ,  $p < 0.05$ ) değişkeni arasında yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; dışlanma değişkeni ile antisosyal davranışlar ( $r = 0.10$ ,  $p < 0.05$ ) ve okul terki ( $r_s = 0.14$ ,  $p < 0.05$ ) değişkenleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; dışlanma değişkeni ile beslenme alışkanlıkları ( $r = -0.16$ ,  $p < 0.05$ ) değişkeni arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dışlanma değişkeni ile alkol kullanımı ( $r_s = 0.01$ ,  $p > 0.05$ ), sigara kullanımı ( $r_s = 0.04$ ,  $p > 0.05$ ), intihar eğilimi ( $r = 0.06$ ,  $p > 0.05$ ) ve riskli davranışlar toplam puan ( $r = 0.00$ ,  $p > 0.05$ ) değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.



Sosyal dışlanma toplam puan değişkeni ile antisosyal davranışlar ( $r = 0.19, p < 0.05$ ), intihar eğilimi ( $r = 0.16, p < 0.05$ ) ve okul terki ( $r_s = 0.20, p < 0.05$ ) değişkenleri düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; sosyal dışlanma toplam puan değişkeni ile beslenme alışkanlıkları ( $r = -0.12, p < 0.05$ ) değişkeni arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sosyal dışlanma toplam puan değişkeni ile alkol kullanımı ( $r_s = 0.04, p > 0.05$ ), sigara kullanımı ( $r_s = 0.00, p > 0.05$ ) ve riskli davranışlar toplam puan ( $r_s = 0.08, p > 0.05$ ) değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

### 4.3. Değişkenlerin Cinsiyete Göre Farklılaşmaları

Ergenlerde bağlanma (anne-baba ve akran); sosyal dışlanma (dışlanma ve toplam) ve riskli davranışlar (antisosyal davranışlar, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları) düzeyinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla ilişkili örneklem için t test kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5’de gösterilmiştir.

**Tablo 5. t Test Analizi Sonuçları (N=463)**

	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p	
<b>Bağlanma</b>	Anne	Kadın	311	69,18	16,57	-0,72	329,04	0,47
		Erkek	152	70,28	14,94			
	Baba	Kadın	311	61,57	18,23	-2,18	461	0,02*
		Erkek	152	65,44	17,18			
	Akran	Kadın	311	69,99	14,82	1,74	461	0,08
		Erkek	152	67,41	15,16			
<b>Sosyal Dışlanma</b>	Dışlanma	Kadın	311	15,47	7,24	-0,44	461	0,65
		Erkek	152	15,78	6,57			
	Toplam	Kadın	311	24,40	10,58	0,06	461	0,94
		Erkek	152	24,33	9,47			
<b>Riskli Davranışlar</b>	Antisosyal Davranış	Kadın	311	13,64	5,39	-2,33	461	0,02*
		Erkek	152	14,92	5,77			
	İntihar Eğilimi	Kadın	311	13,20	3,55	2,06	461	0,03*
		Erkek	152	12,45	3,85			

**Tablo 5-devamı**

Beslenme	Kadın	311	14,26	4,42	2,00	461	0,04*
Alışkanlıkları	Erkek	152	13,35	4,93			

\* =  $p < 0.05$

Tablo 5'deki bulgulara göre örneklemdaki ergenlerin anneye bağlanma değişkeni puan ortalamasının cinsiyete göre oluşturulan alt grupların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir ( $t_{329,04} = -0.72$ ,  $p > 0.05$ ).

Örneklemdaki ergenlerin babaya bağlanma değişkeni puan ortalamasının cinsiyete göre oluşturulan alt grupların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olduğu tespit edilmiştir ( $t_{461} = -2.18$ ,  $p < 0.05$ ). Sonuçlar erkek ergenlerin ( $\bar{X}_E = 65.44$ ) kadın ergenlere ( $\bar{X}_K = 61.57$ ) göre daha yüksek düzeyde baba bağlanma düzeyi işaret etmektedir.

Örneklemdaki ergenlerin akrana bağlanma değişkeni puan ortalamasının cinsiyete göre oluşturulan alt grupların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir ( $t_{461} = 1.74$ ,  $p > 0.05$ ).

Örneklemdaki ergenlerin dışlanma değişkeni puan ortalamasının cinsiyete göre oluşturulan alt grupların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir ( $t_{461} = -0.44$ ,  $p > 0.05$ ).

Örneklemdaki ergenlerin sosyal dışlanma toplam puan değişkeni puan ortalamasının cinsiyete göre oluşturulan alt grupların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir ( $t_{461} = 0.06$ ,  $p > 0.05$ ).

Örneklemdaki ergenlerin antisosyal davranışlar değişkeni puan ortalamasının cinsiyete göre oluşturulan alt grupların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olduğu tespit edilmiştir ( $t_{461} = -2.33$ ,  $p < 0.05$ ). Sonuçlar erkek ergenlerin ( $\bar{X}_E = 14.92$ ), kadın ergenlere ( $\bar{X}_K = 13.64$ ) göre daha yüksek düzeyde antisosyal davranışlar sergilediklerine işaret etmektedir.

Örneklemdaki ergenlerin intihar eğilimi değişkeni puan ortalamasının cinsiyete göre oluşturulan alt grupların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olduğu tespit edilmiştir ( $t_{461} = 2.06$ ,  $p < 0.05$ ). Sonuçlar kadın ergenlerin ( $\bar{X}_K = 13.20$ ), erkek ergenlere ( $\bar{X}_E = 12.45$ ) göre daha yüksek düzeyde intihar eğilimine sahip olduklarına işaret etmektedir.

Örneklemdaki ergenlerin beslenme alışkanlıkları değişkeni puan ortalamasının cinsiyete göre oluşturulan alt grupların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olduğu tespit edilmiştir ( $t_{461} = 2,00$ ,  $p < 0,05$ ). Sonuçlar kadın ergenlerin ( $\bar{X}_K=14,26$ ), erkek ergenlere ( $\bar{X}_E=13,35$ ) göre daha yüksek düzeyde beslenme alışkanlıklarına sahip olduklarına işaret etmektedir.

Lise öğrencisi ergen bireylerin sosyal dışlanma (önemsenmeme) ve riskli davranışlar (alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve toplam puan) düzeyinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Mann Whitney U Testi Sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

**Tablo 6. Mann Whitney U Testi Sonuçları (N=463)**

	Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	z	p
Önemsenmeme	Kız	311	237,18	73762,00	22026,000	-1,22	0,22
	Erkek	152	221,41	33654,00			
Alkol Kullanımı	Kız	311	216,14	67220,50	18704,50	-4,89	0,00*
	Erkek	152	264,44	40195,50			
Sigara Kullanımı	Kız	311	211,60	65807,00	17291,00	-4,96	0,00*
	Erkek	152	273,74	41609,00			
Okul Terki	Kız	311	211,59	65803,50	17287,50	-4,91	0,00*
	Erkek	152	273,77	41612,50			
Riskli Davranışlar Toplam Puan	Kız	311	219,47	68255,00	19739,00	-2,88	0,00*
	Erkek	152	257,64	39161,00			

\* =  $p < 0,05$

Tablo 6'daki bulgulara göre örneklemdaki ergenlerin önemsenmeme düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılaşmadığı tespit edilmiştir ( $U = 22026.000$ ,  $z = -1.22$   $p > 0.05$ ).

Örneklemdaki ergenlerin alkol kullanım düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılaştığı tespit edilmiştir ( $U = 18704.50$ ,  $z = -4.89$ ,  $p < 0.05$ ). Sonuçlar ergen grubunda erkek bireylerin (Sıra Ort.= 264.44) kadın bireylere (Sıra Ort.= 216.14) göre daha yüksek düzeyde alkol kullanım riski taşıdığına işaret etmektedir.

Örneklemdaki ergenlerin sigara kullanım düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılaştığı tespit edilmiştir ( $U = 17291.00$ ,  $z = -4.96$ ,  $p < 0.05$ ).

Sonuçlar erkek ergenlerin (Sıra Ort.= 273.74) kadın ergenlere (Sıra Ort.= 211.60) göre daha yüksek düzeyde sigara kullanımı riski taşıdığına işaret etmektedir.

Örneklemdaki ergenlerin okul terki düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılaştığı tespit edilmiştir ( $U = 17287.50$ ,  $z = -4.91$ ,  $p < 0.05$ ). Sonuçlar erkek ergenlerin (Sıra Ort.= 273.77) kadın ergenlere (Sıra Ort.= 211.59) göre daha yüksek düzeyde okul terki eğilimi taşıdığına işaret etmektedir.

Örneklemdaki ergenlerin riskli davranışlar toplam düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılaştığı tespit edilmiştir ( $U = 19739.00$ ,  $z = -2.88$ ,  $p < 0.05$ ). Sonuçlar erkek ergenlerin (Sıra Ort.= 257.64) kadın ergenlere (Sıra Ort.= 219.47) göre daha yüksek düzeyde riskli davranışlara eğilimi olduğuna işaret etmektedir.

#### 4.4. Değişkenlerin Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşmaları

Ergen lise öğrencilerinin anneye, babaya ve akrana bağlanma; sosyal dışlanma (dışlanma ve toplam) ve riskli davranışlar (antisosyal davranışlar, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları) düzeyinin sınıf düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) öncesinde değişkenlerin varyans homojenliğini test etmek amacıyla Levene Testi kullanılmıştır. Levene Testi sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir.

**Tablo 7. Sınıf Düzeyine Göre Levene Testi Sonuçları (N=463)**

		Levene İstatistiği	sd1	sd2	p
<b>Bağlanma</b>	Anne	4,20	3	459	0,00*
	Baba	0,75	3	459	0,51
	Akran	1,35	3	459	0,25
<b>Sosyal Dışlanma</b>	Dışlanma	3,59	3	459	0,01*
	Toplam	4,08	3	459	0,00*

**Tablo 7-devamı**

<b>Riskli Davranışlar</b>	Antisosyal D.	0,85	3	459	0,46
	İntihar Eğilimi	2,27	3	459	0,07
	Beslenme A.	2,72	3	459	0,04*

\* =  $p < 0.05$

Tablo 7'deki bulgulara göre anneye bağlanma, dışlanma, sosyal dışlanma toplam puan ve beslenme alışkanlıkları alt boyutlarının varyansları arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bu alt boyutlar için Games – Howell Testi kullanılarak çoklu karşılaştırmalar yapılmıştır. Babaya bağlanma, akrana bağlanma, antisosyal davranışlar ve intihar eğilimi alt boyutlarının varyanslarının ise homojen dağıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bu değişkenler için Tukey Testi kullanılarak çoklu karşılaştırmalar yapılmıştır.

Levene Testi sonrasında değişkenler için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır ve sonuçlar tablo 8'de gösterilmiştir.

**Tablo 8. Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları (N=463)**

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Fark
	Anne	Gruplar arası	3	1028,73	4,07	0,00*	11 – 12
		Gruplar içi	459	252,52			
		Toplam	118992,84	462			
<b>Bağlanma</b>	Baba	Gruplar arası	3	591,14	1,84	0,13	
		Gruplar içi	459	321,24			
		Toplam	149224,11	462			
	Akran	Gruplar arası	3	373,67	1,67	0,17	
		Gruplar içi	459	223,15			
		Toplam	103547,30	462			

**Tablo 8-devamı**

Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Gruplar arası	649,60	3	216,53	4,48	0,00*	9 – 10
		Gruplar içi	22157,57	459	48,27			9 – 12
		Toplam	22807,17	462				
	Toplam	Gruplar arası	990,54	3	330,18	3,20	0,02*	9 – 11
		Gruplar içi	47298,55	459	103,04			
		Toplam	48289,09	462				
Riskli Davranışlar	Antisosyal Davranışlar	Gruplar arası	158,35	3	52,78	1,72	0,16	
		Gruplar içi	14062,82	459	30,63			
		Toplam	14221,18	462				
	İntihar Eğilimi	Gruplar arası	63,85	3	21,28	1,58	0,19	
		Gruplar içi	6159,27	459	13,41			
		Toplam	6223,13	462				
	Beslenme Alışkanlıkları	Gruplar arası	195,20	3	65,06	3,09	0,02*	9- 12
		Gruplar içi	9641,30	459	21,00			
		Toplam	9836,51	462				

\* =  $p < 0.05$

Tablo 8'deki bulgulara göre dört farklı sınıf düzeyi 463, öğrenciden oluşan ergen grubunun anneye bağlanma düzeylerinin sınıf düzeylerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla anneye bağlanma ortalamaları ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 9. sınıf ( $\bar{X} = 69.68$ ), 10. sınıf ( $\bar{X} = 69.70$ ), 11. sınıf ( $\bar{X} = 72.24$ ) ve 12. sınıf ( $\bar{X} = 63.86$ ) öğrencilerinin anneye bağlanma düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 4.07$ ,  $p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.02$ ) bu farkın küçük düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2016). Yapılan Games – Howell çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın 11. sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Dört farklı sınıf düzeyi, 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun babaya bağlanma düzeylerinin sınıf düzeylerine göre oluşturulan alt gruplar açısından

farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla babaya bağlanma ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 9. sınıf ( $\bar{X} = 64.35$ ), 10. sınıf ( $\bar{X} = 62.99$ ), 11. sınıf ( $\bar{X} = 63.11$ ) ve 12. sınıf ( $\bar{X} = 58.31$ ) öğrencilerinin babaya bağlanma düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 1.84, p > 0.05$ ].

Dört farklı sınıf düzeyi, 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun akrana bağlanma düzeylerinin sınıf düzeylerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla akrana bağlanma ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 9. sınıf ( $\bar{X} = 67.17$ ), 10. sınıf ( $\bar{X} = 69.61$ ), 11. sınıf ( $\bar{X} = 70.74$ ) ve 12. sınıf ( $\bar{X} = 70.44$ ) öğrencilerinin akrana bağlanma düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 1.67, p > 0.05$ ].

Dört farklı sınıf düzeyi, 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun dışlanma düzeylerinin sınıf düzeylerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla dışlanma ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 9. sınıf ( $\bar{X} = 17.08$ ), 10. sınıf ( $\bar{X} = 14.96$ ), 11. sınıf ( $\bar{X} = 15.03$ ) ve 12. sınıf ( $\bar{X} = 14.08$ ) öğrencilerinin dışlanma düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 4.48, p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.02$ ) bu farkın küçük düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Games – Howell çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın 9. sınıf öğrencileri ile 10. sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Dört farklı sınıf düzeyi, 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun sosyal dışlanma toplam puan düzeylerinin sınıf düzeylerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla sosyal dışlanma toplam puan ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 9. sınıf ( $\bar{X} = 26.27$ ), 10. sınıf ( $\bar{X} = 23.54$ ), 11. sınıf ( $\bar{X} = 22.91$ ) ve 12. sınıf ( $\bar{X} = 23.59$ ) öğrencilerinin sosyal dışlanma toplam puan düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 3.20, p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.01$ ) bu farkın küçük düzeyde olduğunu göstermektedir

(Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Games – Howell çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın 9. sınıf ve 11. sınıf öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Dört farklı sınıf düzeyi, 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun antisosyal davranışlar düzeyinin sınıf düzeylerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla antisosyal davranışlar ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 9. sınıf ( $\bar{X} = 14.01$ ), 10. sınıf ( $\bar{X} = 14.36$ ), 11. sınıf ( $\bar{X} = 13.31$ ) ve 12. sınıf ( $\bar{X} = 15.14$ ) öğrencilerinin antisosyal davranış düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 1.72, p > 0.05$ ].

Dört farklı sınıf düzeyi, 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun intihar eğilimi düzeylerinin sınıf düzeylerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla intihar eğilimi ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 9. sınıf ( $\bar{X} = 12.80$ ), 10. sınıf ( $\bar{X} = 12.95$ ), 11. sınıf ( $\bar{X} = 11.70$ ) ve 12. sınıf ( $\bar{X} = 13.83$ ) öğrencilerinin intihar eğilimi düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 1.58, p > 0.05$ ].

Dört farklı sınıf düzeyi, 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun beslenme alışkanlıkları düzeylerinin sınıf düzeylerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla beslenme alışkanlıkları ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 9. sınıf ( $\bar{X} = 13.25$ ), 10. Sınıf ( $\bar{X} = 14.02$ ), 11. sınıf ( $\bar{X} = 14.24$ ) ve 12. sınıf ( $\bar{X} = 15.17$ ) öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 3.09, p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.01$ ) bu farkın küçük düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Games – Howell çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın 9. sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Lise öğrencisi ergen bireylerin sosyal dışlanma (önemsenmeme) ve riskli davranışlar (alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve toplam) düzeyinin sınıf düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek



amacıyla Kruskal Wallis - H Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

**Tablo 9. Sınıf Düzeyine Göre Kruskal Wallis - H Testi Sonuçları (N=463)**

		Sınıf	n	Sıra Ort.	sd	$\chi^2$	p	Anlamlı Fark
<b>Sosyal Dışlan</b>	Önemsensememe	9	170	235,73	3	6,70	0,08	
		10	100	231,57				
		11	126	211,60				
		12	67	261,54				
<b>Riskli Davranışla</b>	Alkol Kullanımı	9	170	215,30	3	9,36	0,02*	9 – 11
		10	100	235,34				9 – 12
		11	126	239,18				
		12	67	255,90				
	Sigara Kullanımı	9	170	203,73	3	25,47	0,00*	9 – 11
		10	100	216,17				9 – 12
		11	126	255,33				10 – 11
		12	67	283,48				10 – 12
	Okul Terki	9	170	214,09	3	8,26	0,04*	9 – 12
		10	100	238,22				
		11	126	233,27				
		12	67	265,79				
Toplam	9	170	207,65	3	19,17	0,00*	9 – 12	
	10	100	227,75				10 – 12	
	11	126	236,54				11 – 12	
	12	67	291,59					

\* =  $p < 0.05$

Tablo 9’deki bulgulara göre dört farklı sınıf düzeyinden 463 kişilik bir ergen grubunun önemsensememe düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=3,n=436)} = 6.70, p > 0.05$ ].

Dört farklı sınıf düzeyinden 463 kişilik bir ergen grubunun alkol kullanımı düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=3,n=436)} = 9.36, p < 0.05$ ]. Bu bulgu ergenlerde alkol kullanımının sınıf düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir. Yapılan Mann Whitney U çoklu karşılaştırma testi sonucunda bu farkın kaynağının 9. sınıf (215.30) öğrencileri ile 11. sınıf (239.18) ve 12. sınıf (255.90) öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Dört farklı sınıf düzeyinden 463 kişilik bir ergen grubunun sigara kullanımı düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=3,n=436)} = 25.47, p < 0.05$ ]. Bu bulgu ergenlerde sigara kullanımının sınıf düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir. Yapılan Mann Whitney U çoklu karşılaştırma testi sonucunda bu farkın kaynağının 9. sınıf (203.73) öğrencileri

ile 11. sınıf (255.33) ve 12. sınıf (283.48) öğrencileri, 10. sınıf (216.17) öğrencileri ile 11. sınıf (255.33) ve 12. sınıf (283.48) öğrencilerine arasında olduğu tespit edilmiştir.

Dört farklı sınıf düzeyinden 463 kişilik bir ergen grubunun okul terki düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=3,n=436)}= 8.26, p<0.05$ ]. Bu bulgu ergenlerde okul terkinin sınıf düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir. Yapılan Mann Whitney U çoklu karşılaştırma testi sonucunda bu farkın kaynağının 9. sınıf (214.09) öğrencileri ile 12. sınıf (265.79) öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Dört farklı sınıf düzeyinden 463 kişilik bir ergen grubunun riskli davranışlar toplam puan düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=3,n=436)}= 19.17, p<0.05$ ]. Bu bulgu ergenlerde riskli davranışların sınıf düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir. Yapılan Mann Whitney U çoklu karşılaştırma testi sonucunda bu farkın kaynağının 12. sınıf (291.59) öğrencileri ile 9. sınıf (207.65) öğrencileri ve 10. sınıf (227.75) öğrencileri ile 11. sınıf (236.54) öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

#### **4.5. Değişkenlerin Lise Türüne Göre Farklılaşmaları**

Lise öğrencisi ergenlerin anneye, babaya ve akrana bağlanma; sosyal dışlanma (dışlanma ve toplam) ve riskli davranışlar (antisosyal davranışlar, intihar eğilimi ve riskli beslenme) düzeyinin lise türüne göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) öncesinde değişkenlerin varyans homojenliğini test etmek amacıyla Levene Testi kullanılmıştır. Levene Testi sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

**Tablo 10. Lise Türüne Göre Levene Testi Sonuçları (N=463)**

		Levene İstatistiği	sd1	sd2	p
<b>Bağlanma</b>	Anne	6,23	2	460	0,00*
	Baba	0,49	2	460	0,60
	Akran	2,61	2	460	0,07*
<b>Sosyal Dışlanma</b>	Dışlanma	0,07	2	460	0,92
	Toplam	2,37	2	460	0,09
<b>Riskli Davranışlar</b>	Antisosyal Davranışlar	4,20	2	460	0,01*
	İntihar Eğilimi	0,10	2	460	0,90
	Riskli Beslenme	4,46	2	460	0,01*

\* =  $p < 0.05$

Tablo 10'daki bulgulara göre anneye bağlanma, akrana bağlanma, antisosyal davranışlar ve riskli beslenme alışkanlıkları değişkenlerinin varyanslarının heterojen dağıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bu değişkenler için Games – Howell Testi kullanılarak çoklu karşılaştırmalar yapılmıştır. Babaya bağlanma, dışlanma, sosyal destek toplam puan ve intihar eğilimi değişkenlerinin varyanslarının homojen dağıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bu değişkenler için Tukey Testi kullanılarak çoklu karşılaştırmalar yapılmıştır.

Levene Testi sonrasında değişkenler için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır ve sonuçlar tablo 11'de gösterilmiştir.

**Tablo 11. Lise Türüne Göre ANOVA Sonuçları (N=463)**

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Fark	
<b>Bağlanma</b>	Anne	Gruplar arası	1950,22	2	975,11	3,83	0,02*	1 – 2
		Gruplar içi	117042,62	460	254,44			2 – 3
		Toplam	118992,84	462				
	Baba	Gruplar arası	570,36	2	285,18	0,88	0,41	
		Gruplar içi	148653,75	460	323,16			
		Toplam	149224,11	462				
	Akran	Gruplar arası	3127,20	2	1563,60	7,16	0,00*	1 – 2
		Gruplar içi	100420,09	460	218,30			2 – 3
		Toplam	103547,30	462				
<b>Sosyal Dışlanma</b>	Dışlanma	Gruplar arası	691,94	2	345,972	7,19	0,00*	1 – 2
		Gruplar içi	22115,23	460	48,077			1 – 3
		Toplam	22807,17	462				
	Toplam	Gruplar arası	1546,66	2	773,335	7,61	0,00*	1 – 2
		Gruplar içi	46742,42	460	101,614			
		Toplam	48289,09	462				
<b>Riskli Davranışlar</b>	Antisosyal Davranışlar	Gruplar arası	296,10	2	148,05	4,89	0,00*	1 – 2
		Gruplar içi	13925,08	460	30,27			
		Toplam	14221,18	462				
	İntihar Eğilimi	Gruplar arası	149,41	2	74,70	5,65	0,00*	1 – 3
		Gruplar içi	6073,72	460	13,20			
		Toplam	6223,13	462				
	Riskli Beslenme	Gruplar arası	90,05	2	45,02	2,12	0,12	
		Gruplar içi	9746,46	460	21,18			
		Toplam	9836,51	462				

1 = Anadolu Lisesi, 2 = İmam Hatip Lisesi, 3 = Meslek Lisesi, \* =  $p < 0.05$

Tablo 11'deki bulgulara göre üç farklı lise türünden 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun anneye bağlanma düzeylerinin lise türlerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek

amacıyla anneye bağlanma ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anadolu lisesi ( $\bar{X} = 70.45$ ), imam hatip lisesi ( $\bar{X} = 65.48$ ) ve meslek lisesi ( $\bar{X} = 70.82$ ) öğrencilerinin anneye bağlanma düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 3.83$ ,  $p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.01$ ) bu farkın küçük düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Games – Howell çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın imam hatip lisesi ile anadolu lisesi ve meslek lisesi öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun babaya bağlanma düzeylerinin lise türlerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla babaya bağlanma ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anadolu lisesi ( $\bar{X} = 63.12$ ), imam hatip lisesi ( $\bar{X} = 60.74$ ) ve meslek lisesi ( $\bar{X} = 63.90$ ) öğrencilerinin babaya bağlanma düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 0.88$ ,  $p > 0.05$ ].

Üç farklı lise türünden 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun akrana bağlanma düzeylerinin lise türlerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla akrana bağlanma ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anadolu lisesi ( $\bar{X} = 70.76$ ), imam hatip lisesi ( $\bar{X} = 64.06$ ) ve meslek lisesi ( $\bar{X} = 69.75$ ) öğrencilerinin akrana bağlanma düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 7.16$ ,  $p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.03$ ) bu farkın orta düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Games – Howell çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın imam hatip lisesi ile anadolu lisesi ve meslek lisesi öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun dışlanma düzeylerinin lise türlerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla dışlanma ortalamaları ilişkisiz örneklemeler için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anadolu lisesi ( $\bar{X} = 14.45$ ), imam hatip lisesi ( $\bar{X} = 17.18$ ) ve meslek

lisesi ( $\bar{X} = 16.64$ ) öğrencilerinin dışlanma düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 7.19, p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.03$ ) bu farkın orta düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın anadolu lisesi ile imam hatip lisesi ve meslek lisesi öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun sosyal dışlanma toplam puan düzeylerinin lise türlerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla sosyal dışlanma toplam puan ortalamaları ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anadolu lisesi ( $\bar{X} = 22.83$ ), imam hatip lisesi ( $\bar{X} = 27.42$ ) ve meslek lisesi ( $\bar{X} = 25.20$ ) öğrencilerinin sosyal dışlanma toplam puan düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 7.61, p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.03$ ) bu farkın orta düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın anadolu lisesi ve imam hatip lisesi öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun antisosyal davranışlar düzeylerinin lise türlerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla antisosyal davranış ortalamaları ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anadolu lisesi ( $\bar{X} = 13.32$ ), imam hatip lisesi ( $\bar{X} = 14.91$ ) ve meslek lisesi ( $\bar{X} = 14.93$ ) öğrencilerinin antisosyal davranışlar düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 4.89, p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.02$ ) bu farkın küçük düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Games – Howell çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın anadolu lisesi ve imam hatip lisesi öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun intihar eğilimi toplam puan düzeylerinin lise türlerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla intihar eğilimi toplam puan ortalamaları ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda anadolu lisesi ( $\bar{X} = 13.46$ ), imam hatip lisesi ( $\bar{X} = 12.60$ ) ve meslek lisesi ( $\bar{X} = 12.17$ ) öğrencilerinin intihar

eğilimi toplam puan düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 5.56, p < 0.05$ ]. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü ( $\eta^2 = 0.02$ ) bu farkın küçük düzeyde olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2016). Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın Anadolu lisesi ve meslek lisesi öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 öğrenciden oluşan ergen grubunun beslenme alışkanlıkları düzeylerinin lise türlerine göre oluşturulan alt gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla riskli beslenme alışkanlıkları ortalamaları ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Anadolu lisesi ( $\bar{X} = 14.34$ ), imam hatip lisesi ( $\bar{X} = 13.82$ ) ve meslek lisesi ( $\bar{X} = 13.30$ ) öğrencilerinin riskli beslenme alışkanlıkları düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir [ $F_{(462-3)} = 2.12, p > 0.05$ ].

Lise öğrencisi ergenlerin sosyal dışlanma (önemsenmeme) ve riskli davranışlar (alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve riskli davranışlar toplam puan) düzeylerinin sınıf türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla Kruskal Wallis - H Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 12’de gösterilmiştir.

**Tablo 12. Lise Türüne Göre Kruskal Wallis - H Testi Sonuçları (N=463)**

	Sınıf	n	Sıra Ort.	sd	$\chi^2$	p	Anlamlı Fark	
<b>Sosyal Dışlanma</b>	Önemsenmeme	1	249	229,01	2	6,62	0,03*	1 – 2
		2	94	260,77				2 – 3
		3	120	215,68				
<b>Riskli Davranışlar</b>	Alkol Kullanımı	1	249	233,01	2	8,80	0,01*	1 – 2
		2	94	208,02				2 – 3
		3	120	248,70				
	Sigara Kullanımı	1	249	221,47	2	12,77	0,00*	1 – 3
		2	94	214,91				2 – 3
		3	120	267,24				
	Okul Terki	1	249	220,83	2	10,17	0,00*	1 – 3
		2	94	220,70				2 – 3
		3	120	264,04				

**Tablo 12-devamı**

	1	249	225,61	2	4,25	0,11
Toplam	2	94	221,46			
	3	120	253,50			

1 = Anadolu Lisesi, 2 = İmam Hatip Lisesi, 3 = Meslek Lisesi, \* =  $p < 0.05$

Üç farklı lise türünden 463 kişilik bir ergen grubunun önemsenmeme düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=2, n=463)} = 6.42, p < 0.05$ ]. Bu bulgu ergenlerde önemsenmeme düzeyinin lise türüne göre farklılaştığını göstermektedir. Yapılan Mann Whitney U çoklu karşılaştırma testi sonucunda bu farkın kaynağının imam hatip lisesi (260,77) öğrencileri ile anadolu lisesi (229,01) ve meslek lisesi (215,68) öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 kişilik bir ergen grubunun alkol kullanımı düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=2, n=463)} = 8.80, p < 0.05$ ]. Bu bulgu ergenlerde alkol kullanımının lise türüne göre farklılaştığını göstermektedir. Yapılan Mann Whitney U çoklu karşılaştırma testi sonucunda bu farkın kaynağının imam hatip lisesi (208,02) öğrencileri ile anadolu lisesi (233,01) ve meslek lisesi (248,70) öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 kişilik bir ergen grubunun sigara kullanımı düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=2, n=463)} = 12.77, p < 0.05$ ]. Bu bulgu ergenlerde sigara kullanımının lise türüne göre farklılaştığını göstermektedir. Yapılan Mann Whitney U çoklu karşılaştırma testi sonucunda bu farkın kaynağının meslek lisesi (267,24) öğrencileri ile anadolu lisesi (221,47) ve imam hatip lisesi (214,91) öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Üç farklı lise türünden 463 kişilik bir ergen grubunun okul terki düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=2, n=463)} = 10.17, p < 0.05$ ]. Bu bulgu ergenlerde okul terkinin lise türüne göre farklılaştığını göstermektedir. Yapılan Mann Whitney U çoklu karşılaştırma testi sonucunda bu farkın kaynağının meslek lisesi (264,04) öğrencileri ile anadolu lisesi (220,83) ve imam hatip lisesi (220,70) öğrencileri arasında olduğu tespit edilmiştir.



Üç farklı lise türünden 463 kişilik bir ergen grubunun riskli davranışlar toplam puan düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir [ $\chi^2_{(sd=2,n=463)}= 4.25, p>0.05$ ].

## 5. SONUÇ VE ÖNERİLER

### 5.1. Sonuçlar

Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ergenlerde bağlanma ve riskli davranışlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulguya göre ergen bireylerde bağlanma düzeyinin düşmesinin riskli davranışlara eğilimin artmasına neden olabileceği tespit edilmiştir.

- Ergenlerde bağlanma alt boyutlarından olan babaya bağlanmanın cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı fakat bağlanmanın diğer alt boyutları olan anneye bağlanma ve akrana bağlanmanın cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

- Ergenlerde bağlanma alt boyutlarından olan anneye bağlanmanın sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaştığı fakat bağlanmanın diğer alt boyutları olan babaya bağlanma ve akrana bağlanmanın sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

- Ergenlerde bağlanma alt boyutlarından olan anneye ve akrana bağlanma düzeylerinin lise türü değişkenine göre farklılaştığı fakat diğer alt boyut olan babaya bağlanma düzeyinin lise türü değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

- Ergenlerde sosyal dışlanma ve riskli davranışlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulguya göre ergenlerde sosyal dışlanma düzeylerinin artması riskli davranışlara eğilimin artmasına neden olabileceği tespit edilmiştir.

- Ergenlerde sosyal dışlanmanın cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

- Ergenlerde sosyal dışlanma alt boyutlarından olan dışlanma düzeyinin sınıf düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı fakat diğer alt boyut olan

önemsenmeme düzeyinin sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

- Sosyal dışlanma boyutu açısından imam hatip lisesi öğrencilerinin diğer lise türündeki öğrencilere göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Sosyal dışlanma boyutu için imam hatip lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarının diğer lise öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

- Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda erkek ergenlerin kadın ergenlere göre daha yüksek düzeyde riskli davranış sergiledikleri tespit edilmiştir.

- Riskli davranışların alt boyutlarından antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki içi erkek ergen bireylerin, intihar eğilimi ve beslenme alışkanlıkları alt boyutları içinse kadın ergen bireylerin puan ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olarak farklılaştığı tespit edilmiştir.

- Riskli davranışların sınıf düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. 12.sınıfta öğrenim gören ergen bireylerin diğer sınıf düzeylerine göre yüksek düzeyde riskli davranış sergileme eğilimi içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Araştırma kapsamında riskli davranışların alt boyutlarından olan alkol kullanımı, sigara kullanımı, beslenme alışkanlıkları ve okul terkinin sınıf düzeyine göre farklılaştığı, diğer alt boyutlarından antisosyal davranışlar ve intihar eğilimi için anlamlı farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir.

- Riskli davranışlar toplam puanının lise türü değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

- Riskli davranışların alt boyutu olan beslenme alışkanlıkları dışında diğer tüm alt boyutlarının (antisosyal davranış, intihar eğilimi, alkol kullanımı, sigara kullanımı ve okul terki) lise türüne göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

## **5.2. Tartışma**

### **5.2.1. Ergenlerde Bağlanma ve Riskli Davranışların İlişkisi**

Araştırma bulgularına göre ergenlerde bağlanma ve riskli davranışlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edinilen bu bulgu doğrultusunda bağlanma düzeylerinin arttığı durumlarda ergenlerin riskli davranışlar sergileme eğilimlerinin azaldığı veya riskli davranışlar sergileme eğilimlerinin arttığı durumlarda bağlanma düzeylerinin azaldığını söylemek mümkündür.

Bu araştırma kapsamında ergenlerde bağlanma ve riskli davranışların alt boyutlarına dair çeşitli bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulara göre bağlanmanın alt boyutu olan babaya bağlanma ile riskli davranışların alt boyutu olan alkol kullanımı ve beslenme alışkanlıkları arasında anlamlı ilişki olmadığı ve akrana bağlanma değişkeni ile beslenme alışkanlıkları arasında da anlamlı ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

### **5.2.2. Ergenlerde Bağlanmanın Cinsiyete Göre Farklılaşması**

Araştırma bulgularına göre ergenlerde bağlanma alt boyutlarından yalnızca babaya bağlanma düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu sonuca göre erkek ergenlerin kadın ergenlere göre daha yüksek düzeyde babaya bağlanma düzeyi gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Bağlanma alt boyutlarından anneye bağlanma ve akrana bağlanma için cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

Araştırma bulguları incelendiğinde bağlanma alt boyutlarından olan anneye bağlanma ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde yapılan araştırmalarda anneye bağlanma ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Nada-Raja, vd., 1992;

Atik, 2013; Yıldız, 2014; Akyıldız, 2017; Topçu, 2019; Balşık Kaya, 2019; Alvur Sular, 2019; Gümüştepe, 2019; Aktaş, 2020). Araştırma bulguları incelendiğinde bağlanma alt boyutlarından olan akrana bağlanma ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Mutlu-Demir (2018) tarafından yürütülen çalışmada da akran bağlanma ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde bağlanma alt boyutlarından babaya bağlanma düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde yapılan araştırmalarda babaya bağlanma ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Freeman ve Brown, 2001; Emmanuelle, 2009; Yıldız, 2014; Mutlu-Demir, 2018; Aktaş, 2020). Ergen bireylerin babaya bağlanma düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı araştırmalar da literatürde yer almaktadır (Akyıldız, 2017; Topçu, 2019; Gümüştepe, 2019; Alvur Sular, 2019; Balşık Kaya, 2019).

Bağlanma kuramı, bireyin ilk bakım ve ihtiyaçlarını karşılayan anneyi birincil bağlanma figürü olarak kabul etmektedir. Türk toplumsal yapısında da bireyin ilk bakım ve ihtiyaçlarını karşılayan kişinin anne olmasından dolayı anneye bağlanma düzeyinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı, babaya bağlanma düzeyi ve ergenlik dönemi göz önüne alındığında da erkek ergenlerin baba figürünü rol model olarak alması, babadan beklenen desteğin daha fazla olması ve bağlanma figürlerinin cinsiyeti erkek ergenlerin babaya bağlanma düzeyleri puan ortalamaların daha yüksek düzeyde çıkmasının nedenleri olarak yorumlanabilir.

### **5.2.3. Ergenlerde Bağlanmanın Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşması**

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre bağlanma alt boyutlarından yalnızca anneye bağlanma düzeylerinin sınıf düzeyine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu sonuca göre 11.sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarının diğer sınıf düzeylerine göre daha yüksek düzeyde olduğu, anlamlı farkın 11.sınıf ve 12.sınıf öğrencileri arasında olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Bağlanma alt boyutlarından olan babaya bağlanma ve akrana bağlanma düzeyinde ise sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

İlgili literatür incelendiğinde Mutlu-Demir (2018) tarafından yürütülen çalışmada, anneye bağlanma düzeyinin sınıf düzeyine göre farklılaştığı, Aktaş (2020) ve Onur (2006) tarafından yürütülen çalışmada da anneye bağlanma düzeyinin sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Sonuç olarak literatürde bağlanma ve sınıf düzeyi değişkenini ele alan araştırmaların yetersiz olmasından dolayı net bir çıkarımın yapılmasının zor olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda anne-baba ve akrana bağlanma kavramının geniş lise örneklerinde ele alındığı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

#### **5.2.4. Ergenlerde Bağlanmanın Lise Türüne Göre Farklılaşması**

Araştırma bulguları incelendiğinde bağlanma alt boyutlarından anneye bağlanma ve akrana bağlanma düzeylerinin lise türü değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu sonuca göre anneye bağlanma düzeylerinde meslek lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu, anlamlı farkın imam hatip lisesi ile anadolu lisesi ve meslek lisesi öğrencileri arasında gerçekleştiği, akrana bağlanma düzeyindeyse anadolu lisesi öğrencilerinin puan ortalamaların daha yüksek düzeyde olduğu, anlamlı farkım imam hatip lisesi ile anadolu lisesi ve meslek lisesi öğrencileri arasında gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Bağlanma alt boyutlarından olan babaya bağlanma ile sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

Ergen bireylerin bağlanma gibi duygusal ihtiyaçları eğitim hayatına devam ettikleri lise türüne göre değişiklik gösterebilmektedir. Akademik olarak farklı başarı seviyelerin sahip olan, farklı hedefler doğrultusunda öğrenci yetiştiren, farklı sosyoekonomik düzeydeki öğrencilere eğitim veren liselerde eğitim hayatın sürdüren bireylerin psikolojik ihtiyaçlarının da farklılık göstermesi olarak yorumlanabilir. Bu durum ise farklı lise türü ve farklı meslek gruplarına yönelik yapılmış olan çalışmalara paralellik göstermektedir

(Kuzgun, 1985; Dilekman, 1986; Çelikkaleli, 2004; Çelikkaleli ve Gündoğdu, 2005).

### **5.2.5. Ergenlerde Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın İlişkisi**

Araştırma bulgularına göre ergenlerde sosyal dışlanma ve riskli davranışlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre sosyal dışlanma düzeyinin arttığı durumlarda riskli davranış sergileme eğilimlerinin arttığı veya riskli davranış sergileme eğilimlerinin arttığı durumlarda sosyal dışlanma düzeyinin arttığını söylemek mümkündür.

Bu araştırma kapsamında ergenlerde sosyal dışlanma ve riskli davranışların alt boyutlarına dair çeşitli bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulara göre sosyal dışlanmanın alt boyutu olan önemsenmeme düzeyi ile riskli davranışların alt boyutlarından alkol kullanımı, sigara kullanımı ve riskli beslenme alışkanlıkları arasında anlamlı ilişki olmadığı, sosyal dışlanmanın diğer boyutu olan dışlanma düzeyi ile riskli beslenme alışkanlıkları arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı ilişki olduğu ve alkol kullanımı, sigara kullanımı ve intihar eğilimi davranışları arasında anlamlı ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir.

### **5.2.6. Ergenlerde Sosyal Dışlanmanın Cinsiyete Göre Farklılaşması**

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre ergen bireylerin sosyal dışlanma ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde yürütülen araştırma sonucuna benzer olarak ergen bireylerin sosyal dışlanma puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı araştırmalar yer almaktadır (Ogurlu, 2015; Gürler ve Demirli, 2017; Yüçetürk, 2018; Özyazıcı, 2018; Öztosun, 2018; Aktaş, 2020).

Araştırma bulguları incelendiğinde ergen bireylerin sosyal dışlanma alt boyutlarından olan dışlanma ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Ergen bireylerin dışlanma ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığı çalışmalar literatürde yer almaktadır (Aktaş, 2020; Gür, 2019; Özyazıcı, 2018; Ogurlu, 2015). Ergen bireylerin sosyal dışlanma alt boyutlarından olan önemsenmeme puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Ergen bireylerin önemsenmeme ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşmadığı çalışmalar literatürde yer almaktadır (Aktaş, 2020; Özyazıcı, 2018; Ogurlu, 2015). Ergenlik dönemi, bireyin yakın ilişki kurma ihtiyacının arttığı, bu ihtiyacın daha çok akranlarla birlikte karşılanmaya çalışıldığı, romantik ilişkilerin başlangıç gösterdiği dönemdir. Ergen bireyin akranları tarafından kabul edilmemesi, varlığının önemsenmemesi zorlu bir süreci beraberinde getirmektedir. Erkek ve kadın ergen bireylerin sosyal ihtiyaçlarından dolayı sosyal dışlanmayı tercih etmemeleri olarak yorumlanabilir.

### **5.2.7. Ergenlerde Sosyal Dışlanmanın Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşması**

Araştırma bulguları incelendiğinde ergenlerde sosyal dışlanma alt boyutlarından dışlanma düzeyinin sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre sosyal dışlanmanın alt boyutlarından olan dışlanma düzeyi için 9.sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarının diğer sınıf düzeylerine göre daha yüksek düzeyde olduğu, anlamlı farkın 9.sınıf öğrencileriyle 10.sınıf ve 12.sınıf öğrencileri arasında olduğuna ulaşılmıştır. Sosyal dışlanma alt boyutlarından olan önemsenmeme düzeyinde ise sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

İlgili literatür incelendiğinde Yüçetürk (2018) tarafından yürütülen çalışmada, ergen bireylerin algıladığı sosyal dışlanma ve önemsenmeme düzeyinin sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği, 9.sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarının daha yüksek düzeyde olduğu, Aktaş (2020)



tarafından yürütülen çalışmada, sosyal dışlanma alt boyutlarından önemsenmeme düzeyinin sınıf düzeyine göre farklılaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Ergenlik dönemi ve sınıf düzeyleri göz önüne alındığında 9.sınıf öğrencilerinin yeni eğitim kademesinde öğrenim hayatına devam etmesi, okula uyum aşamasında zorlanması, akran zorbalığına uğrama ihtimalinin daha fazla olması, akranlarından algıladığı sosyal destek düzeyinin düşük olması, sosyal kaygı düzeyinin fazla olması, bağımsızlık ve özerkliğini tam olarak kazanamaması, diğer öğrencilere göre okula aidiyet düzeyinin düşük olması sosyal dışlanmaya maruz kalması olarak yorumlanabilir.

#### **5.2.8. Ergenlerde Sosyal Dışlanmanın Lise Türüne Göre Farklılaşması**

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre sosyal dışlanma alt boyutlarının tamamı lise türü değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre sosyal dışlanma alt boyutlarından olan dışlanma düzeyi için imam hatip lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarının diğer lise türlerine göre daha yüksek düzeyde olduğu, anlamlı farkın anadolu lisesi ile imam-hatip lisesi ve meslek lisesi öğrencileri arasında olduğu, sosyal dışlanma alt boyutlarından olan önemsenmeme düzeyi için imam hatip lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarının diğer lise türlerine göre daha yüksek düzeyde olduğu, anlamlı farkın imam hatip lisesi öğrencileriyle anadolu lisesi ve meslek lisesi öğrencileri arasında olduğuna ulaşılmıştır.

Bağır (2020), tarafından yürütülen ergenlerde akıllı telefon bağımlılığının sosyal dışlanma ile ilişkisinin incelenmesi adlı çalışmada, sosyal dışlanmış düzeyinin imam hatip lisesi öğrencilerinde anadolu ve meslek liselerine göre daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Bulgular incelendiğinde imam hatip lisesi öğrencilerinin anneye bağlanma, babaya bağlanma ve akrana bağlanma puan ortalamalarının anadolu lisesi ve meslek lisesi öğrencilerine göre daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Bu bulgu doğrultusunda imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyal ilişki kurmakta zorlandığı, içsel bir yaşam sürerek sosyal çevresiyle daha az etkileşim kurduğu şeklinde yorumlanabilir.

### **5.2.9. Ergenlerde Riskli Davranışların Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşması**

Araştırma bulguları incelendiğinde ergen bireylerin riskli davranışlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaştığı tespit edilmiştir. Ergen bireylerin riskli davranış puanları incelendiğinde, riskli davranışların alt boyutları olan antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki riskli davranışlarının erkek ergenlerde, intihar eğilimi ve riskli beslenme alışkanlıklarınınsa kadın ergenlerde daha fazla görüldüğü belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına paralel olarak yürütülen çalışmalarda (Rolison ve Scherman, 2003; Özmen, 2006; Siyez, 2009; Kavas, 2009; Erel, 2011; Varela ve Pritchard, 2011; Kaplan ve Aksel, 2013; Uysal ve Bingöl, 2014; Tuzgöl-Dost ve Keklik, 2014; Tunç ve Bakırcı, 2015; Sever, 2015; Köklü, 2019; Bayramoğlu, 2019; Erden, 2019; Cansız, 2020; Talu ve Gümüş, 2020; Talu ve Gümüş, 2021) erkek ergenlerin kadın ergenlere göre daha yüksek düzeyde riskli davranışlar sergilediği, yürütülen bazı çalışmalarda da ergen bireylerin riskli davranışlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşma göstermediği sonuçlarına ulaşılmıştır (Piko, 2000; Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011; Körük, 2016; İzgi, 2019). Toplumsal cinsiyet rolleri göz önüne alındığında erkek ergenlerin kadın ergenlere oranla daha özgür biçimde yetiştirilmeleri, daha fazla cesaretlendirilmeleri, daha az engellenmeleri, daha az aile gözetiminde olmaları, akranlarıyla daha fazla vakit geçirip aile yaşantısından uzak kalmaları daha fazla riskli davranış sergileme eğilimlerinin olmasına neden olabilir. Ayrıca erkek ergenlerin kadın ergenlere göre daha fazla akranlarıyla birlikte vakit geçirmesiyle birlikte ergenlik döneminde akranlar tarafından reddedilmeme, kabul edilme düşüncesi riskli davranış sergileme eğilimini arttırdığı şeklinde yorumlanabilir.

### **5.2.10. Ergenlerde Riskli Davranışların Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşması**

Araştırma bulguları incelendiğinde, ergenlerde riskli davranışların sınıf düzeyine göre anlamlı farklılaştığı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularının analiz edilmesi sonucunda ergen bireylerin öğrenim gördüğü sınıf düzeyleri açısından riskli davranış puan ortalamalarının farklılık gösterdiği, 12.sınıfta öğrenim gören ergenlerin diğer sınıftaki ergenlere göre yüksek düzeyde riskli davranış sergileme eğilimi olduğu görülmektedir. Riskli davranışların alt boyutları incelendiğinde, alkol kullanımı, sigara kullanımı, riskli beslenme alışkanlıkları ve okul terkinin sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaştığı, riskli davranışların diğer alt boyutlarından antisosyal davranışlar ve intihar eğilimi için sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde Aras vd., (2007) tarafından yürütülen İzmir İlinde Lise Öğrencilerinin Riskli Davranışları adlı çalışmada, sınıf düzeyi değişkeniyle riskli davranışlar arasında anlamlı farklılık bulunduğu, Uludağı ve Sayıl (2009) tarafından yürütülen 429 ergen bireyin katılımıyla gerçekleştirilen Orta ve İleri Ergenlik döneminde Risk Alma Davranışı: Ebeveyn ve Akran Rolü adlı çalışma sonucunda, riskli davranışların sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaştığı, bu sonuçları literatürde destekleyen (Eneç Can, 2007; Deniz, 2011; Sever, 2015; Erden, 2019) araştırmalarında olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre 12.sınıfta öğrenim gören ergenlerin diğer sınıftaki ergenlere göre daha fazla riskli davranış sergilemesinin nedenleri olarak 12.sınıfta öğrenim gören ergenlerin, yetişkin bireylerin davranışlarını sergileyerek kendilerini yetişkin birey olarak görme istekleri, okula uyum sağlamış olmaları, dışa dönük, özgüvenli, deneyime açık olmaları, bağımsız karar verme ve özerkliğin artması riskli davranış sergileme eğilimini arttırdığı şeklinde yorumlanabilir.

### 5.2.11. Ergenlerde Riskli Davranışların Lise Türüne Göre Farklılaşması

Araştırmada lise türü değişkeninin riskli davranış toplam puan ortalamalarının istatistiki açıdan anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için uygulanan Kruskal Wallis - H Testi analizi sonucunda  $p>0.05$  olarak görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda ergenlerde riskli davranışların lise türü değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda öğrenim görülen lisenin türü değişkeni açısından Eneç Can (2007) tarafından yürütülen Edirne ilinde çeşitli liselerde eğitim hayatına devam eden 7169 öğrencinin katıldığı Lise Öğrencilerinde Riskli Sağlık Davranışlarının Değerlendirilmesi adlı çalışma sonucunda anlamlı farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Riskli davranışların alt boyutları lise türü değişkenine göre incelendiğinde riskli beslenme alışkanlıkları dışında diğer tüm riskli davranışların alt boyutlarının (antisosyal davranış, intihar eğilimi, alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki) lise türü değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Riskli davranışların alt boyutlarından olan antisosyal davranış ortalama puanlarının meslek lisesi, intihar eğilimi ortalama puanlarının anadolu lisesi, alkol kullanımı ortalama puanlarının meslek lisesi, sigara kullanımı ortalama puanlarının meslek lisesi, okul terki puan ortalamalarının da meslek lisesi öğrencilerinde daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde meslek lisesinde eğitim gören öğrencilerin sigara kullanımı düzeyi diğer lise öğrencilerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Arslan, 2012; Kurupınar ve Erdamar, 2014). Benzer şekilde yürütülen çalışmalarda da riskli davranışları sergileme eğiliminin meslek lisesi öğrencilerinde daha yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir (Aras vd., 2007; Sandıkçı, 2018; Cansız, 2020). Ergen bireylerin riskli davranışlar sergileme eğilimleri lise türüne göre değişiklik gösterebilmektedir. Akademik başarı düzeyi farklı olan, farklı misyonlara sahip, farklı hedefler doğrultusunda öğrenci yetiştiren liselerde eğitim-öğretime devam eden bireylerin bakış açılarının da farklılık göstermesi olarak ifade edilebilir.

### 5.3. ÖNERİLER

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca yürütülen Aile Eğitim Programı riskli davranışlar konusu çerçevesinde genişletilebilir.
- Psikolojik danışman ve rehber öğretmenler tarafından riskli davranışlarla ilgili ebeveynlere, öğretmenlere ve öğrencilere yönelik psiko-eğitim programları hazırlanıp uygulanabilir.
- Psikolojik danışman ve rehber öğretmenler riskli davranış sergileyen veya eğilimi olan ergen bireylerle bireysel ya da grupla psikolojik danışma oturumları gerçekleştirebilir.
- Ergen bireylerin ailelerine riskli davranışların olası nedenleri (cinsiyet, akran etkisi vb.) hakkında eğitimler düzenlenerek bilgi ve farkındalık düzeylerinin artırılması sağlanabilir.
- Riskli davranışlar sergilediği tespit edilen ergen bireyler üzerinde araştırmanın yürütülmesi farklı ve daha anlamlı sonuçlar verebilir.
- Riskli davranışlar açısından erkek cinsiyeti bir risk faktörü taşımaktadır. Bu açıdan düzenlenecek riskli davranışları önleme programlarının cinsiyet değişkenine göre planlanması ve uygulanması daha faydalı sonuçlar verebilir.
- Riskli davranışların ve etkilerinin azaltılması için kitle iletişim araçları etkin şekilde kullanılabilir.
- Günümüzde artan riskli davranışların önlenmesi için politikalar geliştirilebilir.
- İl merkezlerinde ve ilçelerinde riskli davranışlarla mücadele etmek adına psikososyal destek merkezleri kurulabilir.
- Riskli davranışların önlenmesine yönelik Bakanlık destekli projeler geliştirilip ergen bireylerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda gelişimleri desteklenebilir.
- Bu araştırma bağlanma ve sosyal dışlanma ile riskli davranışlar arasındaki ilişkinin açıklanması amacıyla Balıkesir ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında eğitim hayatına devam eden öğrencilerle yürütülmüş olup farklı evren ve örneklerle benzer çalışmalar yapılabilir.

- Araştırma ortaöğretim kurumu öğrencileriyle gerçekleştirilmiş olup konuyla ilgili farklı yaş ve eğitim düzeyi gruplarına yönelik çalışmalar yapılabilir.

## KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondulu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*. İstanbul: EC Avrupa.
- Ahioğlu-Lindberg, E.N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10.
- Ainsworth, M.D.S. (1969). Object relations, dependency, and attachment: A theoretical review of the infant-mother relationship. *Child Development*, 40(4), 969-1025. <https://doi.org/10.2307/1127008>.
- Ainsworth, M.S. (1979). Infant–mother attachment. *American Psychologist*, 34(10), 932.
- Ainsworth, M.S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709.
- Akfert, K.S., Çakıcı, E. ve Çakıcı, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 40-47.
- Akın, A., Uysal, R. ve Akın, Ü. (2016). Ergenler için ostrasizm (sosyal dışlanma) ölçeğinin Türkçe’ye uyarlanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 895-904
- Aktaş, E. (2020). *Ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri ile sosyal görünüş kaygısı ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akyıldız, Z. (2017). *Liseli ergenlerde bağlanma düzeyleri ile duygusal zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Alantar, Z. ve Maner, F. (2008). Bağlanma kuramı açısından yeme bozuklukları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 97-104.

- Alikaşifoğlu, M. (2008). Ergenlerde davranışsal sorunlar. *İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi*, 63, 5-59.
- Alikaşifoğlu, M. ve Ercan, O. (2009). Ergenlerde riskli davranışlar. *Türk Pediatri Arşivi*, 44(1), 55-59.
- Allen, J.P. and Land, D. (1999). *Attachment in adolescence*. New York: The Guilford Press.
- Alston, R.J., Harley, D. and Lenhoff, K. (1995). Hirschi's social control theory: A sociological perspective on drug abuse among persons with disabilities. *The Journal of Rehabilitation*, 61(4), 31-31.
- Altundağ, G. (2011). *Üniversite öğrencilerinde bağlanma stilleri, stresle başa çıkma tutumları ve stresi algılama düzeyinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Alvur Sular, E.N. (2019). *Mesleki ve teknik liseler ile anadolu liselerinde öğrenim gören ergenlerin benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı ve anne babalarına bağlanma düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aras, Ş., Günay, T., Özkan, S. ve Orçun, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 186-196.
- Armsden, G.C. and Greenberg, M.T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(5), 427-454.
- Arnett, J.J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist*, 54(5), 317.
- Arslan, E. (2008). *Bağlanma stilleri açısından ergenlerde Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Arslan, G. (2012). *Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile sorunları ve aile yapısı açısından incelenmesi*.



- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Asiseh, F., Owusu, A. and Quaiocoe, O. (2017). An analysis of family dynamics on high school adolescent risky behaviors in Ghana. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, 26(5), 425-431.
- Atik, E.L. (2013). *Liseli ergenlerde bağlanma stilleri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkide öz-yansıtma ve iç görünün rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, A. (2011). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Aydın, B. (2019). *Çocuk ve ergen psikolojisi (6. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bacanlı, F. (2016). Career decision-making difficulties of Turkish adolescents. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 16(2), 233-250.
- Bağır, A. (2020). *Ergenlerde akıllı telefon bağımlılığının sosyal dışlanma (ostrasizm) ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Balışık Kaya, N. (2019). *Liseli ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri, empati düzeyleri ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bandura, A. (2006). Toward a psychology of human agency. *Perspectives on Psychological Science*, 1(2), 164-180.
- Bartholomew, K. and Horowitz, L.M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226.
- Bartholomew, K. (1997). Adult attachment processes: Individual and couple perspectives. *British Journal of Medical Psychology*, 70(3), 249-263.
- Baumeister, R.F., Twenge, J.M. and Nuss, C.K. (2002). Effects of social exclusion on cognitive processes: Anticipated aloneness reduces intelligent thought. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(4), 817.

- Baumeister, R.F., DeWall, C.N., Ciarocco, N.J. and Twenge, J.M. (2005). Social exclusion impairs self-regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(4), 589.
- Baumeister, R.F. and Leary, M.R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.  
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Bayhan, G. ve Dalgıç, G. (2012). Liseyi terk eden öğrencilerin tecrübelerine göre okul terki. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 107-130.
- Bayraktar, F., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı: Ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 48-63.
- Bayramoğlu, E. (2019). *Ölümlülük manipülasyonunun, bağlanma türlerinin ve karanlık üçlü kişilik özelliklerinin risk alma davranışına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Becker-Weidman, A. and Shell, D. (2010). *Theory basis for attachment-facilitating parenting*. Maryland: Jason Aronson.
- Bee, H. and Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (Çev: O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bektaş, H. (1991). *Uyuşturucu batağı*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bell, S.M. and Ainsworth, M.D.S. (1972). Infant crying and maternal responsiveness. *Child Development*, 43(4), 1171-1190.
- Bindal, G. (2018). *Ergenlerin psikolojik sağlamlığın (resilience), çocukluk çağındaki travma ve bağlanma stilleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Blackhart, G.C., Nelson, B.C., Knowles, M.L. and Baumeister, R.F. (2009). Rejection elicits emotional reactions but neither causes immediate distress nor lowers self-esteem: A meta-analytic review of 192 studies on social exclusion. *Personality and Social Psychology Review*, 13(4), 269-309.

- Blum, R.W., Kelly, A. and Ireland, M. (2001). Health-risk behaviors and protective factors among adolescents with mobility impairments and learning and emotional disabilities. *Journal of Adolescent Health*, 28(6), 481-490.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation, anxiety and anger*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Loss, sadness and depression*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Brame, B., Nagin, D.S. and Tremblay, R.E. (2001). Developmental trajectories of physical aggression from school entry to late adolescence. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(4), 503-512.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759.
- Bridge, J.A., Goldstein, T.R. and Brent, D.A. (2006). Adolescent suicide and suicidal behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(3-4), 372-394.
- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American Psychologist*, 34(10), 844.
- Brown, L.S. and Wright, J. (2003). The relationship between attachment strategies and psychopathology in adolescence. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 76(4), 351-367.
- Brown, S. and Yalom, I. (2008). *Alkolizm terapisi*. (Çev: T. Kazmirci). İstanbul: Prestij Yayınları.
- Bukatko, D. and Daehler, M.W. (2012). *Child development: A thematic approach*. Boston: Cengage Learning.
- Bulduk, S. ve Erdoğan, S. (2005). Okul sağlığı ekibinin nitelik ve hizmet kapsamının geliştirilmesi. *Klinik Çocuk Forumu Dergisi*, 5, 57-66.
- Büyükcebeci, A. (2017). *Ergenlerde sosyal dışlanma, yalnızlık ve okul öznel iyi oluş arasındaki ilişki: Empatik eğilimin aracı rolü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, S., Çokluk, O. ve Köklü, N. (2016). *Sosyal bilimler için istatistik (18. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F., (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Byrnes, J.P., Miller, D.C. and Schafer, W.D. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125(3), 367.
- Cairns, R.B., Cairns, B.D., Neckerman, H.J., Ferguson, L.L. and Garipey, J.L. (1989). Growth and aggression: I. Childhood to early adolescence. *Developmental psychology*, 25(2), 320.
- Cansız, C. (2020). *Ergenlerde algılanan duygusal istismarın kendine zarar verme ve riskli davranışlar ile ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Carroll, A., Houghton, S., Hattie, J. and Durkin, K. (1999). Adolescent reputation enhancement: Differentiating delinquent, nondelinquent, and at-risk youths. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40(4), 593-606.
- Case, T.I. and Williams, K.D. (2004). *Ostracism: A metaphor for death*. New York: Guilford Press.
- Collins, N.L. and Feeney, B.C. (2004). Working models of attachment shape perceptions of social support: evidence from experimental and observational studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(3), 363.
- Crone, E. and Dahl, R. (2012). Understanding adolescence as a period of social–affective engagement and goal flexibility. *Nature Reviews Neuroscience* 13, 636–650. <https://doi.org/10.1038/nrn3313>
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakar, F.S., Tagay, Ö., Karataş, Z. ve Yavuzer, Y. (2015). Lise öğrencileri ile öğretmenlerin riskli davranışlara ilişkin görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(12), 1-13.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 83-104.

- Çelikkaleli, Ö. (2004). *Lise öğrencilerinin sosyal yetkinlik beklentisi düzeyleri ve psikolojik ihtiyaçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelikkaleli, Ö. ve Gündoğdu, M. (2005). Eğitim fakültesi öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(9), 43-53.
- Çoban, A.E. (2013). Türkiye’de ergenlerin duygusal özerkliklerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 357-371.
- Davaji, R.B.O., Valizadeh, S. and Nikamal, M. (2010). The relationship between attachment styles and suicide ideation: The study of Turkmen students, Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1190-1194. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.259>.
- De Kemp, R.A., Overbeek, G., De Wied, M., Engels, R.C. and Scholte, R.H. (2007). Early adolescent empathy, parental support, and antisocial behavior. *The Journal of Genetic Psychology*, 168(1), 5-18.
- Değerli, F.İ. (2015). *Ergenlerde kendine zarar verme davranışının risk alma davranışı ve algılanan sosyal destek açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, S. (2004). *Bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ve intihar davranışı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demirezen, E. ve Coşansu, G. (2005). Adölesan çağı öğrencilerde beslenme alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 14(8), 174-178.
- Deniz, N. (2011). *Liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *Adölesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63(1), 19-21.
- DeWall, C.N. and Richman, S.B. (2011). Social exclusion and the desire to reconnect. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(11), 919-932.

- Diarof, A. (2010). *Ostracism and aggression: Influence of increasing provocation by pers on aggressive behaviour after acute experience of ostracism*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Universitat Trier, Institut für Rechtspolitik an der Universität Trier, Trier.
- Dilbaz, N. (2013). *Madde kullanım riski ve madde bağımlılığından korunma*. Ankara: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Dilek, H. ve Aksoy, A. (2013). Ergenlerin benlik saygısı ile anne-babalarının benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 95-109.
- Dilekman, M. (1986). *Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinç, B. (2010). *Ergenlik döneminde beden imgesinin gelişimi üzerine aile, akran ve televizyonun etkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Durkheim, E. (1992). *İntihar*. (Çev: Ö. Özankaya). Ankara: İmge Kitabevi.
- Eken, A. (2010). *Ergenlerin anne-babaya bağlanma biçimleri öznel iyi oluş durumlarının sosyal yetkinlik beklentileriyle ilişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ember, C.R. (1973). Feminine task assignment and the social behavior of boys. *Ethos*, 1(4), 424-439.
- Emler, N. (1990). A social psychology of reputation. *European Review of Social Psychology*, 1(1), 171-193.
- Emmanuelle, V. (2009). Inter-relationships among attachment to mother and father, self-esteem, and career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 75(2), 91-99.
- Eneç Can, F. (2007). *Edirne şehir merkezindeki lise öğrencilerinde riskli sağlık davranışlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Tıp Fakültesi.
- Erden, M. (2019). *Ergenlik döneminde dindarlık eğilimi ve riskli davranışlar arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Erdener, M.A., Sezer, F. ve Tezci, E. (2017a). Determination of frequent student problems areas in middle schools. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 303-320.
- Erdener, M.A., Sezer, F. ve Tezci, E. (2017b). Liselerde sık karşılaşılan öğrenci problemleri. *Journal of Turkish Studies*, 12(14), 151-166.
- Erdoğan, Y. (2017). *Lise düzeyindeki ergenlerin kumar oynamaları ile riskli davranışları arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erel, Ö. (2011). *Üniversite öğrencilerinde dürtüsellik, riskli davranışlar ve istismar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: WW Norton and company.
- Eroğlu, S.E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: Lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 205-221.
- Erözkan, A. (2011). Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve karar stratejileri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 60-74.
- Esen, B.K. (2003). Akran baskısı, akademik başarı ve yaş değişkenlerine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışının yordanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(24), 79-85.
- Eskin, M., Ertekin, K., Dereboy, C. and Demirkiran, F. (2007). Risk factors for and protective factors against adolescent suicidal behavior in Turkey. *Crisis*, 28(3), 131-139.
- Farrell, M.P., Barnes, G.M., and Banerjee, S. (1995). Family cohesion as a buffer against the effects of problem-drinking fathers on psychological distress, deviant behavior, and heavy drinking in adolescents. *Journal of Health and Social Behavior*, 36, 377-385.
- Feeney, J.A., Peterson, C., Gallois, C. and Terry, D.J. (2000). Attachment style as a predictor of sexual attitudes and behavior in late Adolescence. *Psychology and Health*, 14(6), 1105-1122.
- Finzi, R., Cohen, O., and Ram, A. (2000). Attachment and divorce. *Journal of Family Psychotherapy*, 11(1), 1-20.

- Flanagan, C. (1999). *Early socialisation: Sociability and attachment*. London: Routledge
- Fleming, T. (2008). A secure base for adult learning: Attachment theory and adult education. *Adult learner: The Irish Journal of Adult and Community Education, 1*, 33-53.
- Fraley, R.C. and Shaver, P.R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies and unanswered questions. *Review of General Psychology, 4*(2), 132-154.
- Freeman, H. and Brown, B.B. (2001). Primary attachment to parents and peers during adolescence: Differences by attachment style. *Journal of Youth and Adolescence, 30*(6), 653-674.
- Gander, M.J. and Gardiner, H.W. (1998). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Çev: B. Onur). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gander, M.J. and Gardiner, H.W. (2015). *Çocuk ve ergen gelişimi (8. Basım)* (Çev: A. Dönmez ve N. Çelen). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gecas, V. (1982). The self-concept. *Annual Review of Sociology, 8*(1), 1-33.
- Geçkil, E., ve Yıldız, S. (2006). Adölesanlara yönelik beslenme ve stresle baş etme eğitiminin sağlığı geliştirmeye etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 10*(2), 19-28.
- Gençtanırım, D. (2004). *Ergenlerde intihar olasılığının yordanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gençtanırım-Kuru, D. (2010). *Ergenlerde riskli davranışların yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gençtanırım, D. (2014). Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology, 5*(1), 24-34.
- Gençtanırım, D. ve Ergene, T. (2014). Riskli davranışlar ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *International Journal of Social Science, 25*(1), 125-138.
- Gerrig, R.J. and Zimbardo, P.G. (2012). *Psikoloji ve yaşam: Psikolojiye giriş* (Çev: G. Şart). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.



- Gilman, R., Carter-Sowell, A., DeWall, C.N., Adams, R.E. and Carboni, I. (2013). Validation of the ostracism experience scale for adolescents. *Psychological Assessment*, 25(2), 319.
- Goodwin, D.W. (1985). Alcoholism and genetics: The sins of the fathers. *Archives of General Psychiatry*, 42(2), 171-174.
- Gökdağ, R. (2000). Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi öğrencilerine antisosyal davranış ölçeği uygulamasına yönelik bir çalışma. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(10).
- Gredler, M.E. and Johnson, R.L. (2001). Lessons learned from the directed evaluation experience. *American Journal of Evaluation*, 22(1), 97-104.
- Greeley, J. and Oei, T. (1999). *Alcohol and tension reduction*. New York: The Guilford Press.
- Gruter, M. and Masters, R.D. (1986). Ostracism as a social and biological phenomenon: An introduction. *Ethology and Sociobiology*, 7(3-4), 149-158.
- Guler, N., Güler, G., Ulusoy, H. ve Bekar, M. (2009). Lise öğrencileri arasında sigara, alkol kullanımı ve intihar düşüncesi sıklığı. *Cumhuriyet Medical Journal*, 31(4), 340-345.
- Gül, S.K. ve Güneş, İ.D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 80.
- Gül, E. (2016). *Ergenlerde sosyal görünüş kaygısı ve sosyal karşılaştırmanın fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel çarpıtmalarla ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültekin, Ş. (2019). *15-18 yaş grubundaki ergenlerin akıllı telefon bağımlılığı ve olumsuz değerlendirilme korkusunun incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gümüštepe, H. (2019). *Çocukların bağlanma kaygısı ile bağlanma kaçınmasının okula bağlanma ve akran ilişkilerine etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gündoğdu, S. (2009). *Adana ilinde görev yapan okulöncesi öğretmenlerinin beslenme bilgi düzeyleri ve alışkanlıklarının araştırılması*.

- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündoğdu, R. (2010). 9. sınıf öğrencilerinin çatışma çözme, öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 257-275.
- Gür, E. (2019). *Boşanmış ve evli ebeveynlere sahip ergenlerin siber zorbalık sosyal dışlanma ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürdal Küey, A. (2008). Yeme Bozuklukları. *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Eğitimi Etkinlikleri Sempozyumu Dizisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Gürler, A. ve Demirli, C. (2017) Ergenlerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(4), 941-951.
- Haliloğlu, S. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri, bağlanma biçimleri ve işlevsel olmayan tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hazan, C. and Shaver, P.R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Hirschi, T. (1995). *Causes and prevention of juvenile delinquency*. Boston: Springer MA.
- Holmes, G.L. (1993). Benign focal epilepsies of childhood. *Epilepsia*, 34, 49-61.
- Hoşrik, E.H. (2016). Duygusal yeme. *Sağlık ve İnsan*, 11(59), 66-67.
- Hurrelmann, K. and Richter, M. (2006). Risk behaviour in adolescence: The relationship between developmental and health problems. *Journal of Public Health*, 14(1), 20-28.
- Irwin, C.E., Jr. (1993). *Adolescence and risk taking: How are they related*. New York: Sage Publications.
- İlter, B. (2018). *Sigara ve alkol kullanan lise öğrencilerinin sosyal destek algısı: Gerede örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- İnanç, B.Y., Bilgin, M. ve Atıcı, M.K. (2017). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- İnanç, B.Y. ve Yerlikaya, E.E. (2017). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- İzgi, İ. (2019). *Ergenlerde riskli davranışlar, benlik saygısı ve ölüm kaygısı arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jessor, R. and Jessor, S.L. (1977). *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. New York: Academic Press.
- Jessor, R. (1987). Problem-behavior theory, psychosocial development, and adolescent problem drinking. *British Journal of Addiction*, 82(4), 331-342.
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal Of Adolescent Health*, 12(8), 597-605.
- Jessor, R., Donovan, J.E. and Costa, F.M. (1994). *Beyond adolescence: Problem behaviour and young adult development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalyoncu, A. ve Mırsal, H. (2000). Alkol kullanım bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası*, 4(1), 22-30.
- Çamıner, Y. and Bukstein, O.G. (2008). *Adolescent substance abuse: Psychiatric comorbidity and high-risk behaviors*. New York: Taylor and Francis Group.
- Kaplan, H.B., Martin, S.S. and Robbins, C. (1984). Pathways to adolescent drug use: Self-derogation, peer influence, weakening of social controls, and early substance use. *Journal of Health and Social Behavior* 25(3), 270-289.
- Kaplan, B. ve Aksel, E.Ş. (2013). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(1), 20-49.
- Kapıkıran, Ş. (2013). Loneliness and life satisfaction in Turkish early adolescents: The mediating role of self esteem and social support. *Social Indicators Research*, 111(2), 617-632.

- Karabekiroğlu, K. (2014). *Ergenin ruhsal gelişimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karaca, R. ve İkiz, E. (2010). *Psikolojik danışma ve rehberlikte çağdaş bir anlayış (2. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasu, H. (2013). *Ergenlerde özerkliğin yordayıcısı olarak bağlanma stilleri ve proaktif kişilik yapılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kavas, A.B. (2009). Self-esteem and health-risk behaviors among Turkish late adolescents. *Adolescence*, 44(173), 187-198.
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S.Ö. ve Üstündağ, M.F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-342.
- Keser, C.Ç. (2006). *Annenin bağlanma düzeyi ve çocuk yetiştirme sürecinin çocuğun bağlanma düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskingöz, B. (2002). *Üniversite öğrencileri ile anoreksiya nervoza tanısı alan ve almayan bireylerde bağlanma biçimleri, kişilerarası şemalar ve yeme örüntüleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Kılıç, E.Z. (2011). *Çocuk ve ergenlerde ruhsal sorunlar, ana baba okulu*. İstanbul: Remzi kitabevi.
- Kınay, B. (2019). *Ergenlerde oyun bağımlılığının sosyal kaygı, saldırganlık ve sosyal dışlanma ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıran Esen B. (2003). Akran baskısı, akademik başarı ve yaş değişkenlerine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışının yordanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 79-85.
- Kobak, R. R. and Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child Development*, 59(1),135-146.
- Kocayörük, E. (2010). Ergen gelişiminde aile işlevleri ve baba katılımı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 37-45.
- Kocayörük, E. (2010). A Turkish adaptation of the inventory of parent and peer attachment: The reliability and validity study. *Eurasian Journal of Educational Research*, 40, 133-151.

- Koç, M. (2004) Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238.
- Köklü, A. (2019). *Ergenlerde ahlaki uzaklaşma ile riskli davranışlar ve empati yeteneği arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köknel, Ö. (1998). *Bağımlılık: Alkol ve madde bağımlılığı*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Körük, S. (2016). *Ergenlerde riskli davranışların güvensiz bağlanma ve algılanan sosyal destek tarafından yordanmasında psikolojik belirtilerin aracı rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Köse, T.P. (2015). *Bir devlet lisesinde okuyan ergenlerde benlik saygısı ve kişilik özelliklerinin ana-baba tutumları açısından yordanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi (6. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, D.G. ve Ergene, T. (2017). Türk ergenlerde riskli davranışların yordanması. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 137-152.
- Kurupınar, A. ve Erdamar, G. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65-84.
- Kurzban, R. and Leary, M.R. (2001). Evolutionary origins of stigmatization: the functions of social exclusion. *Psychological Bulletin*, 127(2), 187.
- Kuzgun, Y. (1985). Psikolojide insancı yaklaşım. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 18(1), 1-17.
- Lagana, M.T. (2004). Protective factors for inner-city adolescents at risk of school dropout: Family factors and social support. *Children and Schools*, 26(4), 211-220.
- Laird, R.D., Criss, M.M., Pettit, G.S., Dodge, K.A. and Bates, J.E. (2008). Parents' monitoring knowledge attenuates the link between antisocial friends and adolescent delinquent behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(3), 299-310.

- Lapsley, D., Flannery, D., Gottschlich, H., and Raney, M. (1996). *Sources of risk and resilience in adolescent mental health. In Poster session presented at the sixth biennial meeting of the Society for Research on Adolescence.* Boston: MA.
- Laursen, B. and Hartl, A.C. (2013). Understanding loneliness during adolescence: Developmental changes that increase the risk of perceived social isolation. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1261-1268.
- Layne, C.M., Greeson, J.K.P., Ostrowski, S.A., Kim, S., Reading, S., Vivrette, R.L., Briggs, E.C., Fairbank, J.A., and Pynoos, R.S. (2014). Cumulative trauma exposure and high risk behavior in adolescence: Findings from the National Child Traumatic Stress Network Core Data Set. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6(1), 40–S49. <https://doi.org/10.1037/a0037799>
- Le Thi Kim Thoa, D.H., Hoang, N.D.V. and Pham, H.T. (2013). Alcohol use, risk taking, leisure activities and health care use among young people in Northern Vietnam. *Central Asian Journal of Global Health*, 2(2), 10.
- Leary, M.R., Tambor, E.S., Terdal, S.K. and Downs, D.L. (1995). Self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(3), 518.
- Lee, E.J. (2003). *The attachment system throughout the life course: Review and criticisms of attachment theory.* USA: Rochester Institute of Technology.
- Leets, L. and Sunwolf. (2005). Adolescent rules for social exclusion: When is it fair to exclude someone else? *Journal of Moral Education*, 34(3), 343-362.
- Lindberg, L.D., Boggess, S., Porter, L. and Williams, S. (2000). *Teen risk-taking: A statistical portrait.* Washington, DC: The Urban Institute.
- MacDonald, G. and Leary, M.R. (2005). Why does social exclusion hurt? The relationship between social and physical pain. *Psychological Bulletin*, 131(2), 202.
- Maner, F. (2001). Yeme bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası*, 5(4), 130-139.
- Maslow, A.H. (1968). *Toward a psychology of being.* New York: Van Nostrand Reinhold.

- Maynard, B.R., Salas-Wright, C.P. and Vaughn, M.G. (2015). High school dropouts in emerging adulthood: Substance use, mental health problems, and crime. *Community Mental Health Journal*, 51(3), 289-299.
- McWhirter, J.J., McWhirter, B.T., McWhirter, A.M. and McWhirter, E.H. (1993). *At-risk youth: A comprehensive response*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.
- Meadows, L.A., Kaslow, N.J., Thompson, M.P. and Jurkovic, G.J. (2005). Protective factors against suicide attempt risk among African American women experiencing intimate partner violence. *American Journal of Community Psychology*, 36(1-2), 109-121.
- Mennella, J.A. and Ventura, A.K. (2011). Early feeding: Setting the stage for healthy eating habits. *Early Nutrition: Impact on Short-and Long-Term Health*, 68, 153-168.
- Mikulincer, M., Gillath, O., Halevy, V., Avihou, N., Avidan, S. and Eshkoli, N. (2001). Attachment theory and reactions to others' needs: Evidence that activation of the sense of attachment security promotes empathic responses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(6), 1205.
- Miller, D. (1997). *Capitalism: An ethnographic approach*. London: Bloomsbury Academic.
- Morsünbül, Ü. (2009). Attachment and risk taking: Are they interrelated. *International Journal of Human and Social Sciences*, 4(4), 234-238.
- Mutlu-Demir, D. (2018). *Lise öğrencilerinin anne baba ilişkileri ve bağlanma durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Nada-Raja, S., Mcgee, R. and Stanton, R.W. (1992). Perceived attachment to parents and peers and psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(4), 471-485.
- Ogden, J. (2019). *Health psychology*. New York: McGraw Hill.
- Ogurlu, Ü. (2015). Ostracism among gifted adolescents: A preliminary study in Turkey. *Educational Process: International Journal*, 4(1-2), 18-30.
- Oltmanns, F.T and Emery, R.E. (1995). *Abnormal psychology*. New Jersey: Prentice Hall.

- Onur, N. (2006). *Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Orçan, M. (2004). *Anaokuluna devam eden 6 yaş grubu çocukların sosyal gelişimlerinin algılanan anne-baba tutumları ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ögel, K., Tarı, I. ve Yılmazçetin, C.E. (2006). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. İstanbul: Yeniden yayınları.
- Ögel, K. (2007). *Riskli davranışlar gösteren çocuk ve ergenler*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Ögel, K. ve Aksoy, A. (2007). Tutuklu ve hükümlü ergenlerde madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 8, 11-17.
- Öğrü, E. (2019). *Lise öğrencilerinde riskli davranışların temel ihtiyaçlar ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öncü, F., Ögel, K. ve Çakmak, D. (2001). Alkol kültürü-1: Tarihsel süreç ve meyhane kültürü. *Bağımlılık Dergisi*, 2(3), 133-138.
- Öngören, B., Sarıefe, H. ve Balcı, Y. (2017). Ergenlerde riskli davranışların sosyal açıdan irdelenmesi. *International Journal of Social Science Studies*, 9(62), 333-347.
- Özatça, A. (2009). *Ergenlerde sosyal ve duygusal yalnızlığın yordayıcısı olarak aile işlevleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcebe, H. (2002). Birinci basamakta adolesan sorunlarına yaklaşım. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 11(10), 374-377.
- Özdemir, S. (2018). Ergen riskli davranışlarının akran zorbalığı, örselenme yaşantıları ve psikolojik sağlamlık ile ilişkisinde sapkın arkadaşların aracı etkisinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 43(195), 223-239.
- Özer, A., Gençtanırım, D. ve Ergene, T. (2011). Türk lise öğrencilerinde okul terkinin yordanması: Aracı ve etkileşim değişkenleri ile bir model testi. *Eğitim ve Bilim*, 36(161), 302-317.



- Özkan, M.S., Gündoğan, S. ve Eldeleklioğlu, J. (2018). Lise öğrencilerinin risk alma davranışlarının karar verme becerileri ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 17(3), 10-20.
- Özmen, O. (2006). *Predictors of risk-taking behaviors among Turkish adolescents*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsoy, S.D. ve Eşel, E. (2003). İntihar (Özkıyım). *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4(3), 151-158.
- Öztosun, A. (2018). *Ergenlerde algılanan sosyal destek ve sosyal dışlanma deneyimlerinin internet bağımlılığını yordayıcılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, M.O., ve Uluşahin, A. (2014). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Özyazıcı, K. (2018). *Ortaöğretim öğrencilerinde sosyal dışlanmanın, arkadaşlık kalitesi ve sahte kimlik açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Parman, T. (2019). Bağımlılıktan bağlanmaya: insan oluşun temeli olarak bağlanmak. *Psikanaliz Yazıları*, 39, 31-45.
- Paterson, R.J. and Moran, G. (1988). Attachment theory, personality development and psychotherapy. *Clinical Psychology Review*, 8(6), 611-636.
- Pehlivantürk, B. (2004). Otistik bozukluğu olan çocuklarda bağlanma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 56-63.
- Pekcan, G. (2008). Beslenme durumunun saptanması. *Sağlık Bakanlığı Yayın*, (726), 14-21.
- Peterson, F.L., Walker, L., Whatt, T.J., Rheinboldt, K., White, C. and Hogkinson, M. (2003). Evidence-Based Sexuality Education. American Public Health Association. *In Annual Conference*, San Francisco, California.
- Piaget, J. (1972). *The child's conception of physical causality*. New Jersey: Transaction Publishers.

- Pickett, C.L., and Gardner, W.L. (2005). *The social monitoring system: Enhanced sensitivity to social cues as an adaptive response to social exclusion*. Cambridge: Psychology Press.
- Piko, B. (2000). Perceived social support from parents and peers: which is the stronger predictor of adolescent substance use? *Substance Use and Misuse*, 35(4), 617-630.
- Raine, A. (2002). Biosocial studies of antisocial and violent behavior in children and adults: A review. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30(4), 311-326.
- Reininger, B., Evans, A.E., Griffin, S.F., Valios, R.F., Vincent, M.L., Para-Medina, D., Taylor, D.J. and Zullig, K.J. (2003). Development of a youth survey to measure risk behaviors, attitudes and assets: examining multiple influence. *Health Education Research*, 18(4), 461-476.
- Reyna, V.F., and Farley, F. (2006). Risk and rationality in adolescent decision making: Implications for theory, practice and public policy. *Psychological Science in The Public Interest*, 7(1), 1-44.
- Rolison, M.R. and Scherman, A. (2003). College student risk-taking from three perspectives. *Adolescence*, 38(152). 689-704.
- Rosenfeld, L.B., Richman, J.M. and Bowen, G.L. (2000). Social support networks and school outcomes: The centrality of the teacher. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 17(3), 205-226.
- Ruppert, F. (2011). *Travma, bağlanma ve aile konstelasyonları*. (Çev: F. Zengin). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sandıkçı, Ç. (2018). *Ergenlerde riskli davranışların kişilik özellikleri tarafından yordanmasında sosyal ilişki unsurlarının aracı rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Santrock, J.W. (2020). *Ergenlik*. (Çev: D.M. Siyez). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, 3(6), 51-105.
- Sarıgül, N. (2021). *Lise öğrencilerine yönelik öz-şefkat geliştirme programının riskli davranışlar üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans

- Tezi. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayar, M.K., Öztürk, M. ve Acar, B. (2000). Aşırı dozda ilaç alımıyla intihar girişiminde bulunan ergenlerde psikolojik etkenler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 10(3), 133-138.
- Saygılı, S. (2006). *Ergenlik sorunları, anne-babalar gençlere nasıl davranmalı?* İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Saymaz, İ. (2003). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sebastian, C., Viding, E., Williams, K.D. and Blakemore, S.J. (2010). Social brain development and the affective consequences of ostracism in adolescence. *Brain and Cognition*, 72(1), 134-145.
- Semerci, B. (2007). *Ergen ruh sağlığı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Seva, O., Aktaş, H. ve Ekinci, Ö. (2019). Mersin Üniversitesindeki ergenlerde madde kullanımı ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(3), 515-524.
- Sever, G. (2015). *Lise öğrencilerinin madde kullanma eğilimlerinin algılanan sosyal destek ve riskli davranışlarla ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sezer, F. (2012). Öğrencilerin problem alanlarının tespiti ve buna yönelik çözüm önerileri. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance and Counselling*. 1(2), 27-36.
- Sezer, F. (2013). Psikolojik iyi olma durumu üzerine etkili faktörler. *Education Sciences*, 8(4), 489-504.
- Sezer, F. (2016). Causes of failure from students' point of view. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4818-4830.
- Sezer, F. Erdener, M.A. ve Tezci, E. (2019). Eğitimcilerin öğrenci problemlerine ait farkındalık durumları ve bu problemlere ilişkin çözüm önerileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45(1), 87-116.
- Shaver, P.R. and Brennan, K.A. (1992). Attachment styles and the " Big Five" personality traits: Their connections with each other and with romantic

- relationship outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(5), 536-545.
- Shekter, M.E. (2000). *Risk and protective factors for adolescent substance use*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Saskatoon: Saskatchewan Üniversitesi.
- Siyez, D.M. (2006). Ergenlik döneminde intihar girişimleri: Bir gözden geçirme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(2), 413-420.
- Siyez, D.M. (2009). *School based problem behaviour prevention for adolescents and good practices*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Siyez, D.M. (2012). *Ergenlerde problem davranışlar: Okul temelli önleme çalışmaları ile ilgili uygulama örnekleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Siyez, D.M. (2013). *Ergenlerde problem davranışlar (4.baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Smith, P.K. (2016). *Adolescence: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Solmuş, T. (2010). *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Soylu, B. (2010). *Psikolojik ve sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme kavramları arasındaki farklılıkların saldırganlık temelinde incelenmesi: Cinsiyet, bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanımın rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Springer, A., Parcel, G., Baumler, E. and Ross, M. (2006). Supportive social relationships and adolescent health risk behavior among secondary school students in El Salvador. *Social Science and Medicine*, 62(7), 1628-1640.
- Sroufe, L.A., and Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development*, 48(4), 1184-1199.
- Stanojević, T.S. (2004). Adult attachment and prediction of closer. *Facta Universitatis-Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 1(15), 67-81.
- Steinberg, L. (2007). Risk taking in adolescence: New perspectives from brain and behavioral science. *Current Directions in Psychological Science*, 16(2), 55-59.

- Steinberg, L. (2013). The influence of neuroscience on US Supreme Court decisions about adolescents' criminal culpability. *Nature Reviews Neuroscience*, 14 (7), 513.
- Suzuki, H. and Tomoda, A. (2015). Roles of attachment and self-esteem: Impact of early life stress on depressive symptoms among Japanese institutionalized children. *BMC Psychiatry*, 15(1), 1-11.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örnekleme üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 35-58.
- Şenkal, İ. (2013). *Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmaları ve bağlanma biçiminin depresyon ve kaygı belirtileri ile ilişkisinde aleksitiminin Aracı rolünün incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şimşek, M.Ş., Çelik, A. ve Akgemci, T. (2015). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*. Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Şimşek, H. ve Çöplü, F. (2018). Lise öğrencilerinin riskli davranışlar gösterme düzeyleri ile okula bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 18-30.
- Tabachnick, B.G., Fidell, L.S., and Ullman, J.B. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Pearson.
- Talu, E. ve Gümüş, G. (2020). Ergenlerde akran baskısı ve riskli davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 390-403.
- Talu, E. ve Gümüş, G. (2021). Ergenlerde benmerkezci düşünce yapısının riskli davranışlara etkisi. *Ulusal Eğitim Akademisi*, 5(1), 9-21
- Tambelli, R., Laghi, F., Odorisio, F. and Notari, V. (2012). Attachment relationships and internalizing and externalizing problems among Italian adolescents. *Children and Youth Services Review*, 34(8), 1465-1471.

- Taylı, A. (2008). Okulu bırakmanın önlenmesi ve önlemeye yönelik uygulamalar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 91-104.
- Taylor, C. (2010). *A practical guide to caring for children and teenagers with attachment difficulties*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Thompson, R.A. (1999). *Early attachment and later development*. New York: The Guilford Press.
- Thompson, R.A. (2008). *Early attachment and later development*. New York: The Guilford Press.
- Thompson, R.A. (2013). *Attachment theory and research: Précis and prospect*. Oxford: Oxford University Press.
- Thompson, R., Litrownik, A.J., Isbell, P., Everson, M.D., English, D.J., Dubowitz, H. and Flaherty, E.G. (2012). Adverse experiences and suicidal ideation in adolescence: Exploring the link using the longscan samples. *Psychology of Violence*, 2(2), 211-224.
- Topçu, N. (2019). *Yatılı bölge ortaokullarında öğrenim gören ergenlerin ebeveyne, akrana ve okula bağlanma düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tunç, E. ve Bakırcı, M. (2015). Ergenlerde risk davranışları ile kişilik özelliklerinin incelenmesi. *24. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Tuzgöl Dost, M. ve Keklik, İ. (2014). Sürekli kaygı, umutsuzluk ve benlik saygısının ergenlerin riskli davranışlarını yordama gücü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(51), 195-208.
- Twenge, J.M., Catanese, K.R. and Baumeister, R.F. (2003). Social exclusion and the deconstructed state: time perception, meaninglessness, lethargy, lack of emotion, and self-awareness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(3), 409.
- Uluç, S. (2005). *Okul öncesi çocuklarda benliğe ilişkin inançlar, kişilerarası şemalar ve bağlanma ilişkisinin temsilleri arasındaki ilişki: Ebeveynlerin kişilerarası şemalarının ve bağlanma modellerinin etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Uludağlı, N.P. ve Sayıl, M. (2009). Orta ve ileri ergenlik döneminde risk alma davranışı: Ebeveyn ve akranların rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(23), 14-24.
- Uluğ, M. (2003). Ergende duygusal dalgalanmalar. *İlk ve Ortaöğretimde Gençlik ve Rehberlik Sempozyumu*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.
- Uysal, R. ve Bingöl, T.Y. (2014). Ergenlerde risk alma davranışının öz-yeterlik ve farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 573-582.
- Varela, A. and Pritchard, M.E. (2011). Peer influence: Use of alcohol, tobacco, and prescription medications. *Journal of American College Health*, 59(8), 751-756.
- Weiss, R.S. (1991). The attachment bond in childhood and adulthood. *Attachment Across the Life Cycle*, 8, 66-76.
- Wiatrowski, M.D. (1978). *Social control theory and delinquency*. Yayınlanmamış doktora tezi. Portland: Portland State University.
- Williams, K.D. (1997). *Social ostracism aversive interpersonal behaviors*. Boston: Springer.
- Williams, K.D. and Zadro, L. (2001). *Ostracism: On being ignored, excluded, and rejected*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, K.D. (2002). *Ostracism: The power of silence*. London: Guilford Press.
- Williams, A. (2003). Adolescents' relationships with parents. *Journal of Language and Social Psychology*, 22(1), 58-65.
- Williams, K.D. (2007). Ostracism: The kiss of social death. *Social and Personality Psychology Compass*, 1(1), 236-247.
- Windle, M. (1992). Temperament and social support in adolescence: Interrelations with depressive symptoms and delinquent behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(1), 1-21.
- Yıldız, M.A. (2014). *Ergenlerde anne-babaya bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide duygu düzenleme ve baş etme yöntemlerinin çoklu aracılık rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Yılmaz-Anatca, V. (2010). *Sosyal dışlanmanın saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, T. (2000). *Ergenlerde risk alma davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, B. (2007). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası iletişim becerileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yorğun, A. (2014). *Lise öğrencilerinde okul terki riskinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yüçetürk, O.K. (2018). *Lise öğrencilerinde sosyal dışlanmanın akran ilişkileri ve mükemmeliyetçilik ile ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zimmermann, P. (2004). Attachment representations and characteristics of friendship relations during adolescence. *Journal of Experimental Child Psychology*, 88(1), 83-101.



# EKLER

## Ek 1. Etik Kurul Onay Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 22/02/2021-E.12523



T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : E-20381301 -605.01-12523  
Konu : Etik Kurul Onayı

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İlgi : 19/02/2021 tarihli ve 19928322/605.01/12202 sayılı yazı.

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Aytekin GÜRTEPE'nin Doç. Dr. Fahri SEZER'in danışmanlığında yürüttüğü "Ergenlerde Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın Riskli Davranışlarla Arasındaki İlişkinin İncelenmesi " başlıklı yüksek lisans tezinde kullanılması düşünülen anket formu için etik kurul onay belgesi isteği ile ilgili Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu 11.02.2021 tarihli ve 2021/01 sayılı toplantısında alınan karar gereği düzenlenen onay belgesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Doç. Dr. Ruhi İNAN  
Müdür a.  
Müdür Yardımcısı

## Ek 2. Araştırma İzin Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 26.01.2022-109254



T.C.  
BALIKESİR VALİLİĞİ  
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-99191664-605.01-41988258  
Konu : Araştırma İzni (Aytekin GÜRTEPE)

25.01.2022

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE  
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : 11/01/2022 tarih ve 104443 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı öğrencisi Aytekin GÜRTEPE' nin Müdürlüğümüze bağı eğitim kurumlarında anket uygulamasının uygun görüldüğüne ilişkin Valilik Makamının 20/01/2022 tarih ve 41718764 sayılı onayı yazımız ekinde sunulmuştur.

Bilgilerinize arz ederim.

Özcan ÖZEN  
İl Millî Eğitim Müdür V.

Ek :  
1-Onay (1 Adet)  
2-Anket Formu (5 Sayfa)

### Ek 3. Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri İzni

Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanteri



**Aytekin Gürtepe**

13 Ara 2020 Paz 23:48 ☆ ↶ ⋮

Alıcı: kocayoruk

Sayın KOCAYÖRÜK,

Öncelikle merhaba, ismim Aytekin GÜRTEPE. Balıkesir Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık yüksek lisans programı öğrencisiyim. Yüksek lisans tez çalışmam için tarafınızdan alan yazınıma kazandırılan 'Anne-Baba ve Akran Bağlanması Envanterini' eğer izniniz olursa kullanmak istiyorum. Saygılarımla.

(konu yok) Gelen Kutusu x



**Ercan Kocayoruk**

26 Ara 2020 Cmt 22:26 ☆ ↶ ⋮

Alıcı: ben

İngilizce > Türkçe İletiyi çevir

İngilizce için kapat x

Ercan Kocayörük, Ph.D.  
Canakkale Onsekiz Mart University  
Faculty of Education, Psychological Counseling and Guidance  
17100 Canakkale/Turkey



## Ek 4. Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği İzni

Ergenler İçin Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) Ölçeği Gelen Kutusu x



**Aytekin Gürtepe**

13 Ara 2020 Paz 23:37 ☆

Sayın AKIN, öncelikle merhaba, ismim Aytekin GÜRTEPE. Balıkesir Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık yüksek lisans programı öğrencisiyim. Yüksek lis



**Ahmet Akın**

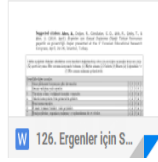
13 Ara 2020 Paz 23:39 ☆ ↶ ⋮

Alıcı: ben ▾

Kullanabilirsiniz iyi çalışmalar

Prof Dr Ahmet Akın  
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

13 Ara 2020 Paz 23:37 tarihinde Aytekin Gürtepe şunu yazdı:



## Ek 5. Riskli Davranışlar (RDÖ) Ölçeği İzni

### Riskli Davranışlar Ölçeği Gelen Kutusu x



**Aytekin Gürtepe**

13 Ara 2020 Paz 23:43



Sayın GENÇTANIRIM, Öncelikle merhaba, ismim Aytekin GÜRTEPE. Balıkesir Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık yüksek lisans programı öğrencisiyim. Y...



**Dilek Gençtanırım**

25 Ara 2020 Cum 00:37



Aytekin, Elbette sana yardımcı olmak isterim ancak bana lütfen tez konunu ve hangi grupta çalışmayı planladığını yazar mısın? Ölçeğin çalışman için uygun olup



**Aytekin Gürtepe**

25 Ara 2020 Cum 00:41



Sayın hocam, Ergenlerde bağlanma ve sosyal dışlanmanın riskli davranışlarla arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik bir çalışma yapacağım. Saygılarımla. 25 A



**Dilek Gençtanırım**

29 Ara 2020 Sal 14:17



Alıcı: ben

Sevgili Aytekin,

Çalışmada riskli davranışlar ölçeğini kullanman benim açımdan uygundur. Ekte ölçeği iletiyorum, ölçekle ilgili tüm bilgilere ölçek makalesinden ulaşabilirsin.

Çalışmalarında kolaylıklar dilerim,

Dilek G. Kurt

## Ek 6. Veli Onam Formu

Ek-1

Sayın Veli:

Çocuğumuzun katılacağı bu çalışma, "Ergenlerde Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın Riskli Davranışlarla Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adıyla, 20.02.2021-15.03.2021 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Ergenlerde Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın Riskli Davranışlarla İlişkinini ortaya koymak ve gelecekte yapılacak çalışmalara kaynaklık etmektir.

Araştırma Uygulaması: Anket / Görüşme / Gözlem şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamen gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı **tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamada ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı :Aytekin GÜRTEPE

İletişim bilgileri

Velisi bulunduğum ..... sınıfı ..... numaralı öğrencisi .....  
.....'ın yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum.  
(Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz\*).

.../.../.....

İsim-Soyisim İmza:

## Ek 7. Katılım Kabul Formu

Sayın Katılımcımız

Katılacağınız bu çalışma, "Ergenlerde Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın Riskli Davranışlarla Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adıyla, Aytekin GÜRTEPE tarafından 20.02.2021-15.03.2021 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Ergenlerde Bağlanma ve Sosyal Dışlanmanın Riskli Davranışlarla Arasındaki İlişkinin ortaya koymak ve gelecekte yapılacak çalışmalara kaynaklık etmektir.

Araştırmanın Nedeni:  Bilimsel araştırma  Tez çalışması

Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler):  Resmi ve Özel Liseler

Araştırma Uygulaması:  Anket  Görüşme

Gözlem  Ölçek.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul / kurum yönetiminin izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece araştırmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Uygulamalar, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakabilirsiniz.

Katılımı onaylamadan önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz.

Araştırmacı : Aytekin GÜRTEPE

İletişim Bilgileri :

*Yukarıda bilgileri bulunan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.*

.....

## Ek 8. Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Öğrenciler,

Bu çalışmanın amacı, ergen bireylerde bağlanma ve sosyal dışlanmanın riskli davranışlarla arasındaki ilişkiyi incelemektir. Formda yer alan her bir maddeyi dikkatli bir şekilde okuyarak belirtilen ifadeye katılma derecenize göre ilgili kutucuğu işaretleyiniz. Ölçekte yer alan maddelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Verdiğiniz yanıtlar gizli kalacak ve sonuçlar toplu olarak değerlendirilecektir. Verdiğiniz yanıtlarda kendinizi olduğunuz gibi yansıtmamız, ölçüğü eksiksiz ve samimi bir şekilde doldurmanız araştırmanın sonuçları açısından büyük önem taşımaktadır.

Zaman ayırarak çalışmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederim.

Aytekin GÜRTEPE

Cinsiyetiniz:	Kadın ( )	Erkek ( )
Yaşınız/ sınıf düzeyiniz		
Okul Türünüz	Anadolu Lisesi ( )	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ( ) İmam Hatip Anadolu Lisesi ( )



## Ek 9. Anne – Baba ve Akran Bağlanması Envanteri

Annemiz ile ilişkiniz	Hiçbir zaman doğru değil	Nadiren doğru	Bazen doğru	Sıklıkla doğru	Her zaman doğru
1. Annem benim duygularıma saygı duyar.	1	2	3	4	5
2. Annemin, annelik görevini iyi yaptığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
3. Keşke farklı bir annem olsaydı.	1	2	3	4	5
4. İlgilendiğim konularda annemin görüşünü almayı isterim	1	2	3	4	5
5. Bir şeye üzüldüğümde annem bunu anlar.	1	2	3	4	5
6. Annemle sorunlarım hakkında konuşmak beni utandırır.	1	2	3	4	5
7. Annemin bildiğinden çok daha fazla mutsuzum.	1	2	3	4	5
8. Bir şeyleri tartışırken annem benim düşüncelerime önem verir.	1	2	3	4	5
9. Annemin zaten kendi sorunları var, bu yüzden kendi sorunlarımla onu rahatsız etmem.	1	2	3	4	5
10. Annem kendimi daha iyi anlamama yardım eder.	1	2	3	4	5
11. Problemlerimi ve sıkıntılarımı anneme anlatırım.	1	2	3	4	5
12. Annemden fazla ilgi görmem.	1	2	3	4	5
13. Annem sorunlarımı ona anlatmamda bana yardımcı olur.	1	2	3	4	5
14. Annem beni anlar.	1	2	3	4	5
15. Bir şeye kızdığımında annem anlayışlı olmaya çalışır.	1	2	3	4	5
16. Anneme güvenirim.	1	2	3	4	5
17. İçimi dökmeye ihtiyaç duyduğumda, anneme güvenebilirim.	1	2	3	4	5
18. Annem bir şeyin canımı sıktığını bilirse, bunu bana sorar.	1	2	3	4	5
Babanız ile ilişkiniz	Hiçbir zaman doğru değil	Nadiren doğru	Bazen doğru	Sıklıkla doğru	Her zaman doğru
1. Babam benim duygularıma saygı duyar.	1	2	3	4	5
2. Babamın, babalık görevini iyi yaptığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
3. Keşke farklı bir babam olsaydı.	1	2	3	4	5
4. İlgilendiğim konularda babamın görüşünü almayı isterim	1	2	3	4	5
5. Bir şeye üzüldüğümde babam bunu anlar.	1	2	3	4	5
6. Babamla sorunlarım hakkında konuşmak beni utandırır.	1	2	3	4	5
7. Babamın bildiğinden çok daha fazla mutsuzum.	1	2	3	4	5
8. Bir şeyleri tartışırken babam benim düşüncelerime önem verir.	1	2	3	4	5
09. Babamın zaten kendi sorunları var, bu yüzden kendi sorunlarımla onu rahatsız etmem.	1	2	3	4	5
10. Babam kendimi daha iyi anlamama yardım eder.	1	2	3	4	5
11. Problemlerimi ve sıkıntılarımı babama anlatırım.	1	2	3	4	5

12. Babam sorunlarımı ona anlatmamda bana yardımcı olur.	1	2	3	4	5
13. Babam beni anlar.	1	2	3	4	5
14. Bir şeye kızdığım da babam anlayışlı olmaya çalışır.	1	2	3	4	5
15. Babama güvenirim.	1	2	3	4	5
16. Babam bugünlerde nasıl bir dönemden geçtiğimi anlamıyor.	1	2	3	4	5
17. İçimi dökmeye ihtiyaç duyduğumda, babama güvenebilirim.	1	2	3	4	5
18. Babam bir şeyin canımı sıktığını bilirse, bunu bana sorar.	1	2	3	4	5
<b>Yakın arkadaşlarınız ile ilişkiniz</b>	<b>Hiçbir zaman Nadiren doğru</b>	<b>Nadiren doğru</b>	<b>Bazen doğru</b>	<b>Sıklıkla doğru</b>	<b>Her zaman doğru</b>
1. Endişelendiğim konularda arkadaşımın görüşünü almak isterim.	1	2	3	4	5
2. Bir şeyler hakkında konuşurken arkadaşlarım benim düşüncelerime önem verir.	1	2	3	4	5
3. Arkadaşlarımla sorunlarım hakkında konuşmak beni utandırır.	1	2	3	4	5
4. Arkadaşlarım bugünlerde nasıl bir dönemden geçtiğimi anlamıyorlar.	1	2	3	4	5
5. Arkadaşlarımla yanında kendimi yalnız hissedirim.	1	2	3	4	5
6. Arkadaşlarım, hoşlarına gitmese bile, söylediklerimi dinlerler.	1	2	3	4	5
7. Arkadaşlarımla iyi dostlar olduğumu hissediyorum.	1	2	3	4	5
8. Arkadaşlarımla anlaşmak oldukça kolaydır.	1	2	3	4	5
9. Bir şeye kızdığım da arkadaşlarım anlayışlı olmaya çalışırlar.	1	2	3	4	5
10. Onlarla olan arkadaşlığım kendimi daha iyi anlamama yardımcı eder.	1	2	3	4	5
11. Arkadaşlarım duygularıma önem verirler.	1	2	3	4	5
12. Arkadaşlarıma kızgın olduğumu hissediyorum.	1	2	3	4	5
13. İçimi dökmeye ihtiyaç duyduğumda arkadaşlarıma güvenebilirim.	1	2	3	4	5
14. Arkadaşlarıma güvenirim.	1	2	3	4	5
15. Arkadaşlarımla bildiğinden çok daha fazla mutsuzum.	1	2	3	4	5
16. Sebepsiz yere arkadaşlarım benden rahatsız oluyormuş gibi gelir.	1	2	3	4	5
17. Problemlerimi ve sıkıntılarımı arkadaşlarıma anlatabilirim.	1	2	3	4	5
18. Arkadaşlarım bir şeyin canımı sıktığını bilirlerse, bunu bana sorarlar.	1	2	3	4	5

## EK 10. Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği

Genellikle diğer insanlar;	Hiçbir zaman doğru değil	Nadiren doğru	Bazen doğru	Sıklıkla doğru	Her zaman doğru
1.Bana görünmez biriymişim gibi davranırlar.	1	2	3	4	5
2.Benim varlığımı yok sayarlar.	1	2	3	4	5
3.Yürürken selam verdiğimde karşılık vermezler.	1	2	3	4	5
4.Onlarla konuşurken beni görmezden gelirler.	1	2	3	4	5
5.Beni önemsemezler.	1	2	3	4	5
6.Evimde benimle birlikte vakit geçirirler.	1	2	3	4	5
7.Beni partilerine, organizasyonlarına ve toplantılarına davet ederler.	1	2	3	4	5
8.Beni tatil ve gezi planlarına dâhil ederler.	1	2	3	4	5
9.Benim onlarla ilgilenmem için çaba harcarlar.	1	2	3	4	5
10.Beni yemeğe davet ederler.	1	2	3	4	5
11.Hafta sonu etkinliklerine ve eğlencelerine beni davet ederler.	1	2	3	4	5

## Ek 11. Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ)

	Hiçbir zaman doğru değil	Nadiren doğru	Bazen doğru	Sıklıkla doğru	Her zaman
1. Arkadaşlarımla ağız kavgası yaptığım olur.	1	2	3	4	5
2. Arkadaşlarımla küfürlü konuşurum.	1	2	3	4	5
3. Çevremdekilerin eşyalarını izinsiz olarak alırım.	1	2	3	4	5
4. Eğlence olsun diye arkadaşlarımla canını acıtmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
5. Hakkımı kavga ederek savunurum.	1	2	3	4	5
6. Arkadaşlarımla tartıştığımda ağzıma geleni söylerim.	1	2	3	4	5
7. Arkadaşlarıma kantinden zorla bir şeyler ısmarlatırım.	1	2	3	4	5
8. Alkol kullandığımda sıkıntılarımla hafiflediğini hissediyorum.	1	2	3	4	5
9. Cesaretimi toplamak için alkol aldığım olur.	1	2	3	4	5
10. Okula alkollü olarak geldiğim olur.	1	2	3	4	5
11. Eğlence mekânlarına gidip alkol alırım.	1	2	3	4	5
12. Kendimi daha iyi hissetmek için alkol kullanırım.	1	2	3	4	5
13. Ailemden gizli arkadaşlarımla alkol içmek için dışarı çıkarırım.	1	2	3	4	5
14. Kontrolümü kaybedecek kadar alkol kullandığım olur.	1	2	3	4	5
15. Sigara kullanıyorum.	1	2	3	4	5
16. Okulda sigara içebilirim.	1	2	3	4	5
17. Evde sigara içebilirim.	1	2	3	4	5
18. İsteddiğimde kolaylıkla sigara alabilirim.	1	2	3	4	5
19. Canım sıkıldığında sigara içerek rahatlarım.	1	2	3	4	5
20. En yakın arkadaşım sigara kullanıyor.	1	2	3	4	5
21. Kendime olan güvenim tamdır.	1	2	3	4	5
22. Sabahları mutsuz bir şekilde uyanıyorum	1	2	3	4	5
23. Sorunlarım karşısında kendimi çaresiz hissediyorum.	1	2	3	4	5
24. Karamsar biriyim.	1	2	3	4	5
25. Ders aralarında kantinden aldıklarını yerim.	1	2	3	4	5
26. Her gün meşrubat içerim.	1	2	3	4	5
27. Çoğunlukla fast-food yiyecekler tüketirim.	1	2	3	4	5
28. Abur cubur yemekten hoşlanırım.	1	2	3	4	5
29. Çoğunlukla ev dışında yemek yerim.	1	2	3	4	5
30. Okulu bırakmayı düşünüyorum.	1	2	3	4	5
31. Bir an önce okulu bırakıp evlenmek istiyorum.	1	2	3	4	5
32. Evde yapmam gereken işlerden dolayı okula gidemiyorum.	1	2	3	4	5
33. Birkaç yıl okula ara vermek istiyorum.	1	2	3	4	5
34. Arkadaşlarımla birçoğu okula gitmiyor.	1	2	3	4	5
35. Okuldan ayrılıp bir an önce bir işte çalışmaya başlamak istiyorum.	1	2	3	4	5
36. Okulda başarılı olmam bana bir fayda sağlamayacaktır.	1	2	3	4	5